

# ARCHITEKTKA AUGUSTA MÜLLEROVÁ (1906–1984)

MARTINA KOUKALOVÁ

Augusta Müllerová byla jednou z prvních českých architektek, a to v době, kdy ženy absolvovaly vysokoškolské studium v technickém oboru jen výjimečně. Následující text nastiňuje okolnosti, s nimiž se musely mladé adeptky architektury v 1. polovině 20. století vyrovnávat. Zároveň mapuje témata, za něž se levicově smýšlející Müllerová od mládí angažovala ve veřejném životě: šlo zejména o postavení žen ve společnosti a reformu zdravotní péče. Když po dlouhých letech hospodářské krize a válečného konfliktu mohla začít své dosud převážně teoretické projekty realizovat, stala se kvůli politickému procesu svého manžela Ladislava Machoň personou non grata. Přesto se nikdy nevzdala architektonické práce, které se usilovně věnovala ještě v 60. letech, kdy už dominovala mladší generace architektů.

## ARCHITECT AUGUSTA MÜLLEROVÁ (1906–1984)

Augusta Müllerová was one of the first Czech architects, at a time when women only rarely completed university studies in the technical field. The following text outlines the circumstances with which young adepts of architecture had to cope in the first half of the 20<sup>th</sup> century. Further on, it maps the topics for which the left-leaning Müllerová was involved in public life from a young age: it was mainly the position of women in society and health care reform. When, after long years of economic crisis and war conflict, she was able to start implementing her hitherto mostly theoretical projects, she became persona non grata due to the political process of her husband, Ladislav Machoň. Nevertheless, she never gave up architectural work, which she diligently devoted herself to in the 1960s, when the younger generation of architects was already dominating.

**Klíčová slova** — Praha – Československo – Augusta Müllerová – ženy architektky – vysokoškolské studium – ČVUT – ženská emancipace – ženské organizace – funkcionalismus – socialistický realismus – zdravotnické stavby – nemocnice – výstavnictví – výstava Za novou architekturu – kolektivní bydlení – levicová avantgarda – Levá fronta – SSSR – druhý československý odboj – poválečná obnova Československa – reforma zdravotní péče – 1948 – politický proces – Zemský národní výbor – Rada československých žen – Svaz architektů ČSR – Stavoprojekt – Pražský projektový ústav – Ladislav Machoň – Milada Petříková-Pavlíková – Jaromír Krejcar – Karel Teige – Bohuslav Albert – Zdeněk Wirth

**Key words** — Prague – Czechoslovakia – Augusta Müllerová – female architects – university studies – CTU – women's emancipation – women's organizations – functionalism – socialist realism – medical buildings – hospitals – exhibition industry – exhibition For new architecture – collective housing – left-wing avant-garde – Left Front – USSR – second Czechoslovak resistance – post-war reconstruction of Czechoslovakia – health care reform – 1948 – political process – Regional National Committee – Council of Czechoslovak Women – Union of Czechoslovak Architects – Stavoprojekt – Prague Project Institute – Ladislav Machoň – Milada Petříková-Pavlíková – Jaromír Krejcar – Karel Teige – Bohuslav Albert – Zdeněk Wirth

## Ženy architektky<sup>1</sup>

V poslední čtvrtině 19. století se v širším proudu emancipačních snah v Čechách začaly výrazněji objevovat také požadavky na to, aby ženy směly studovat na středních a vysokých školách. Almanach *Československé studentky let 1890–1930* (HONZÁKOVÁ 1930), vydaný k výročí ženského studia u nás, popisuje spletitou a dlouhou cestu k jejich institucionálnímu vzdělávání „od hloučku studentek na soukromém ústavě r. 1890<sup>2</sup> k zástupu dívek studujících r. 1930 na tolika a tolika ústavech veřejné“ (GROH 1930, 262).

Na univerzitách a vysokých školách mohly ženy zpočátku navštěvovat přednášky jako hospitantky, tedy hostující studentky bez nároku skládat zkoušky a získat diplom. Koncem století však nejprve filozofická (1897) a později i lékařská fakulta (1900) Karlo-Ferdinandovy univerzity umožnily ženám studovat už se statutem řádných posluchaček. Společnost dokázala ženy s aprobační učitelkou, lékařkou a později také farmaceutkou (1903) přijmout snadněji, neboť v těchto profesích podle převládajícího mínění plnily svou „opatrovatelskou roli“. Nicméně ve vědě, státní

1 Bádání o českých architektkách ve 20. století otevřela už před dvěma dekádami výstava *Povolání architekt/ka* v galerii Nová síň ve Voršílské ulici a stejnojmenný katalog s medailony známých architektek (DVOŘÁKOVÁ ET AL. 2003). Předsudkům vůči ženám studujícím technické obory po roce 1918 se několik let nato věnoval Hubert GUZIK (2008). Téma žen v architektuře poté na několik let utichlo a vznikaly především texty o konkrétních osobnostech. Až v roce 2019 uspořádala Národní galerie v Praze konferenci s názvem *Moderní žena – architektka*, na níž navázal stejnojmenný sborník (HUBER-DOUDOVÁ 2021). Doposud v největším rozsahu – byť časově až pro období po druhé světové válce – se tématu žen v architektuře věnuje tříletý grant GA ČR (2021–2023) Národní galerie v Praze a Vysoké školy uměleckoprůmyslové v Praze *Architektura (ž.) : Ženy, emancipace, architektura v druhé polovině 20. století*. Dobou po roce 1945 se rovněž zabývala Klára BRŮHOVÁ (2021). Počátkům studií žen-architektů v době první republiky, následné praxi a dalším aspektům tohoto povolání se věnovala v diplomové práci Denisa DOLANSKÁ (2022). Analýzu psaní o dějinách architektury z pohledu genderu přinesla diplomová práce Kláry BRŮHOVÉ (2023).

2 Citát hovoří o prvním rakousko-uherském dívčím gymnáziu, založeném roku 1890 z iniciativy Elišky Krásnohorské. Gymnázium Minerva v prvních letech sídlilo v pronajatých třídách měšťanské školy v Pštrossově ulici čp. 202/II na Novém Městě.

správě či politice, kde se předpokládal kariérní postup, musely ženy za svá práva bojovat daleko vytrvaleji.<sup>3</sup>

Totéž platilo i pro technické obory, v nichž ženy nečelily jen úsměvným předsudkům o „danosti“ role matky, fyzické a psychické nedostatečnosti, ale rovněž těm o „ženském mozku“ a „nemožnosti“ vhodného oblékání a jednání na stavbě. Ženy podle převládajících názorů trpěly příliš slabou tělesnou konstitucí, která vylučovala dlouhé stání u rýsovacího prkna a rovněž práci v terénu za špatného počasí. Chyběla jim prý nejen síla a zdraví, ale i statečnost, aby mohly lézt na lešení nebo žebřík. Architekt údajně nesměl trpět závratí, která by u žen nevyhnutelně vedla k hysterii. Na rozdíl od mužů prý ženy neměly pevný a neústupný charakter, který by jim zajistil v tomto povolání nezbytnou autoritu, a dále odpovědnost, vůli, spolehlivost a hlavně talent. Muž byl považován za kreativní pohlaví s uměleckou vizí, žena „pouze“ za pohlaví reproduktivní. Když žena oplývala jakoukoli „mužskou“ fyzickou či psychickou vlastností, šlo buď o výjimku, nebo o „mužatku“, která pozbyla nejen ženskosti, ale především plodnosti. Koneckonců argument o vzniku sterilního „třetího pohlaví“ se v diskusích o vzdělání žen opakoval velmi často. Především však měly podle dobové kritiky ženy omezené mentální schopnosti, protože jejich mozek neumožňoval logické, abstraktní a analytické myšlení a pro architekturu nezbytné prostorové vidění. Ženy by prý nedokázaly řešit matematické a konstrukční problémy, neboť se řídí pocity a instinkty; při realizaci stavby by tak hrozilo, že napáchají nemalé finanční škody.<sup>4</sup>

Byla-li ženě postupem času přisouzena jediná možná specializace v architektuře, pak se jí stal interiér, respektive zařizování obslužných provozů v domácnosti (především kuchyně), protože „pouze“ těm prý mohla rozumět. Směla se jim věnovat, ovšem pouze za předpokladu, že její interiérové řešení nenarušilo celkový koncept muže-architekta. Ženy tak stály před volbou, zda takový model akceptovat a realizovat se alespoň ve vymezeném poli nebo se snažit o víc. Architektka Hana Kučerová-Záveská (\* 1904–† 1944), která se věnovala převážně zařizování interiérů a nábytku, v anketě časopisu *Eva* uvedla: „Nemyslím si, že by žena nedovedla zastávat kterékoliv povolání. Ale snad máme všechny větší sklon k nějakému praktickému oboru, než např. k čistě vědecké práci. Už jen proto, že takové zaměstnání můžeme provozovat celý život, i když se vdáme a máme svou domácnost.“ (KUČEROVÁ-ZÁVESKÁ 1929)

Nejsilnějším (a dodnes částečně trvajícím) argumentem proti ženám v architektuře byla sdílená představa o jejich určující roli jakožto matek. Tradicionalisté tvrdili, že intelektuálky ztrácejí ženskost, a proto se nemohou vdát a mít děti, což bylo pro společnost neakceptovatelné. Pokud se žena rozhodla získat aprobaci, měla na mateřství rezignovat. Není proto divu, že mnohé ženy opakovaně dokazovaly, že rodinný a pracovní svět lze spojit. První česká architektka Milada Petříková-Pavlíková (\* 1895–† 1985) ve vzpomínkovém almanachu věnovala nemalou pasáž právě obhajobě propojení rodinného a pracovního života: „Na technice jsem se seznámila se svým budoucím mužem. Společné zájmy nás spojily, a tak po státnici jsem prodělávala praxi architekta a novomanželky zároveň. S prvním mým kloučkem přicházel na svět i můj první samostatný projekt.“ (PETŘÍKOVÁ-PAVLÍKOVÁ 1930, 202)

Neopominutelnou roli v ženském vzdělávání hrála i ekonomická stránka věci. Muži nejprve nechtěli připustit pracující a vydělávající ženy pro své „gentlemanství“. Později již nepokrytě argumentovali konkurencí na trhu práce. Ženám v tomto směru paradoxně pomohla situace během první světové války, kdy na školách chyběli studenti a podnikům zaměstnanci. Nicméně kdykoli se zhoršila hospodářská situace, vydělávající ženy se staly prvním terčem kritiky a často i restrikcí (MUSILOVÁ 2002).<sup>5</sup>

3 Po roce 1918, kdy ústava zaručovala rovnost pohlaví a ženy mohly studovat na všech vysokých školách, převzaly emancipační boj od lékařek a učitelek právničky. V tomto oboru totiž ženy často pracovaly bez nároku na plat a notářkami se mohly stát až roku 1925 (MUSILOVÁ 2002).

4 V západní Evropě a v USA ženy usilovaly o studia architektury už na přelomu 19. a 20. století, a musely tedy čelit i argumentům o nevhodnosti svého oblečení při inspekci na stavbě. Korzet a sukně byly považovány za naprosto nepraktické a mohly by podle dobové kritiky způsobit řadu nehod. Zároveň však bylo jiné oblečení, a hlavně kalhoty, pro „dámu“ zcela nepatřičné, poněvadž oděv signalizoval sociální status. Dáma musela prokázat svou „třidu“, a to včetně vyhýbání se vrstvám s nižším společenským postavením, tj. všem pracujícím na stavbě. Více o předsudcích vůči ženám architektkám psala Despina STRATIGAKOS (2001; za laskavé poskytnutí článku děkuji Hubertu Guzikovi), jež téma dále rozpracovala (STRATIGAKOS 2016). O „neviditelnosti“ žen architektek v dějinách umění a o osudech prvních německých architektek viz PEPCHINSKI ET AL. 2017.

5 Například v Československu platilo od roku 1934 vládní nařízení, že pracuje-li vdaná žena, je její i manželův plat daněn dvojnásobně. A od roku 1938 mohla žena dostat z práce výpověď, pokud příjem obou manželů přesáhl 1 700 Kč (MUSILOVÁ 2002, 179–180).



Obr. 1. Augusta Müllerová na ateliérovém portrétu z roku 1936 (neznámý fotograf; © ČTK).

Navzdory veškerým zmíněným argumentům doporučil profesorský sbor c. k. České vysoké školy technické v Praze ministerstvu řádné studium žen už v roce 1902. Reagoval tak nejenom na první absolventky Karlo-Ferdinandovy univerzity, ale rovněž deklaroval svůj rovný přístup ke všem maturantům. Vůči tomuto stanovisku však existovala opozice, která způsobila, že se ženy na techniku dostaly jakožto hospitantky ve vybraných oborech včetně architektury až roku 1909 (MASNEROVÁ 2002, 181–187). Jejich postavení se pak formálně zrovnoprávnilo teprve se vznikem Československa. V roce 1921 zde završily svá studia první ženy a mezi nimi i architektka Milada Petříková-Pavlíková, která byla podle svých slov „raritou“ během svého studia a rovněž i mezi dalšími architektkami.<sup>6</sup> Promovala relativně dříve než ostatní studentky, což lze vysvětlit výrazně emancipovaným rodinným prostředím, které její studia významně podporovalo.<sup>7</sup>

Volbu oboru i následnou praxi popsala Milada Petříková-Pavlíková v roce 1929 v knižním rádci výběru povolání pro ženy. Vedle vysvětlení potřebných vlastností a vzdělání zmínila délku studia i jeho finanční náročnost. Její pracovní zkušenosti však pro budoucí adeptky oboru nevyznívaly příliš příznivě: „Příjmy, plynoucí z tohoto povolání, jsou nejisté.“ A přidala i svůj odhad: „Vyhledky do budoucna nejsou příliš lákavé. Velký, vzrůstající počet absolventů architektury na technice a jejich konkurentů na průmyslových školách bude obtížně hledati zaměstnání, jakmile pomine veliký stavební ruch, který v posledních letech panuje, ale který jistě poklesne.“ (PETŘÍKOVÁ-PAVLÍKOVÁ 1929, 306)<sup>8</sup>

### Augusta Müllerová: rodina a studentská léta

Poštovnímu inspektorovi Vojtěchu Müllerovi a jeho ženě Anně (rozené Balcarové) se dcera Augusta narodila 24. ledna 1906 (obr. 1). Rodina se čtyřmi dětmi patřila díky pracovní pozici otce do vyšší střední společenské vrstvy, a přestože už v roce 1917 odešel Müller do „důchodu pod penzí“, dvě z jeho dětí vystudovaly vysokou školu, což tehdy rozhodně nebylo běžné.<sup>9</sup>

Müllerová chodila patrně v zimě 1925–1926 ještě jako studentka gymnázia „do učení“ k jen o několik let staršímu malíři Cyrilu Boudovi (\* 1901–† 1984), který ještě studoval na Akademii výtvarných umění. U Boudy kreslila portréty, akty, ruce, květiny, ornamenty apod.<sup>10</sup> Absence staveb či architektonických prvků mezi dochovanými skicami vede k úvaze, zda původně nechtěla studovat na AVU učitelství kreslení pro střední školy, což však dnes již záznamy školy nelze doložit. Škola architektury na ČVUT mohla být až druhá volba, protože – byť se zde obor kreslení pro střední školy oficiálně otevřel až ve školním roce 1932–1933 – její absolventi již předtím často odcházeli učit. Během studia mohla Müllerová zjistit, že i navzdory množství překážek, které ji jako ženu v tomto technickém oboru čekají, se přece jen chce stát architektkou.

Na Vysoké škole architektury a pozemního stavitelství ČVUT studovala mezi lety 1926 a 1930,<sup>11</sup> ale II. státní zkoušku složila až v prosinci 1933.<sup>12</sup> Pravděpodobně se proto nesetkala se starší studentkou architektury Jarmilou Šulovou-Liskovou (\* 1902–† po 1964?), avšak musela znát pozdější praktičanku u Le Corbusiera Magdu Jansovou (\* 1906–† 1981) a také Emanuelu Kittrichovou-Mazancovou (\* 1909–† 1989).

6 Mezi světovými válkami vystudovalo architekturu v Československu 33 žen, což je 5 % z počtu všech absolventů. Z více než tři desítek jmen však pracuje kniha *Povolání architekt(ka)* jen se šesti absolventkami pražské techniky, což je pravděpodobně způsobeno následným (ne)uplatněním architektek v praxi. Hana Kučerová-Záveská studovala u Pavla Janáka na Umělecko-průmyslové škole, která však získala status vysoké školy až v roce 1946 (DVOŘÁKOVÁ ET AL. 2003, 52). DOLANSKÁ (2022, 49) uvádí, že vystudované profese se věnovalo 13 absolventek.

7 Tetami Milady Petříkové-Pavlíkové byly profesorka gymnázia Minerva Albína Honzáková a první česká lékařka Anna Honzáková, které se významně angažovaly v ženském emancipačním hnutí. Její otec získal přímluvu profesorů Karlo-Ferdinandovy univerzity, aby mohla navštěvovat techniku jako hospitantka (ZP 1975; SVOBODOVÁ 2003).

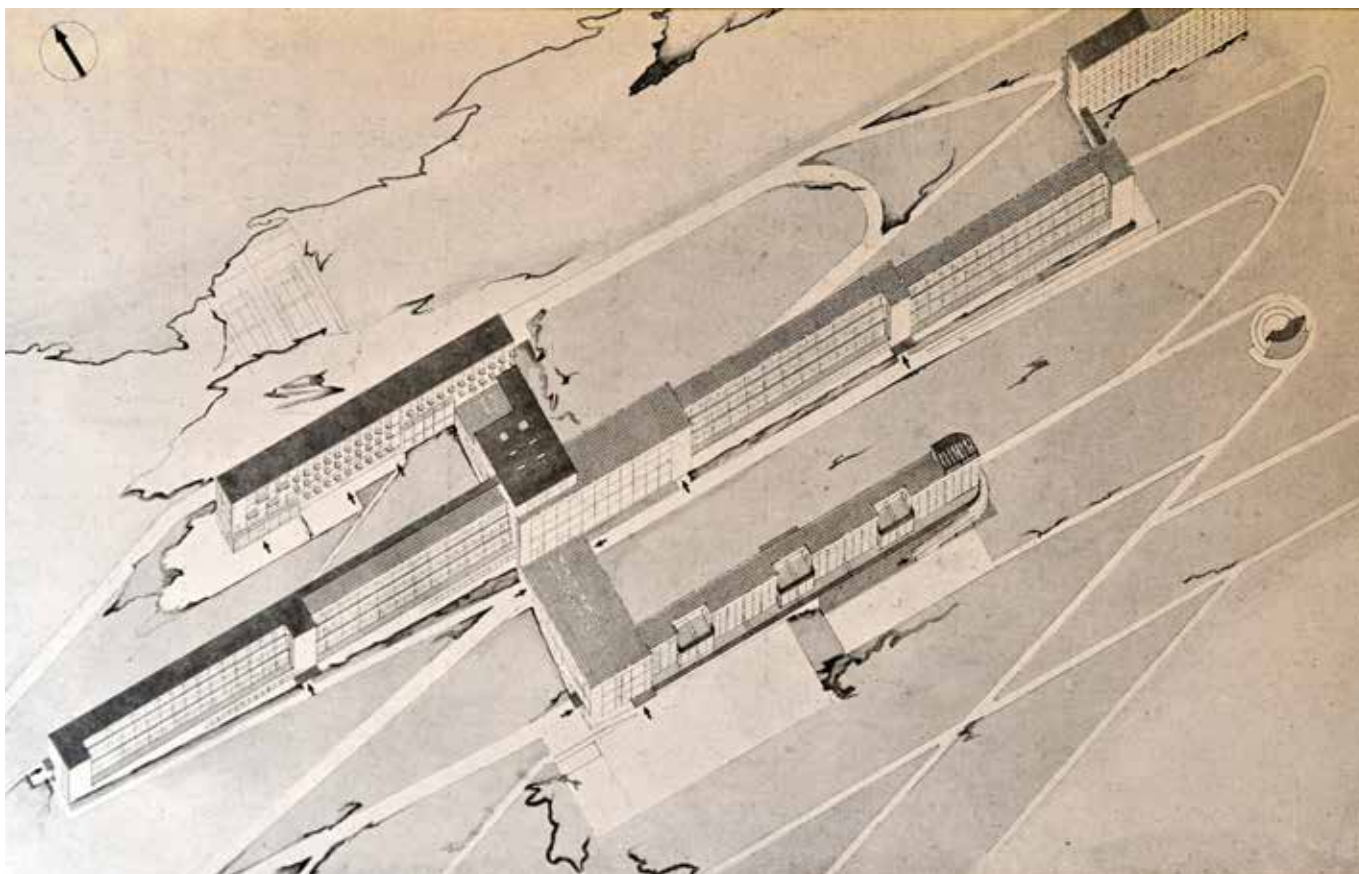
8 Petříková-Pavlíková uvádí, že bylo třeba na technice absolvovat 9 semestrů, přičemž „studijní výlohy činí na dva semestry přibližně asi 1 000–1 200 Kč, bydlí-li a stravuje-li se studentka doma“. Finanční náročnost studia na vysoké škole lze ilustrovat průměrnými platy v roce 1929: u dělníka činil 590 Kč, u horníka 940 Kč a u úředníka 1 550 Kč měsíčně (*sine* 2009 online; zde i relevantní literatura).

9 Augustin starší bratr Vladimír byl v listopadu 1919 promován lékařem. První studenti a studentky vysokých škol pocházeli – a dodnes do jisté míry pocházejí – z privilegovaných vrstev. O sociálním postavení studujících dějiny umění viz KOUKAL 2022 a architektek viz DOLANSKÁ 2022.

10 AAS NTM 82, desky 20080606/05. Studie a kompozice z „učení“ u Cyrila Boudy sice nese původní vnoření „zima 1924–1925 (?)“, ale velká část kreseb je datována až do roku 1926.

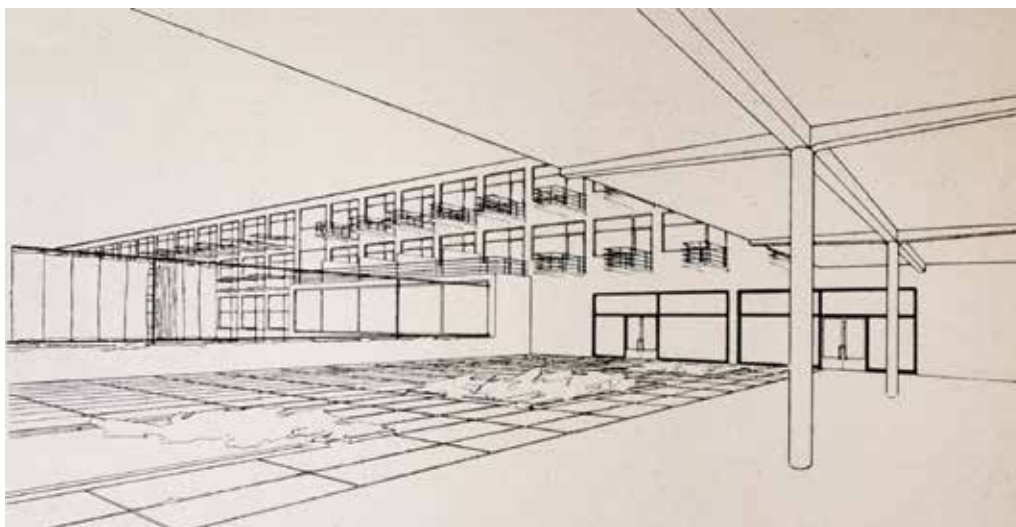
11 Denisa DOLANSKÁ (2022) uvádí roky 1926–1931, nicméně rok 1931 zřejmě mylně. Jméno Müllerové již v protokolech pro školní rok 1930/1931 v archivu ČVUT nebylo nalezeno.

12 Augusta Müllerová skládala druhou státnici dne 24. června 1933, protože však musela opakovat zkoušku z architektury, získala absolutorium a oprávnění užívat titul Ing. až 16. prosince 1933. – Za tyto informace děkuji Evě Boháčové z Archivu ČVUT.



**Obr. 2.** Augusta Müllerová, 1931: Sanatorium v Tatrách pro TBC, axonometrický pohled (převzato z MÜLLEROVÁ 1932, 161).

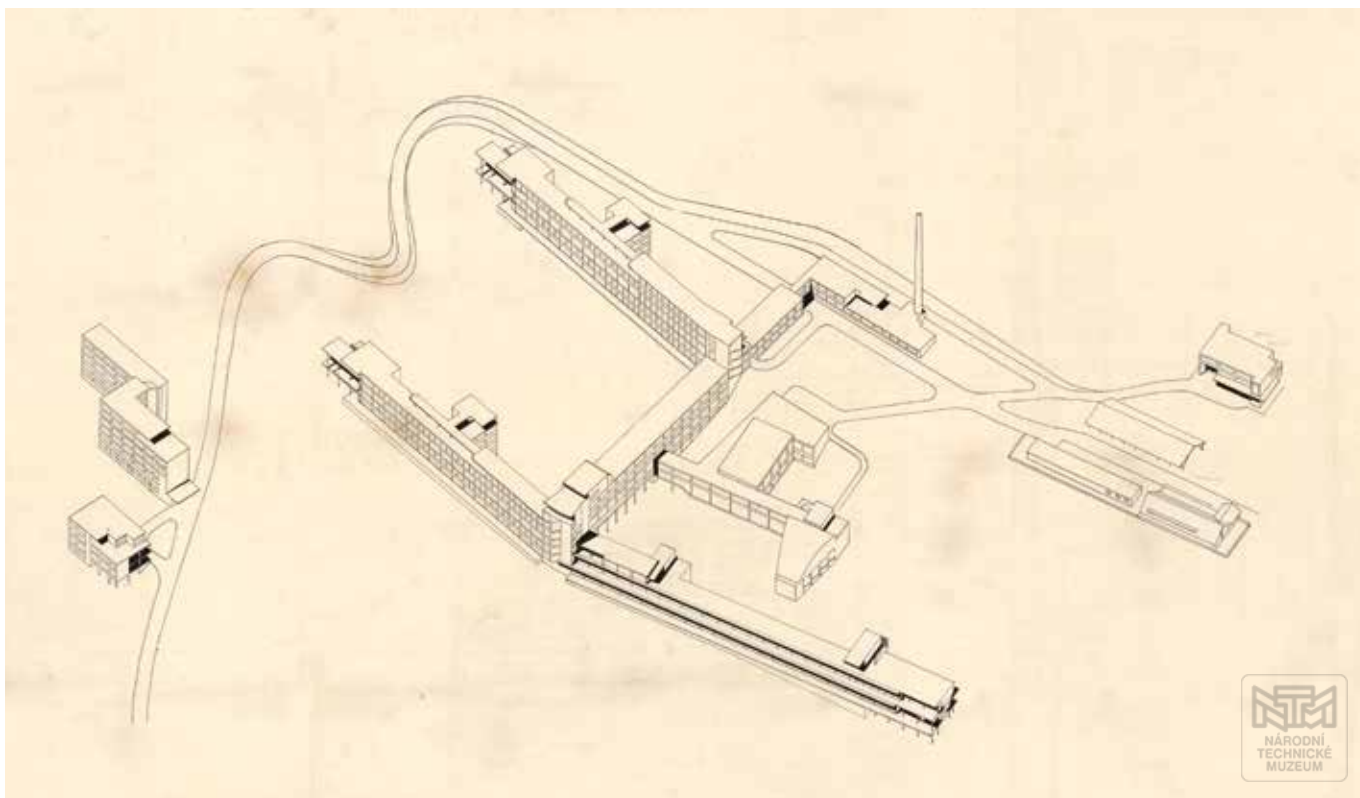
Müllerová studovala v ateliéru Antonína Mendla (\*1890–†1944), který byl pro svůj moderní způsob výuky a přátelštější postoj ke studentům a studentkám velmi oblíbený. Nechtěl po nich kopírování přežitých klasických stylů a snažil se propojovat teoretické znalosti s praxí: odborní garanti připravovali projekty řešící současné problémy a studenti se v nich museli vypořádat nejen s místem a prostorem, ale i s technologií, ekonomikou a provozem. Mendlova snaha o reorganizaci výuky jej vedla i k pravidelnému publikování projektů svých žáků v časopise *Stavba* (sine 1932, dále MENDL 1932).<sup>13</sup> Číslo věnované nemocničním budovám, jejichž architektonické formy vzhledem k novosti tohoto typu staveb a jejich provozní náročnosti architekti stále hledali a které se staly významným tématem sociálně orientované avantgardy, otisklo studentský návrh Müllerové na sanatorium TBC v Tatrách z let 1930–1931 včetně obsáhlé technické zprávy (MÜLLEROVÁ 1932;



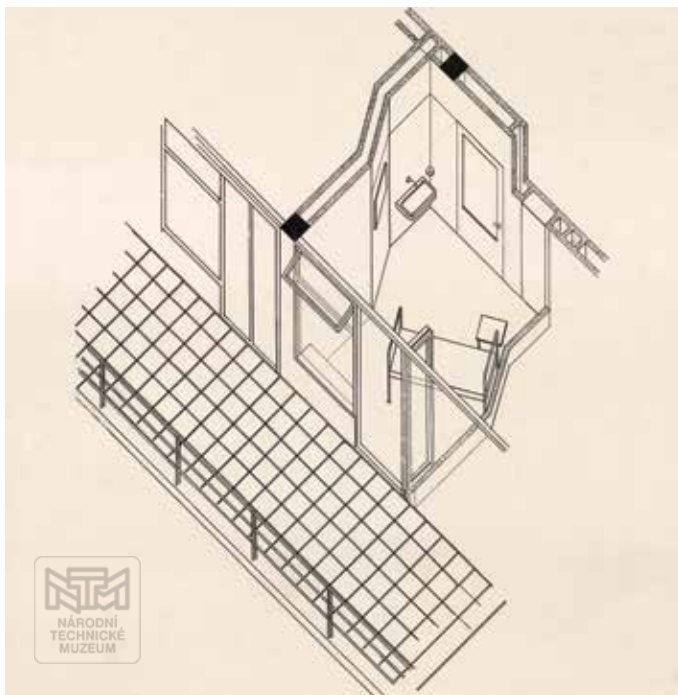
**Obr. 3.** Augusta Müllerová, 1931: Sanatorium v Tatrách pro TBC, perspektivní pohled na lůžkovou část (převzato z MÜLLEROVÁ 1932, 162).

<sup>13</sup> Jedna z publikovaných prací například pochází od posluchačky Anny Haimové (později Beerové-Haimové, \*1909–†1944), která zahynula v Osvětimi.





**Obr. 4.** Augusta Müllerová, 1932: Soutěžní návrh sanatoria ve Vyšných Hágách, celková axonometrie (AAS NTM 82, desky 20080623/03).



**Obr. 5.** Augusta Müllerová, 1932: Soutěžní návrh sanatoria ve Vyšných Hágách, axonometrie pokoje (AAS NTM 82, desky 20080623/03).

obr. 2, 3). Sanatorium jednoznačně vychází, například užitím balkonů s kovovým zábradlím, z tehdy rozestavěného lázeňského domu Machnáč v Trenčianských Teplicích od předního funkcionalistického architekta Jaromíra Krejčara (\*1895–†1950), v jehož ateliéru Müllerová coby studentka pracovala. Její řešení však svou velikostí a komplikovaným půdorysem postrádá eleganci svého vzoru. Müllerová získala s obdobným funkcionalistickým projektem ocenění v soutěži na sanatorium TBC ve Vyšných Hágách, kterou v roce 1932 vypsala Ústřední sociální pojišťovna (obr. 4, 5).<sup>14</sup>

### Levicová avantgarda

Müllerová se od studií přátelila s textilní výtvarnicí Jaroslavou Vondráčkovou (\*1894–†1986). Ta měla s malířkou a výtvarnicí Boženou Pošepnou (\*1895–†1951) textilní ateliér, kam se chodili architekti z Artělu, Devětsilu, Umělecké besedy a Svazu československého díla radit s výběrem textilií při zařizování interiérů. Vondráčková patřila mezi levicově orientované umělce a intelektuály, kteří obdivovali nové politické a společenské uspořádání v Sovětském svazu. Ve svých vzpomínkách zachytila mnohé reálie ze života avantgardy, a tedy i Augusty Müllerové: „Ta byla

<sup>14</sup> AAS NTM 82, desky 20080623/03 a 20080623/04. Více o soutěži a oceněných projektech viz *sine* 1933.

v době studií zaměstnaná ve Vídni u Ing. arch. Yaraye,<sup>15</sup> přítele Karla Krause, který k nám jezdil do Prahy dělat přednášky [...]. S Müllerovou jsme se hodně přátelily, ona byla přítelkyní ilegálního komunisty Ozrina,<sup>16</sup> když byl ještě u nás na studiích na technice.“<sup>17</sup>

„Pokrokový život“ se podle Vondráčkové tehdy odehrával ve vile Tereza ve Vozové ulici čp. 438 na Žižkově nad hlavním nádražím, kde sídlilo Sdružení přátel sovětského Ruska (budoucí Společnost pro hospodářské a kulturní styky se SSSR). Na literární schůzky a čaje sem historik a muzikolog Zdeněk Nejedlý zval vysokoškolskou mládež, které přednášel třeba literární vědec Bohumil Mathesius, novinář Julius Fučík, spisovatelé Jaroslav Kratochvíl, Vladislav Vančura a Ivan Olbracht se svou partnerkou a novinářkou Helenou Malířovou, spisovatelky Marie Majerová a Marie Pujmanová, básníci Jaroslav Seifert, Vítězslav Nezval a Josef Hora, hudební skladatelé Ervín Schulhoff a Jaroslav Ježek, herci Jiří Voskovec a Jan Werich, hudebník a režisér E. F. Burian, režisér Jiří Frejka, sportovkyně Běla Friedländerová a mnozí další. Vondráčková na setkání vzpomínala: „Čaje, ty slavné čaje, prudké a veselé, ve vile pokračovaly. S hudbou, s uměním. Arosev“<sup>18</sup> se tehdy úzce spřátelil s arch. Augustou Müllerovou. Kluci, architekti, jí to vyčítali: neměli Aroseva rádi.“<sup>19</sup> Na návštěvu sem zavítal prozaik Vladimír Majakovský, spisovatel Ilja Erenburg i lingvista Roman Jacobson, s nímž a jeho ženou, překladatelkou a bohemistkou Svatavou Pírkovou, se Müllerová přátelila. Od poloviny 20. let se „leváci“ scházeli rovněž v různých domácnostech, přičemž vyhlášené schůzky se odehrávaly u spisovatelky Marie Majerové.<sup>20</sup>

Jaroslava Vondráčková se od dětství znala s Milenou Jesenskou, která se po návratu z Vídně ve 2. polovině 20. let stávala již známou novinářkou. Od roku 1926 také spolupracovaly na textech o zařizování bytu v moderním stylu pro nový časopis *Pestrý týden*. Milena Jesenská se tehdy podruhé vdala a s manželem, architektem Jaromírem Krejcarem, se v roce 1927 přestěhovali do nového bytu ve Spálené ulici čp. 99, kde vedli vyhlášený bohémský život: „Sem přenášíme své redakční schůzky a zahajujeme ty slavné sobotní čaje, kdy jak vlaštovky na drátě sedáme vedle sebe na přeširokém dvojgauči potaženém mojí látkou ‚Kalifornií‘. Sedává tam s námi Teige s Jožkou, Seifert se ženou, Staša Jílovská, myslím už s Hoffmeisterem, Gusta Müllerová, architekti Havlíček, Honzík, Voženílek s Mankou,<sup>21</sup> později i nějakí mladíci vypuzení z Bauhausu [...]. V kotlíku vesele bublá voda na párky, někdo si dává bílý kafe s rohlíkem, někdo chce k párku křen, jiný hořčici [...]“<sup>22</sup>

Právě v Krejcarově ateliéru Müllerová ještě během studií v letech 1928–1929 pracovala a rozpracovávala návrh zastavení Letné (ŠVÁCHA ET AL. 1995, 100). Mohla tak přihlížet stavbě Gibianovy vily (1927–1929), pavilonu SSSR na Pražských vzorkových veletrzích (1928) nebo nerealizovaným projektům stadionu II. dělnické spartakiády na Letné (1928), budovy Zemského úřadu v Bratislavě či Všešportovního stadionu v Braníku (oba 1929).

15 Architekt Karl Jaray (\* 1878–† 1947), absolvent vídeňské Technische Universität, vyučoval od roku 1902 na pražské německé technice (Deutsche Technische Hochschule in Prag, DTH) a vedl vlastní projekční kancelář. V roce 1926 přesídlil kvůli antisemitské náladě na DTH a v atmosféře diskriminace německých architektů ze strany českých úřadů odjel do Vídně, odkud musel roku 1938 pro svůj židovský původ uprchnout do Argentiny (KERDOVÁ 2022, zejména s. 76).

16 Dragan Milor Ozrin (\* 1908–† 1951) byl jugoslávský komunist, překladatel a redaktor. Stejně jako mnoho dalších Chorvatů a Srbů studoval architekturu na pražské technice. Zde se zapojil i do práce KSČ, psal do časopisu *Tvorba*, kde se spřátelil s Juliem Fučíkem, s nímž cestoval do SSSR. V roce 1930 byl zatčen za podíl na ilegálním převozu stranického materiálu z ČSR do Jugoslávie. Jeho požadované vydání do Jugoslávie přimělo československé i jugoslávské studenty v Praze a komunistické poslance k demonstraci. Nakonec musel opustit Československo a v roce 1931 odešel do Moskvy, kde jako polyglot redigoval řadu komunistických textů. V roce 1944 vstoupil do 1. jugoslávské brigády a po válce se usadil v Bělehradu. Jeho dlouhodobá kritika Titova trockismu vedla k jeho zatčení v roce 1948. Zemřel za nejasných okolností (pravděpodobně na následky bití) v pracovním táboře. Jeho ženou byla ruská spisovatelka a redaktorka Ida Radvolina Litvaková (\* 1911–† 2001). K jejich osudům viz GUZVICA 2016 online; dále KOPECKÝ 1960, 462.

17 LA PNP Praha 1914, Vzpomínky, 3. díl, pag. 3.

18 Alexandr Jakovlevič Arosev (\* 1890–† 1938) byl spisovatel a diplomat, který jako stálý zástupce SSSR v Praze pomáhal měnit obraz sovětského Ruska v Československu a usiloval o jeho oficiální uznání jako státu. Byl popraven v rámci stalinistických čistek. Podle Vondráčkové si chtěl Arosev Müllerovou dokonce vzít. Nakonec se jeho manželkou stala pražská tanečnice Greta Freudová (\* 1909–† 1937), s níž odjel do Sovětského svazu a jež byla rovněž popravena (*sine* 2015 online).

19 LA PNP Praha 1914, Vzpomínky, 2. díl, pag. 75.

20 Marie Majerová bydlela na počátku 20. let v čp. 1976/II, ulice Pod Slovany 4 (dnes 6), Nové Město, pak se přestěhovala do zahradního domku Výzkumného ústavu cukrovarnického, Cukrovarnická čp. 112/XVIII, Střešovice, kde byl její druhý manžel Slavoboj Tusar ředitelem tiskárny. Od roku 1928 bydlela v devjické ulici Na Bečvářce čp. 740/XIX (NEČAS/KNÉZEK 1972, 87).

21 Karel Teige (\* 1900–† 1951) a Josefina Nevařilová († 1951), Jaroslav Seifert (\* 1901–† 1986) a Marie Seifertová (\* 1899–† 1988), Staša (Stanislava) Jílovská (\* 1898–† 1955), Adolf Hoffmeister (\* 1902–† 1973), Josef Havlíček (\* 1899–† 1961), Karel Honzík (\* 1900–† 1966), Jiří Voženílek (\* 1909–† 1986) a Marie Voženílková.

22 LA PNP Praha 1914, Vzpomínky, 2. díl, pag. 102.

Odchod Müllerové z avantgardních kruhů kolem Krejcara a Jesenské ještě před ukončením studia a následné navázání kontaktů se starší, již renomovanou generací architektů jako Ladislav Machoň (\*1888–†1973) a Oldřich Starý (\*1884–†1971) bývá interpretováno jako snaha získat architektonickou práci v době hospodářské krize.<sup>23</sup> Důvod však mohl být ryze osobní, Müllerová měla poměr s Jaromírem Krejcarem, což sice u tohoto ženatého architekta nebylo neobvyklé, nicméně na vážnost jejich vztahu i po letech vzpomínal psychoanalytik Bohuslav Brouk (DEBNÁR/BROUK 2006, 36). Jejich rozchod na jaře 1932 proběhl zřejmě bouřlivě a pravděpodobně i veřejně. Tuto teorii podporuje i změna tónu a hlavně obsah dopisů, které Müllerová poslala během svého studijního pobytu ve Finsku Jaroslavě Vondráčkové.<sup>24</sup>

### Nové formy bydlení

Augusta Müllerová patřila mezi radikální levicové architektky Levé fronty a jako členka její architektonické sekce odcestovala také mimo jiné koncem roku 1930 na třetí kongres CIAM<sup>25</sup> do Bruselu, který se věnoval rozdělení městské půdy (HANÁČKOVÁ 2007, 15–24). Větším a stále živým tématem však bylo nejen mezi architektky Levé fronty téma minimálního bydlení vyzdvihžené na minulém kongresu ve Frankfurtu (1929). Teoretik skupiny Karel Teige zastával radikální názor, že neutěšená bytová otázka souvisí se soudobým politickým uspořádáním a problém nelze vyřešit tradičními způsoby bydlení, nýbrž koldomy (GUZIK 2014). Jeho myšlenky o kolektivizaci bydlení a racionalizaci projekčních metod architekti bedlivě sledovali. Mezi nimi i Jan Gillar (\*1904–†1967), jenž v roce 1930 zpracoval spolu s Josefem Špalkem (\*1902–†1942) návrh kolektivního domu, který přihlásil pod heslem CIRPAC do soutěže na malé byty obce pražské. Po neúspěchu a „vyhýbavém stanovisku poroty“ demonstrovala Levá fronta své myšlenky o nevyhnutelném zániku nukleární rodiny zcela novým a nekonvenčním L-projektem. Spolu s Gillarem a Špalkem jej v témže roce vytvořili německý architekt Peer Bücking (\*1906–†1938) a Augusta Müllerová (obr. 6, 7, 8).<sup>26</sup> Projektování probíhalo kolektivně v Krejcarově ateliéru, kde architekti navrhli patnáct výškových domů v řádkové zástavbě od severu k jihu u pomyslného výrobního okrsku. Předpokládali zánik manželství, a proto od počátku počítali s obytnými buňkami se společnou jídelnou, dále s domem kultury, stadionem, starobními útulky a dětskými domovy, protože děti měli napříště vychovávat profesionálové.

Teige považoval L-projekt především za ideovou manifestaci levicové avantgardy. Jako skutečný a realizovatelný pokus – být v kapitalistických poměrech – viděl až soutěž dělnického družstva Včela<sup>27</sup> na domy s malými byty ve Vršovicích v roce 1931. Už v zadaných podmínkách Včela prezentovala svou „umírněnou sovětskou cestu kolektivizace“, protože žádala rodinné byty doplněné kolektivními službami, které by pracující (především ženy) osvobodily od domácích prací (společné stravování a péče o děti). Návrh Müllerové a Bückinga pod heslem „10000“ (Gillar zaslal vlastní projekt) se podřídil především nejnižší možné ceně, jež podle architektů definovala obestavění dané lichoběžníkové parcely třemi typy bytů podle velikosti rodiny a maximalizaci dvora určeného ke kolektivnímu životu. Projekt družstva Včela se nepostavil (GUZIK 2017b; TEIGE 1931).<sup>28</sup> O důležitosti tématu sociálního bydlení v životě Müllerové svědčí i její podíl na výstavě *Proletářské bydlení*, kterou připravila Levá fronta v paláci Kotva v Praze a jež se dva dny po svém zahájení v září 1931 dočkala policejního zákazu. O rok později Müllerová spolupracovala na Sjezdu levých architektů, jenž vyvrcholil výstavou *Soudobá architektura v SSSR* v listopadu a prosinci 1932 v Mánesu (MACHOŇ 1932–1933).<sup>29</sup>

23 ABS 305, spolupracovník „Karel“, pag. 1. Pod tajným spolupracovníkem StB „Karlem“ se skrývá architekt Karel Koželka (\*1909–†1992), jehož agenturní svazek měl číslo 623787 a byl skartován 29. ledna 1985.

24 LA PNP Praha 1914, dopisy Jaroslavě Vondráčkové, 4. srpna a 8. září 1933. Augusta Müllerová odjela na studijní pobyt do Helsinek v srpnu 1933, ale není jasné, kde a jak dlouho tam konkrétně byla. Do časopisu *Stavba* přeložila článek finského architekta Hildinga Ekelunda (EKELUND 1935), který v té době vedl jeho tamní odborný protějšek *Arkkittehti*. Sama pak jeho text o současném finském stavebnictví doplnila poznámkami k historii finské architektury, kde vyzdvihovala roli funkce objektu, jež udává jeho formální pojetí, a „vážnost a zodpovědnost“ architektonického povolání pro jeho „sociální povinnosti“ (MÜLLEROVÁ 1935).

25 Congrès International d'Architecture Moderne.

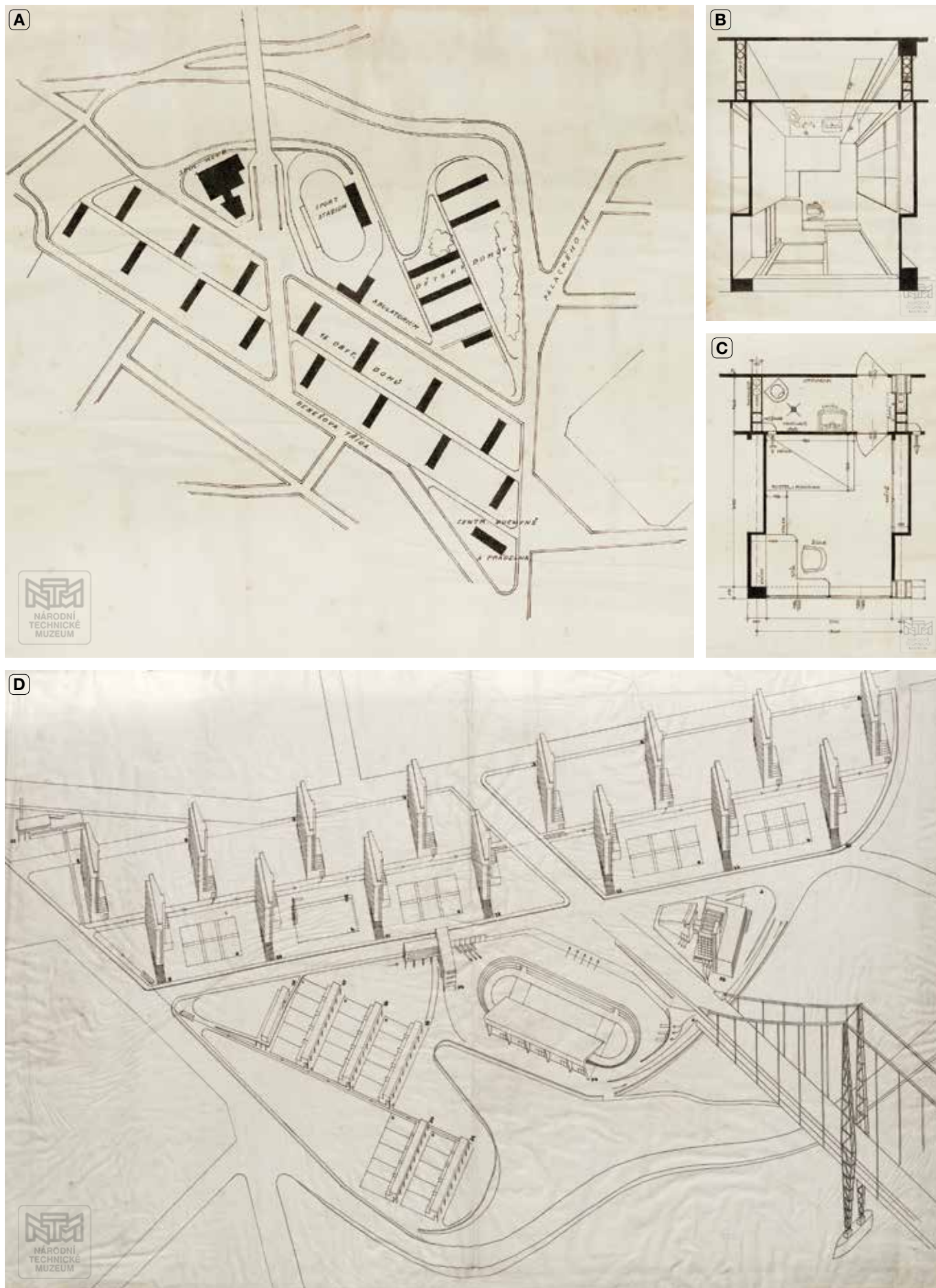
26 AAS NTM 82, desky 20080623/03. K L-projektu BÜCKING ET AL. 2000, zde přetištěno z BÜCKING ET AL. 1931. Dále viz DVOŘÁKOVÁ 2017.

27 Včela, ústřední dělnický konsumní, úsporný a stavební spolek v Praze, společnost s r. o., sídlil v čp. 15/XII na Tylově náměstí 3.

28 K článku jsou připojeny soutěžní projekty s průvodními zprávami včetně projektu pod heslem „10000“ od Müllerové a Bückinga, který se v originále pravděpodobně nedochoval.

29 Architekt Machoň, který o výstavě referoval, se v tématu budování Sovětského svazu orientoval. Sám – byť nepatřil mezi levicovou avantgardu – navštívil „nové Rusko“ na jaře 1932 a rovněž o svých zážitcích veřejně přednášel (KOUKALOVÁ 2017).

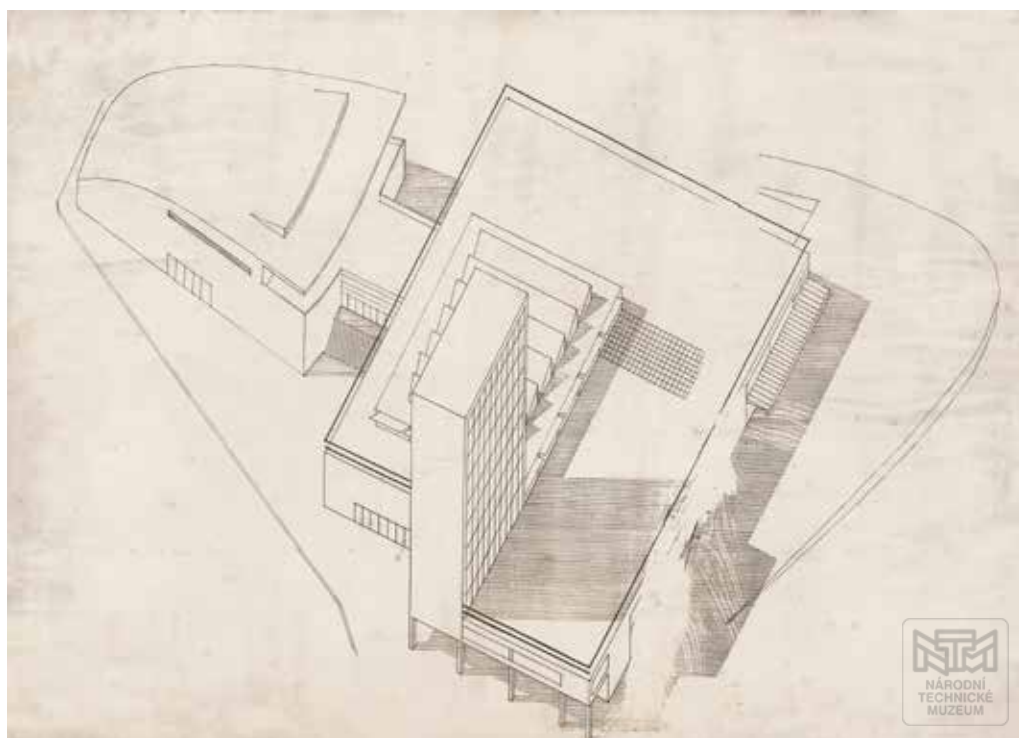




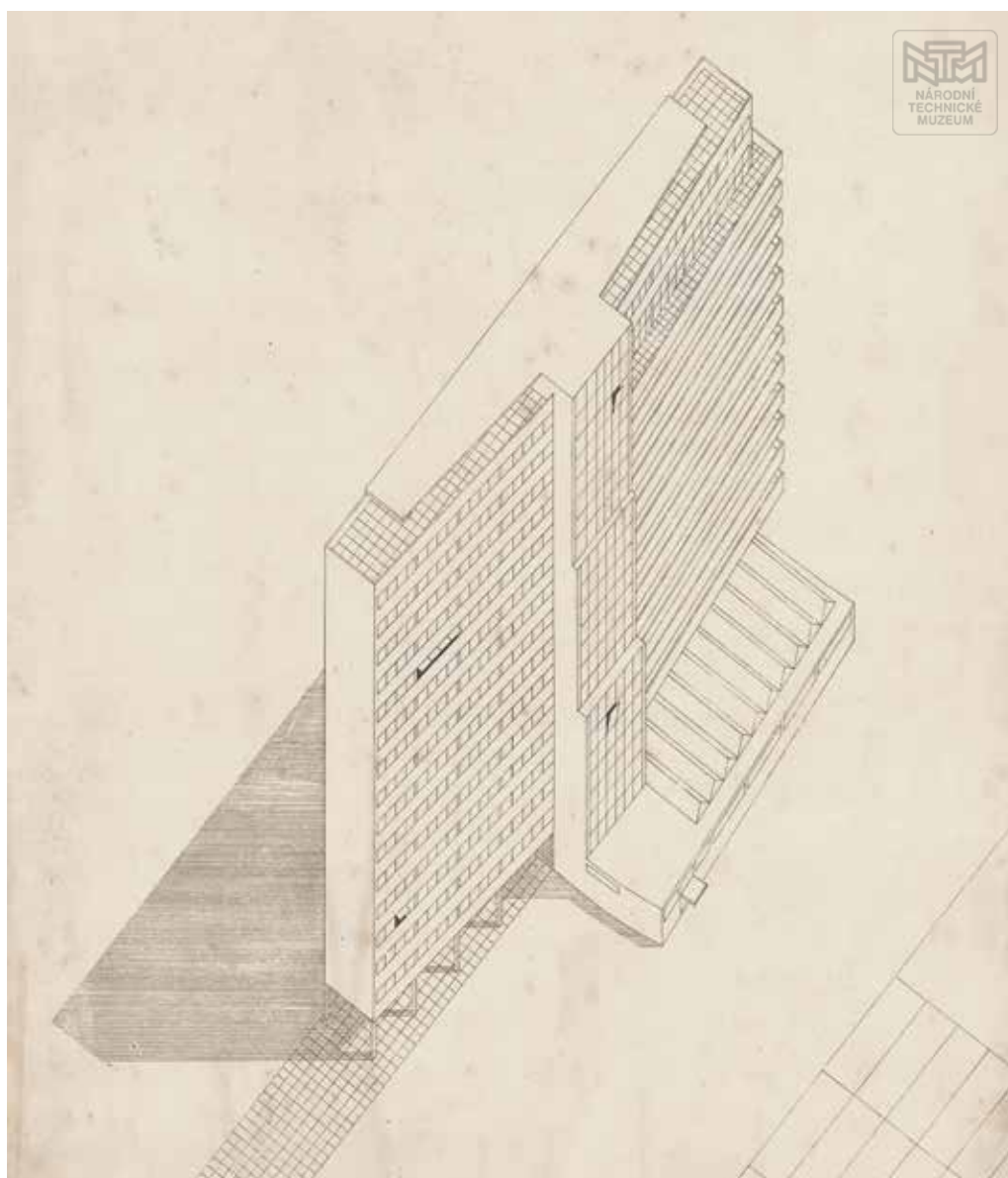
**Obr. 6.** Peer Bücking, Jan Gillar, Augusta Müllerová a Josef Špalek, 1930: Soutěžní návrh kolektivizovaného obytného okrsku, tzv. L-projekt. **A** – celková situace okrsku, **B** – axonometrie bytu, **C** – situace bytu, **D** – celková axonometrie okrsku (AAS NTM 82, desky 20080623/03).



**Obr. 7.** Peer Bücking, Jan Gillar, Augusta Müllerová a Josef Špalek, 1930: Soutěžní návrh kolektivizovaného obytného okrsku, tzv. L-projekt, axonometrie společenského klubu (AAS NTM 82, desky 20080623/03).



**Obr. 8.** Peer Bücking, Jan Gillar, Augusta Müllerová a Josef Špalek, 1930: Soutěžní návrh kolektivizovaného obytného okrsku, tzv. L-projekt, axonometrie obytného domu (AAS NTM 82, desky 20080623/03).



## Müllerová v SSSR

Augusta Müllerová byla členkou KSČ a z příkazu strany pracovala v Šaldově komitétu a v Lize pro lidská práva.<sup>30</sup> Zároveň působila jako vedoucí studentské sekce ve Společnosti pro hospodářské a kulturní styky se SSSR. Na pozvání vysokoškolských studentů SSSR byla za posluchače architektury zvolena do československé studentské delegace do „nového Ruska“. Do Moskvy a Leningradu odjela v září 1931 za účelem studia architektury, ale během tří týdnů absolvovala spíše pečlivě připravený program, který měl zemi ukázat v nejlepším světle. Pečovala o ně (a hlídala je) sovětská Vsesvazová společnost pro kulturní styky s cizinou. Přesto byla Augusta Müllerová pravděpodobně jedinou československou architektkou, která mezi dvěma válkami navštívila Sovětský svaz. Delegace pořídila z cesty fotodokumentaci a o svých zkušenostech a poznatcích pak opakovaně přednášela.<sup>31</sup>

Podle dobových novin *Dělnická rovnost* lze například rekonstruovat večer v brněnském kinosále DOPZ (budova Družstva obchodních a průmyslových zaměstnanců). „Největší sál v Brně“ pojal 1 400 účastníků, přesto však se kvůli velkému zájmu prý dalších 600 lidí nedostalo dovnitř. Úvodního slova se ujal architekt Jiří Kroha. Jednotliví studenti, „často přerušovaní potleskem“, pak přednášeli všeobecně o školském systému v SSSR, o rovném postavení učitele a žáka a hlavně o lepší možnosti vzdělávání znevýhodněných vrstev mj. i proto, že se studium v Sovětském svazu považovalo za práci a honorovalo se. Augusta Müllerová mluvila nakonec a věnovala se tzv. ženské otázce, která rezonovala meziválečnou emancipovanou společností a týkala se každé ženy, především těch sociálně slabých. Hovořila o právu ženy rozhodovat o sobě samé a svém těle, o legalizaci potratů, všeobecně dostupné zdravotní péči pro matku a dítě, o vzniku mateřských školek, rovném postavení manželských a nemanželských dětí apod. Müllerová k tomu uvedla: „50 % studentů v SSSR jsou ženy. Ženy jsou úplně rovnoprávné s muži, mají stejná práva i povinnosti, najdeme je dnes všude, ve všech odvětvích života [...]. Zastávají dnes všude zodpovědné funkce [...]. Jsou stejně v továrnách jako v studovnách [...].“ Článek dále pokračuje: „Müllerová mluví dále za všeobecně napjaté pozornosti o profylaktoriích, v nichž bývalé prostitutky jsou vychovávány prací k novému životu, o výtečných zdravotních ústavech, o zdravotní péči o ženy a děti, o jeslích, o nových formách mateřského citu a výchovy dětí, fakt [sic] za faktem vždy více upoutá posluchače.“ Podle novin zakončila „věcnou a přesvědčivou přednášku“ otázkou: „Co víte o prvním proletářském státě světa, jediném státě, který ženskou otázku zlikvidoval.“ (sine 1931) Architekt Jiří Kroha (\* 1893–† 1974), vyučující na brněnské technice, byl kvůli této propagaci sovětského režimu ze své pozice suspendován; Müllerová jako studentka nemohla tehdy ještě žádnou pozici ztratit. Problematikou zdravotní péče, především o nastávající matky, se pak zabývala v podstatě celý život.

## Návrhy a realizace Müllerové z počátku třicátých let

Müllerová získala svou první zakázku ještě jako studentka v roce 1926 – šlo o návrh vazby knihy *Ohlasy písní českých* od Františka Ladislava Čelakovského. O dva roky později vytvořila pro edici Hyperion figurálně pojatý kožený přebal *Pohádek* od Karla Jaromíra Erbena, k němuž se dochovala i nerealizovaná abstraktní verze. Roku 1929 pak namalovala plakát k vystoupení tanečnice a členky Devětsilu Anky Čekanové, v němž vystihla její taneční pohyby lépe než dobové fotografie (obr. 9).<sup>32</sup>

Do architektonické praxe Müllerová vstupovala v době zuřící hospodářské krize. Zároveň je třeba znovu zdůraznit, že to byla žena pracující v „mužském“ oboru. Klienti, téměř výhradně muži, zadávali projekty raději architektům-mužům, kteří si tak postupně budovali síť kontaktů. Rovněž stavební firmy výrazně preferovaly spolupráci s muži. Není tedy divu, že ženy mohly pracovat na omezené škále stavebních typů, zadávaných výhradně soukromými zákazníky.

Architektky, a Augusta Müllerová nebyla výjimkou, dostávaly zakázky většinou jen na dispoziční řešení bytu a jeho vybavení. V případě Müllerové se bohužel povětšinou dochovaly jen základní rozkresy, často bez určení materiálů nebo barevnosti. Téměř neexistují fotografie nebo spisový



Obr. 9. Augusta Müllerová, 1929: Návrh plakátu Anky Čekanové (AAS NTM 82, desky 20080623/03).

30 Ve svém svědeckém prohlášení pro Augustu Müllerovou ve věci její účasti v protifašistickém odboji to uvedly Zorka Plačková a Jaroslava Vondráčková (VÚA-VHA Sbírka podle zákona č. 255/1946 Sb., Müllerová, svědecká výpověď Zorky Plačkové ze dne 7. května 1971 a svědecká výpověď Jaroslavy Vondráčkové ze dne 28. května 1971).

31 Víme například o přednášce v Moravské Ostravě (BUREŠOVÁ 2004, 58). Tento příliš subjektivní text Jany Burešové vychází bohužel převážně z citací dobového tisku jako *Žena* nebo *Komunistka*. Autorka pracuje se současnou historickou zkušeností, kterou však předpokládá i u tehdejších žen.

32 AAS NTM 82, desky 20080623/03, návrhy knižních vazeb z let 1926 a 1928 i plakát Anky Čekanové.

**Obr. 10.** Augusta Müllerová, 1937:  
Interiér malého bytu (převzato  
z MÜLLEROVÁ 1939, 51).



materiál, který by pomohl zjistit, zda se její návrh realizoval. Výjimkou je snímek v časopise *Architektura* představující byt paní Štolové [sic] z roku 1937 s architektním textem, v němž popisuje práci s malým interiérem, orientovaným na sever, v jednom z nových domů na Letné (MÜLLEROVÁ 1939; obr. 10).

Známe však alespoň jména zákazníků Müllerové. Mezi prvními byla pochopitelně architektčina sestra Zdena Fořtová (a rodina jejího manžela), pro niž navrhovala nábytek v roce 1930. Rovněž pro bratra Vladimíra vyřešila zařízení bytu a ordinace (1938–1939). Vzhledem k zakázkám pro další lékaře ji bratr pravděpodobně doporučoval svým kolegům. K dalším objednavatelům patřila Pavla Sekaninová, první žena levicového novináře Ivana Sekaniny (1933), nebo středoškolská profesorka Zdislava Koháková (1933), matka budoucího filozofa Erazima Koháka. V Ženské národní radě mohla Müllerová poznat právničku Miladu Horákovou (1935). Levicové umělce obhájil advokát Kamill Resler (1935) a přátelil se s nimi estetik Jan Mukařovský (1936). V roce 1938 navrhovala interiéry pro etnografku Drahomíru Stránskou. V říjnu 1933 si Augusta Müllerová nechala patentovat „křeslo, lehátko, lenošku apod., obsahující výkyvné opěradlo, přikloubené k sedadlové ploše, která při vychýlení opěradla pohybuje se po dráze přibližně vodorovné“ (sine 1936), jejichž podoba se však nedochovala.

### Profesní i životní partner

V roce 1935 se Augusta Müllerová nastěhovala do právě dostavěného paláce Merkur čp. 767/I na konci Revoluční třídy, kam si navrhla nábytek.<sup>33</sup> Samostatný byt si však vzhledem k absenci větších zakázek i rodinným poměrům nemohla dovolit. Získala také řidičský průkaz,<sup>34</sup> přestože

<sup>33</sup> NA PŘ II, žádost o sdělení pověsti, poznámka na reversu ze 4. července 1935.

<sup>34</sup> NA PŘ II, osvědčení o vydání vůdčího listu 4. ledna 1935.



vlastnictví auta tehdy rozhodně nebylo samozřejmé. Pravděpodobně tedy už v té době udržovala vztah s architektem Ladislavem Machoněm, jenž vlastnil auto a měl ateliér v paláci Koruna na Můstku a jehož druhou manželkou se Müllerová po válce stala.<sup>35</sup> Jisté zůstává, že ji architekt v letech 1936–1938<sup>36</sup> zaměstnával a v červnu 1937 mu Müllerová navrhovala pracovní stůl do pravděpodobně již sdíleného bytu v paláci Merkur.<sup>37</sup> Partnerským vztahům architektek s architekty nahrávalo nejen společenské prostředí, které všeobecně ženy-intelektuálky přijímalo jen obtížně, ale také touha architektek pracovat v oboru. Většina soudobých činných architektek se provdala za architekta (Milada Petříková-Pavlíková, Jarmila Šulová-Lisková, Emanuela Kittrichová-Mazancová, Vlasta Štursová-Suková, Anna Fiedlová-Kanczuská, Zora Storchová-Myslivečková), čímž se často staly celoživotními pomocnicemi manželů, kteří jejich tvůrčí vklad do společných projektů mnohdy zastínili.

### Projekty Müllerové ve druhé polovině třicátých let

Stavebnictví po většinu 30. let paralyzovala hospodářská krize a nejen architekti se museli potýkat s nedostatkem zakázek. Augusta Müllerová se snažila účastnit se veřejných soutěží, a přestože sama končila „jen“ mezi oceněnými, nakonec se ani žádný z vítězných návrhů nepostavil. Například fotbalový klub Slavia měl dřevěný stadion na Letné, jehož rohový ochoz se během utkání v prosinci roku 1934 zřítíl. Následujícího roku proto klub vypsal soutěž na řešení nového stadionu. Müllerová ve svém projektu navrhla zapuštěný herní ovál obklopený nezastrěšenými tribunami a na západní straně zázemí zakončené přemislenou zakřivenou konzolou.<sup>38</sup> Neshody ohledně využití a regulace Letenské pláně však zapříčinily, že se zde stadion nikdy nerealizoval.

Na třech soutěžních projektech škol je patrné, jak Müllerová vnímala funkcionalismus a pracovala s ním. Nejzdařilejší návrh chlapecké a dívčí školy v Semilech pod heslem „Slunce“ z roku 1936 (obr. 11) ukazuje dvě souběžná křídla s třídami, propojená na protilehlých koncích traktem s tělocvičnou. Architektka se s nerovným terénem vypořádala užitím pilot a jedno z křídel zakončila zaoblením. Železobetonová nosná konstrukce jí umožnila užít velká okna – nejen do jihozápadně orientovaných učeben, ale i chodeb, tělocvičny atd. Vstupní křídlo s vestibulem a ředitelnou „tradičně“ zvýraznila pomocí dalšího patra. Samotný vchod zakryla dlouhou konzolou. Celý objekt má plochou střechu a střední trakt Müllerová navrhovala jako střešní terasu pro venkovní kreslení s architektonickým rámem. Vnitřní kreslírnu orientovanou na sever by i seshora prosvěťovalo zaoblené okno.<sup>39</sup> V podstatě stejné funkcionalistické principy užila Müllerová o rok později i v návrhu chlapecké a dívčí obecné školy v Říčanech pod heslem „Jihozápad“ (obr. 12).<sup>40</sup> Projekt II. státní a obecné školy v Mukačevě z roku 1938 se zachoval spíše ve skicách a dokládá autorčiny chybějící znalosti parcely a okolí.<sup>41</sup>

V roce 1936 proběhla ideová soutěž na Všeobecnou nemocnici s univerzitními budovami v Motole, přičemž účastníci měli především vyřešit způsob zastavění dlouho vyhlédnutého svažujícího se pozemku a s tím související dopravní obslužnost celého areálu. Typ navrhovaných budov inklinoval spíše než k pavilonům k blokovému zastavění, byť o tzv. monobloku ještě hovořit nelze. Z 24 projektů byly čtyři nejvýše umístěné týmy přizvány do užší soutěže, v níž vyhráli architekti František Čermák a Gustav Paul<sup>42</sup> (*sine* 1937a, projekt A. Müllerové na s. 164–167; *sine* 1937b; *BENŠ* 1937; *MACHOŇ* 1937). Vinou druhé světové války se místo vítězného projektu realizovala pouze provizorní baráková nemocnice od těchto autorů.

Müllerová se soutěže na motolskou nemocnici zúčastnila s projektem, na jehož odborné stránce se podíleli lékaři BP [sic] a její bratr Vladimír a který získal jedno z pěti ocenění (MÜLLEROVÁ 1937b; obr. 13). Pro hlavní vstup architektka určila severovýchodní kraj a svažitý pozemek rozdělila na severní část určenou pro provoz a všechny komunikace a na klidovou jižní část s parkovou

35 Ladislav Machoň si v roce 1912 vzal Bohumilu Zikmundovou (\* 1890–† 1965); měli syny Ladislava a Mikuláše (KOUKALOVÁ 2018, 590–591).

36 VÚA-VHA Sbírka podle zákona č. 255/1946 Sb., Machoň, osvědčení Ladislava Machoně pro Augustu Müllerovou ze dne 30. července 1970.

37 AAS NTM 82, desky 20100804/06. Podle sdělení synovce Jana Milera (část rodiny si po válce počestila jméno) z 21. března 2013 měli v paláci Merkur oba dva vlastní ateliér.

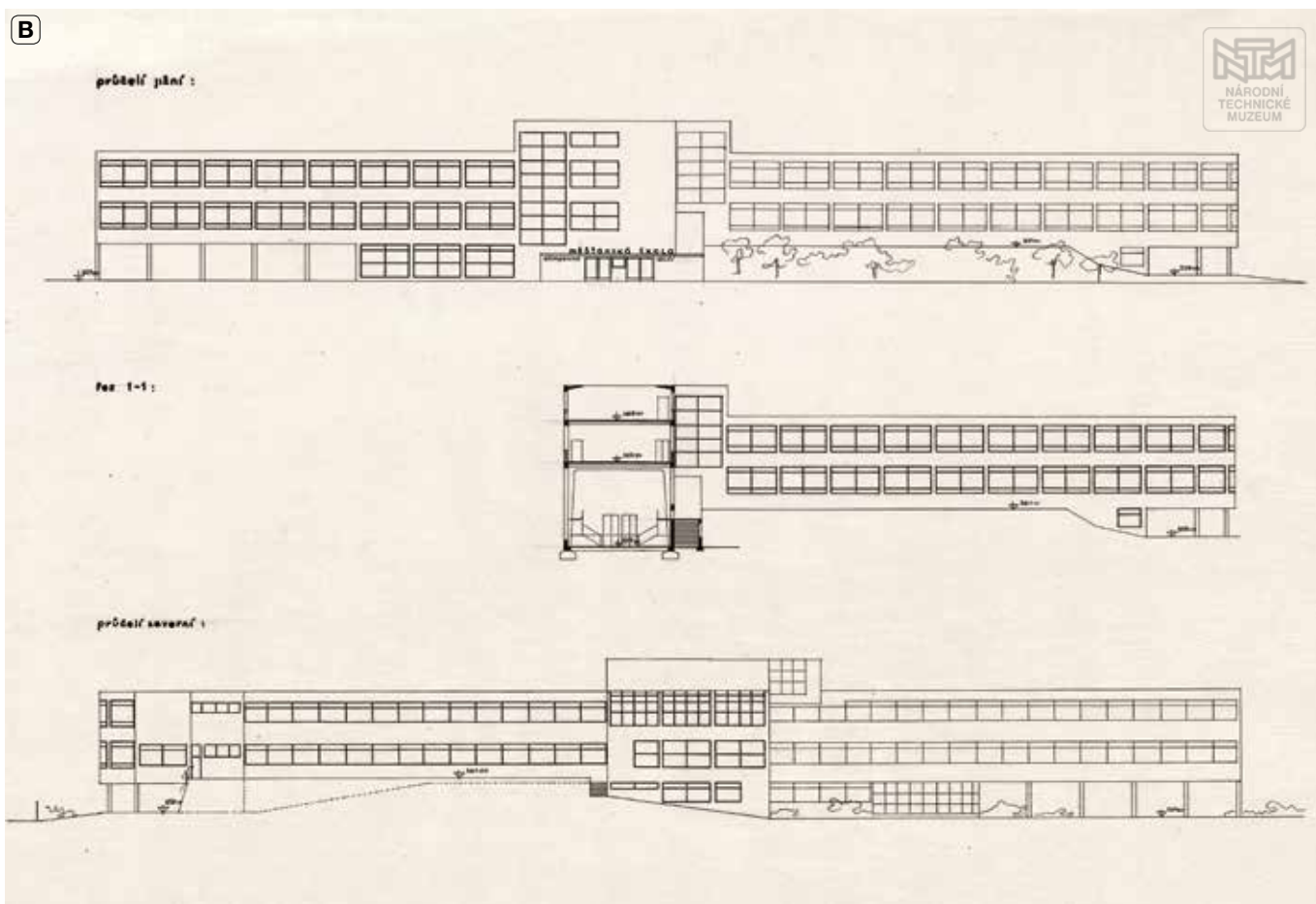
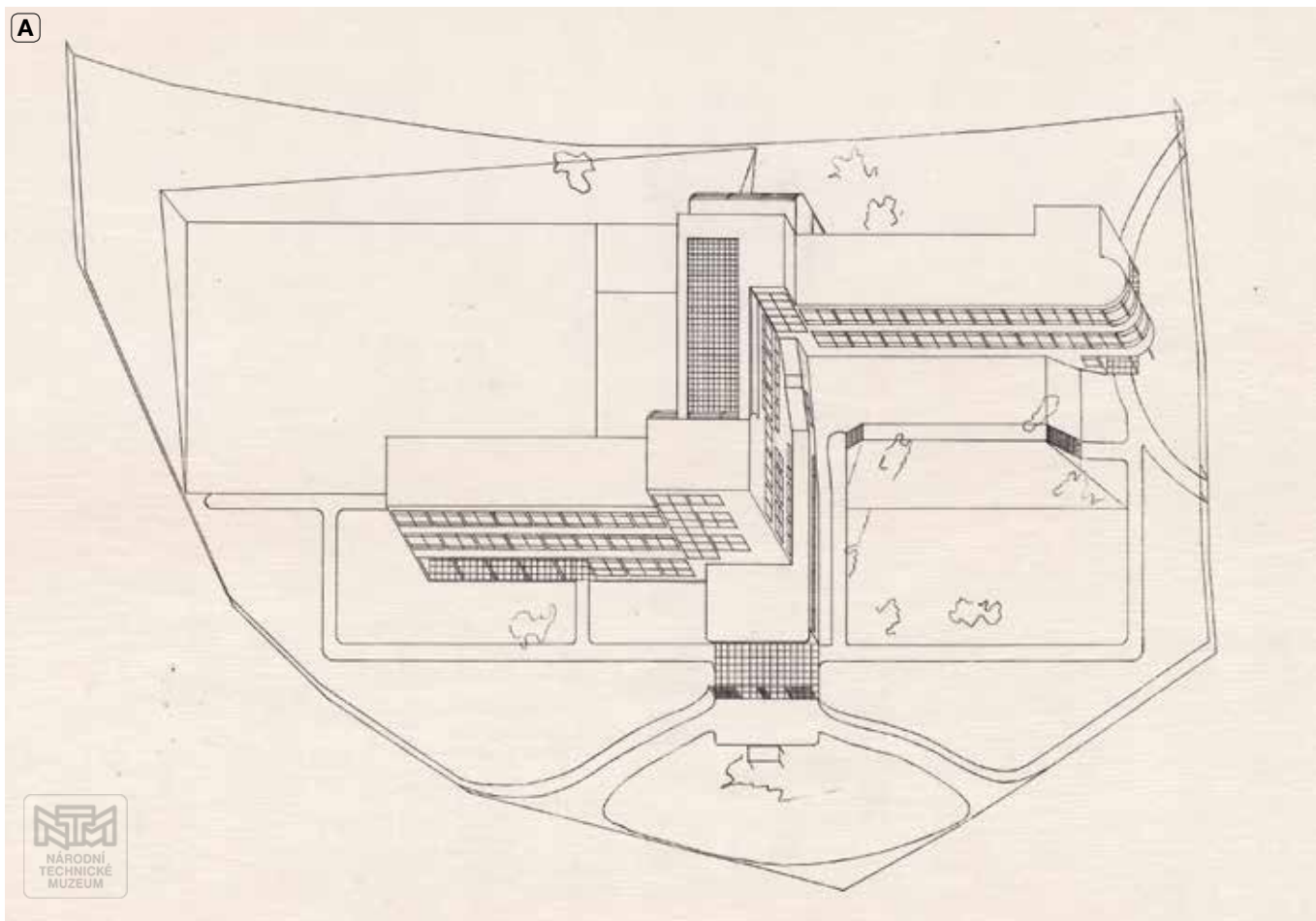
38 AAS NTM 82, desky 20080606/06.

39 AAS NTM 82, desky 20080623/01.

40 AAS NTM 82, desky 20080606/07.

41 AAS NTM 82, desky 20100802/01 a kart. 20070621/04.

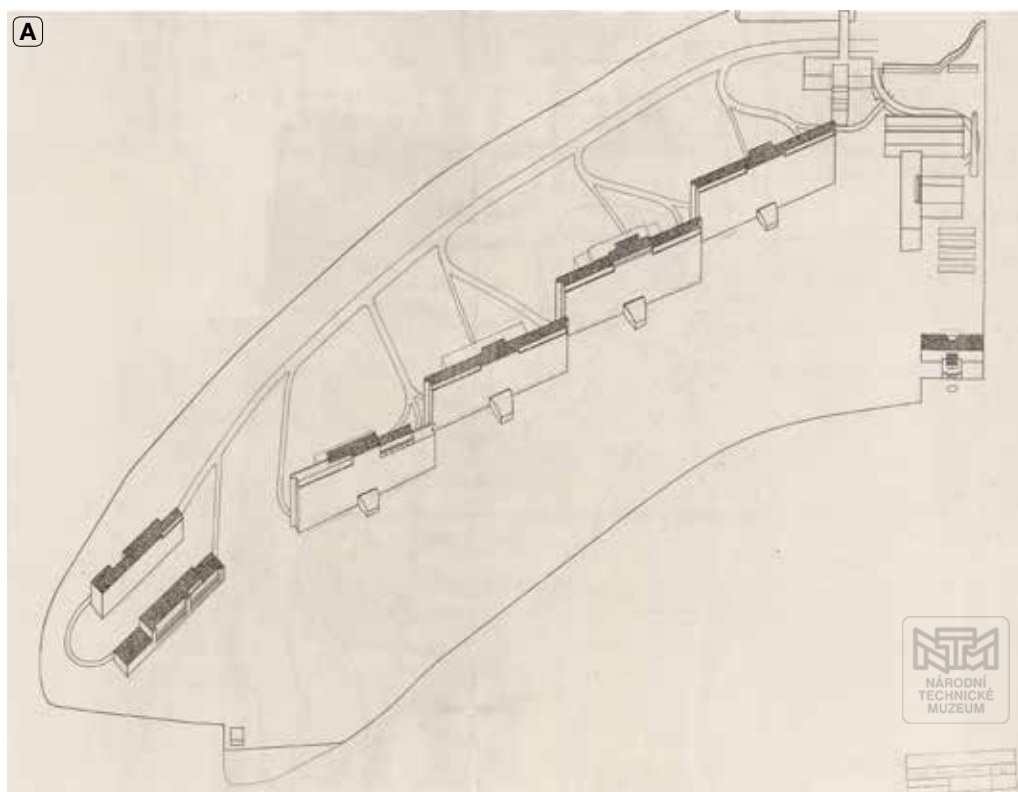
42 Gustav Paul (\* 1903–† 1974) a František Filip Čermák (\* 1903–† 1998).



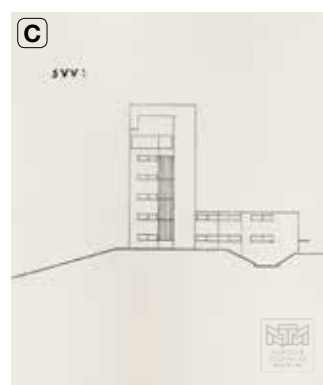
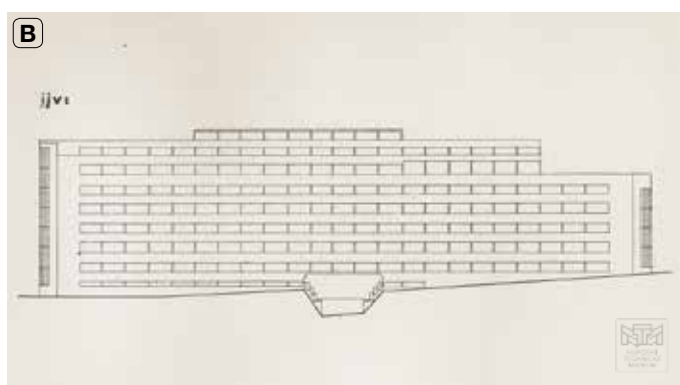
Obr. 11. Augusta Müllerová, 1936: Soutěžní návrh chlapecké a dívčí školy v Semilech. **A** – axonometrie, **B** – průčelí a řezy (AAS NTM 82, desky 20080623/01).



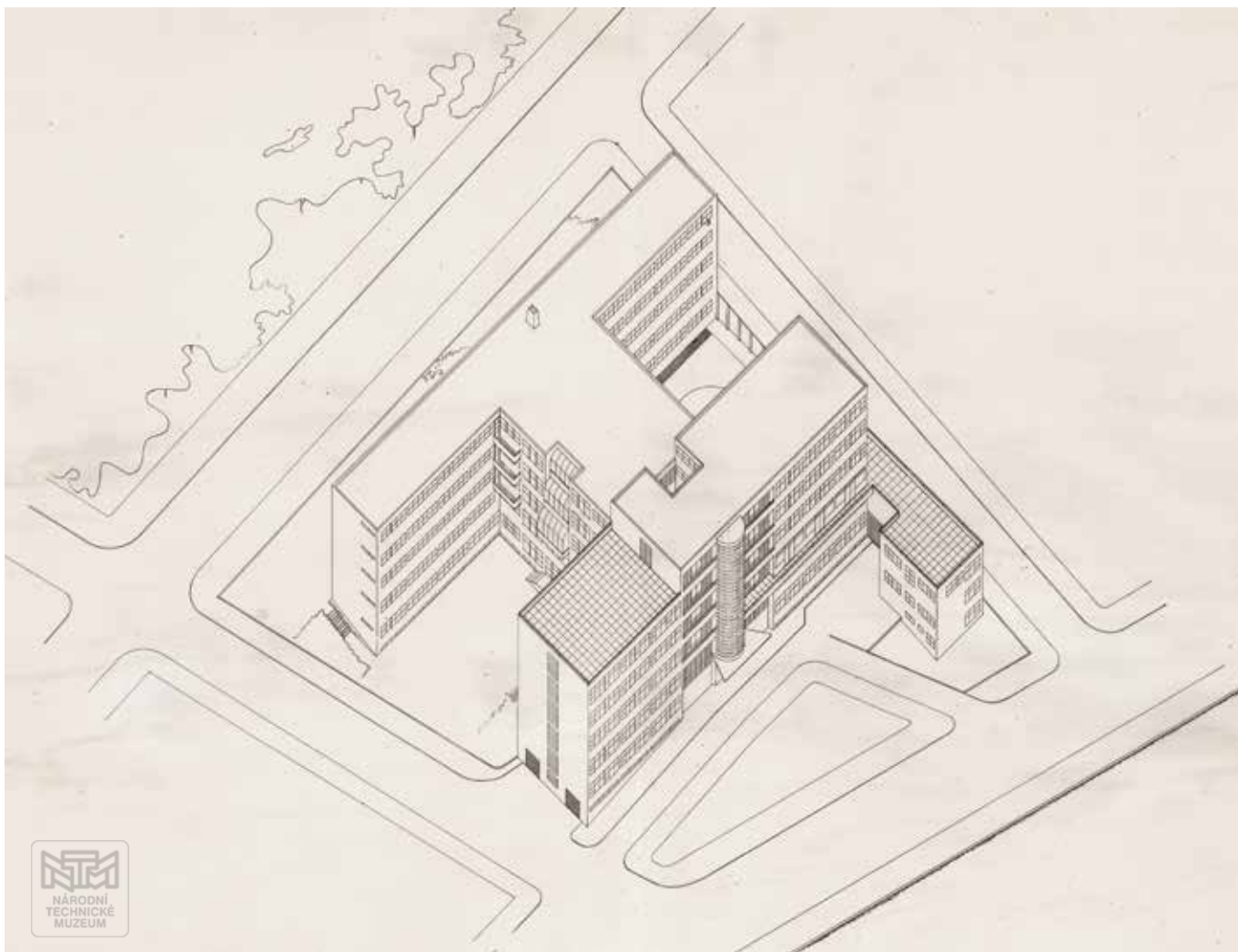
**Obr. 12.** Augusta Müllerová, 1937: Soutěžní návrh chlapecké a dívčí obecné školy v Říčanech, perspektiva (AAS NTM 82, desky 20080606/07).



**Obr. 13.** Augusta Müllerová, 1936: Soutěžní návrh na Všeobecnou nemocnici s univerzitními budovami v Motole. **A** – axonometrie, **B** – průčelí, **C, D** – pohled z boku (AAS NTM 82, desky 20080623/02).







**Obr. 14.** Augusta Müllerová, 1939: Soutěžní návrh ústředí a nemocnice Českého červeného kříže, axonometrie (AAS NTM 82, desky 20100802/02).

úpravou. Mezi ně pak v podélném ustupujícím pásu rozmístila vysoké deskové budovy jednotlivých klinik. Každá klinika měla tvořit komplex budov na půdorysu písmene H: dominantní lůžková část orientovaná do parku byla komunikačním krčkem spojena s nižší budovou samotné kliniky. Díky klesajícímu terénu mohla architektka před každou budovu umístit posluchárnu.<sup>43</sup>

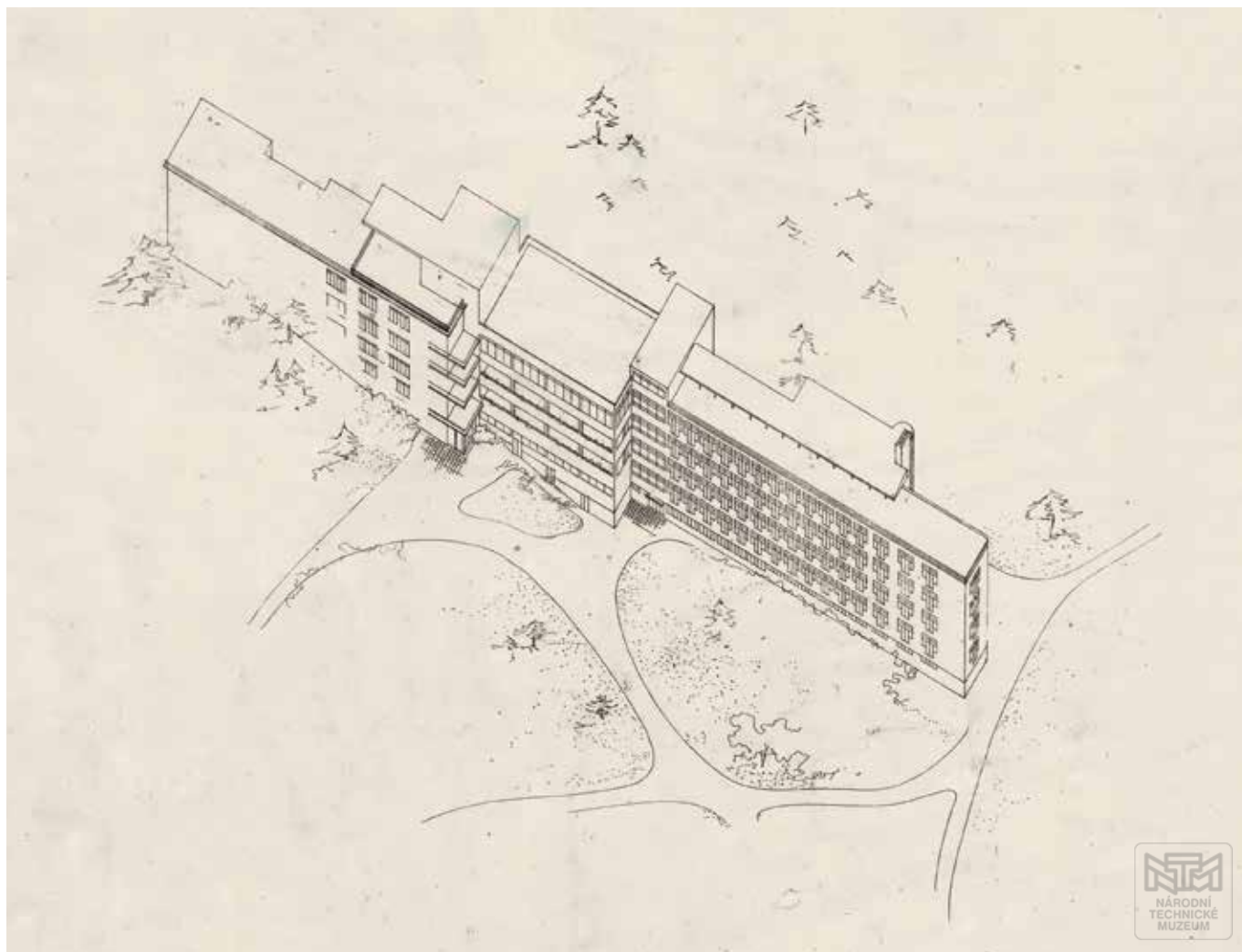
Podobný půdorys použila Müllerová rovněž o tři roky později ve vyzvané soutěži na ústředí a nemocnici Českého červeného kříže nad hlavním nádražím v Praze (URBAN 1939; obr. 14). Přední trojtrakt s dominujícím vypouklým schodištěm měl v nižších patrech sloužit jako administrativa a výukové místnosti, v horních patrech, stejně jako v souběžném dvojtraktu, byly pak pokoje nemocných. Spojovací křídlo patřilo operačním sálům. Architektka pojala objekt opět jako železobetonový skelet s pásovými okny a plochou střechou.<sup>44</sup> Porota v předvečer vypuknutí války vybrala návrh Josefa Havlíčka, ten se však nerealizoval.

Vedle nemocnic se Müllerová i nadále zabírala léčebnými a rekreačními objekty. Do osady Kvetnice u Popradu, kde se od první světové války léčili zaměstnanci drah trpící tuberkulózou, situovala přístavbu Jubilejního pavilonu, respektive Masarykovy ozdravovny železničních zaměstnanců (obr. 15). Stávající budovu z roku 1931, která svým rozvržením vycházela z tradičních vzorů – dobově propagovaná klimaterapie a helioterapie ji však otvíraly velkými francouzskými okny a terasami –, navrhoval Gustav Kulhavý (\* 1875–† ?), přednosta odboru pozemních staveb na ministerstvu železnic (MAXIMOVÁ/JACKOVIČ 2018). Nerealizovanou přístavbu chirurgického pavilonu navrhovala Augusta Müllerová, jež respektovala typem, velikostí a členěním oken původní část, avšak její křídlo mělo být funkcionalisticky křehčí.<sup>45</sup>

<sup>43</sup> AAS NTM 82, desky 20080623/02.

<sup>44</sup> AAS NTM 82, desky 20100802/02.

<sup>45</sup> AAS NTM 82, desky 20080606/07.



Podhorské prostředí a rekreační účely byly rovněž zadáním soutěže na penzion Ženské národní rady (dále jen ŽNR) „Tichý důl“ ve Staré Pace v roce 1939. ŽNR vznikla v roce 1923, aby sdružovala ženské spolky a zaváděla ve společnosti reálnou rovnoprávnost pohlaví, garantovanou v teoretické rovině ústavou, například bojovala proti znovuzavedení celibátu státních zaměstnankyň (hlavně učitelek), jehož požadavek byl záminkou pro výpověď pracujícím vdaným ženám, dále proti znevýhodňování žen stran platových podmínek a sociálního zabezpečení či nepřijímání intelektuálek na vysoké pozice. Rada usilovala obecně o zlepšení postavení žen v manželství a zvýšení péče o matku i dítě (LEDEREROVÁ 2018).

Augusta Müllerová jakožto členka ŽNR vytipovala pozemek pro penzion v listopadu 1938 a udělala první náčrt jednoduchého funkcionalistického bloku.<sup>46</sup> Vzhledem ke zmatku ohledně zakoupených parcel však musela v březnu 1939 svůj návrh přepracovat (obr. 16). Kvůli vhodnější orientaci pokojů zalomila architektka penzion pod úhlem 120° na dvě křídla, přičemž křídlo obrácené do údolí se společnými prostory zakulatila a otevřela pásovými okny. Do soutěže vypsane ŽNR přihlásila Müllerová upravenou variantu tohoto projektu ze srpna téhož roku, v níž společenskému křídlu ponechala hranaté zakončení, byť s pásovým oknem, a převýšila jej o patro. Protipól tvořilo přízemí druhého traktu, jež z poloviny ponechala na pilotách a které mělo v zimě za pomoci dřevěných stěn sloužit jako sklad lyží a saní. Pokoje do krajiny otvírala velká okna včetně francouzských. Vzhledem k horskému podnebí navrhla architektka pultovou střechu. Pravděpodobně kvůli válečným událostem se stavba penzionu neuskutečnila.

Ještě v roce 1937, krátce po smrti prvního československého prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka, vypsala pražská městská rada soutěž na vyhledání místa pro jeho pomník. Spíše

**Obr. 15.** Augusta Müllerová, asi 1939: Návrh Jubilejního pavilonu Masarykovy ozdravovny železničních zaměstnanců v Kvetnici u Popradu, axonometrie (AAS NTM 82, desky 20080606/07).

46 AAS NTM 82, kart. 20070621/04.



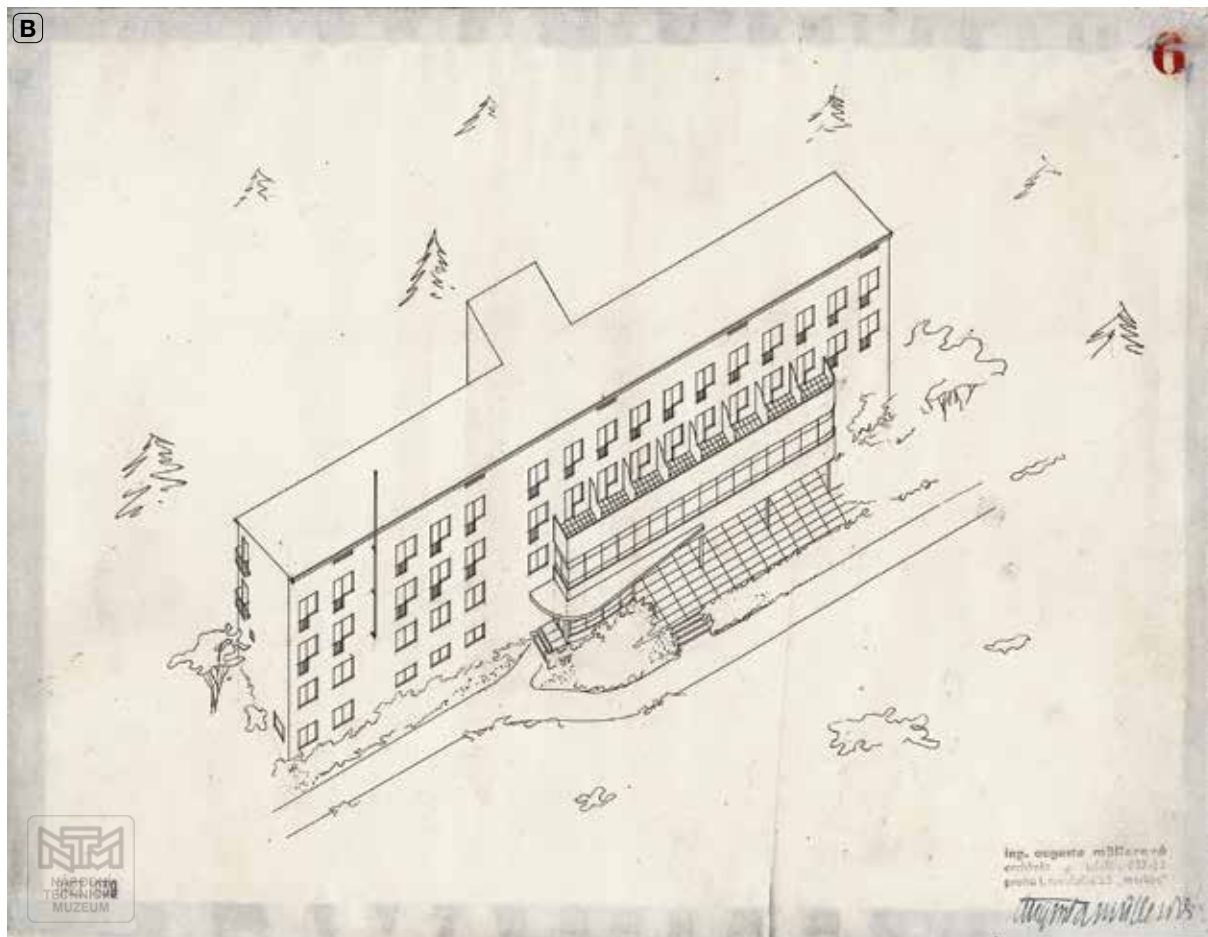
A

*Montanvillers!*

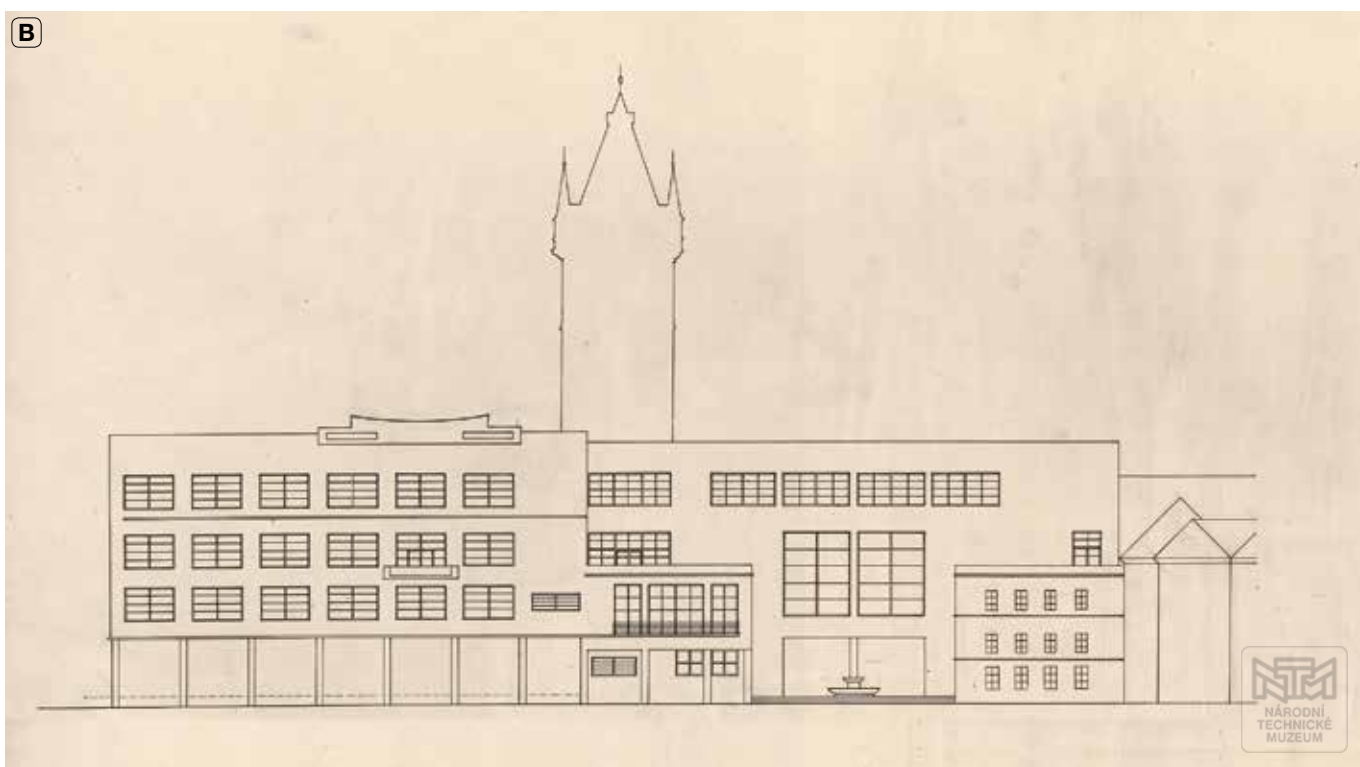
Ing. Auguste Mollerová  
architektka telefon 622-82  
Praha 1, Revoluční 23. „Merkur“

30. srpna 1935.





**Obr. 16.** Augusta Müllerová, 1939: Tři soutěžní návrhy penzionu Ženské národní rady ve Staré Pace. **A, C** – perspektiva, **B** – axonometrie (AAS NTM 82, desky 20080620/08).



**Obr. 17.** Augusta Müllerová a Ladislav Machoň, 1938: Soutěžní návrh na přestavbu Staroměstské radnice, heslo „D-C“. **A** – axonometrie, **B** – pohled na severní fasádu (AAS NTM 82, desky 20080623/03).

reprezentativně vybraní porotci oscilovali ve svém rozhodování mezi důvěrným portrétem a monumentalitou a ve výběru míst se nakonec přiklonili k historické symbolice. Augusta Müllerová zaslala projekt ve spolupráci se sochařkou Helenou Johnovou, jejíž civilní sochu TGM umístila na Smetanovo nábřeží před plánovanou budovu Masarykovy akademie práce. Müllerová zvětšila náměstí zbouráním budovy VŠUP a vyřešila jej dopravně novým pobřežním tunelem. Za návrh získala odměnu (HONZÍK/STARY/STEFAN 1937; MÜLLEROVÁ 1937a; BRŮHOVÁ 2017, 317, 319).<sup>47</sup> K realizaci však kvůli náročnosti projektu nedošlo.

Společně s Ladislavem Machoněm se zúčastnili IV. soutěže na Staroměstskou radnici v roce 1938, kterou vypsalo město Praha hlavně kvůli tomu, aby získalo nové prostory pro své úředníky. Jednou z podmínek bylo, aby zůstala zachována alespoň fasáda východního Nobileho křídla. Machoň a Müllerová spolu s archivářem Václavem Vojtíškem (\* 1883–† 1974) zaslali dva návrhy. Oba počítaly s moderní funkcionalistickou podobou novostavby a rastrem členěných oken, zároveň chtěly vyřešit nástup do Pařížské třídy novým severním křídlem (hesla „Ad optima inventi“ a „D–C“; obr. 17).<sup>48</sup>

Do počátku války realizovala Müllerová jen malé a tradičně pojaté rodinné domy. Domek pana dr. Šádka [sic] v Březnici (1938; obr. 18) pravděpodobně kvůli své lehké dřevěné konstrukci sloužil jako letní byt.<sup>49</sup> Dále architektka vyprojektovala tři domy v Průhonicích, k nimž měla osobní vztah, protože její bratr zde byl osobním lékařem hraběte Silva-Taroucy.<sup>50</sup> Kromě domu pro rodinu své sestry Zdeny Fořtové (Kosatcová čp. 125, 1939–1940) navrhovala Müllerová ještě dům pro Josefa Strnada (Říčanská čp. 133, 1939) a dům pro pana Smolíka [sic] (Říčanská čp. 139, 1939).<sup>51</sup> Mezi tyto drobné realizace patří i úpravy a vnitřní vybavení historizující vily dirigenta Václava Talicha v Berouně (Talichovo údolí čp. 232, 1937–1944).



**Obr. 18.** Augusta Müllerová, 1938: Dům dr. Šádka [sic] v Březnici (AAS NTM 82, kart. 20070621/04).

Müllerová rovněž začala navrhovat architektonická řešení výstav. V roce 1937 pro Státní lesy a statky projektovala výstavu *Dřevo*, kde představila růst stromu od semene po jeho kácení a dále široké využití dřeva od papíru až po sport (obr. 19).<sup>52</sup> Stánek strakonické zbrojovky na jarních veletrzích v roce 1938 v Praze, který vystavoval motocykly, pojala Müllerová jako stoupající silnici se zatáčkou a patníky jako zábradlím, a vytvořila tak žádoucí zdání pohybu (obr. 20). Podle rodinných vzpomínek byla architektka vášnivou trampkou, a proto nepřekvapí ani stánek

47 AAS NTM 82, desky 20100802/03.

48 AAS NTM 81, desky 20080624/10.

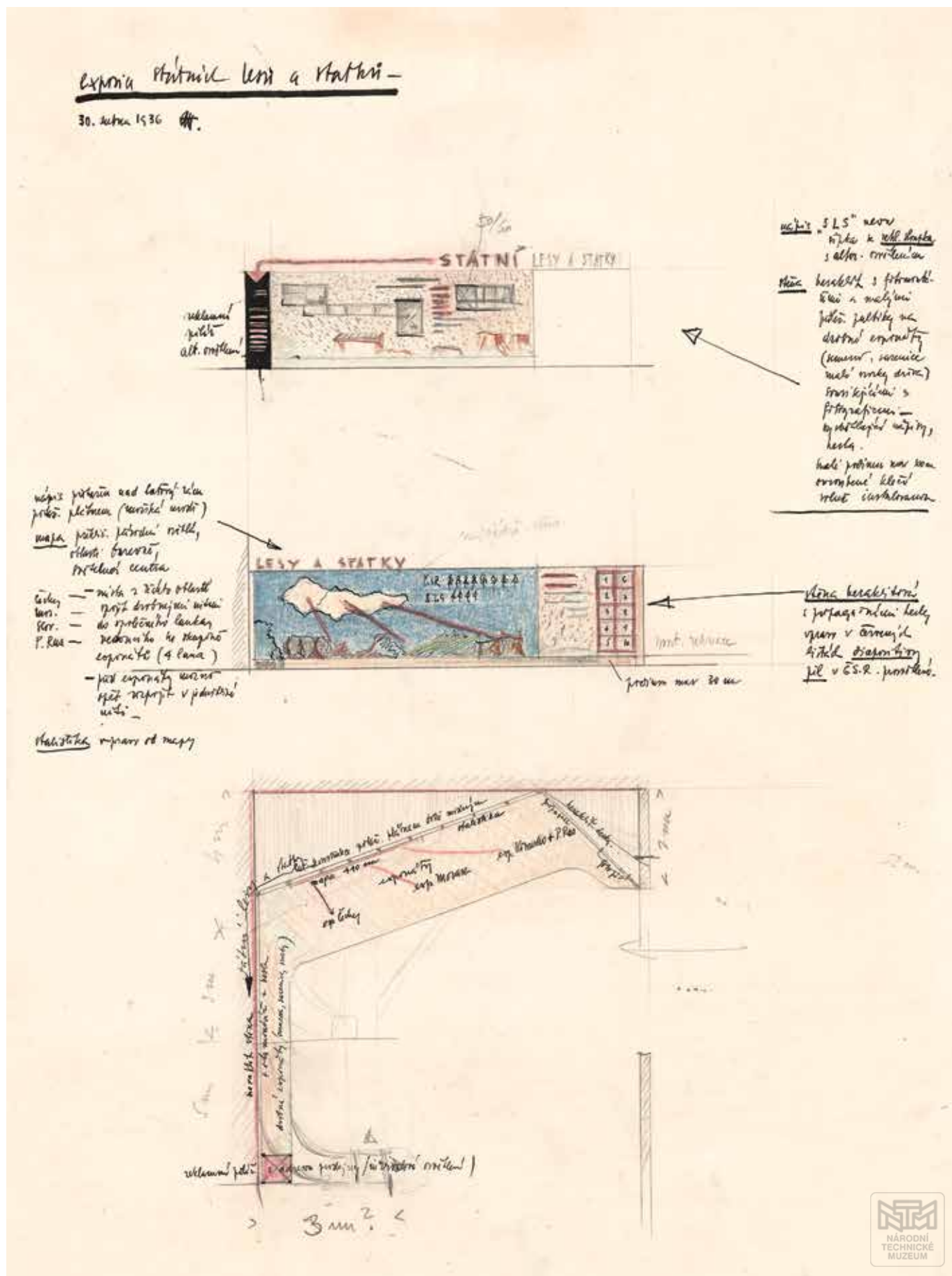
49 S největší pravděpodobností jde o Březnici u Příbrami, dům se však autorce nepodařilo najít. Ve fondu Müllerové v NTM se nachází jen dvě jeho fotografie (AAS NTM 82, kart. 20070621/04).

50 Rozhovor s Vladimírou Kafkovou, neteří Müllerové, 17. října 2016.

51 Za pomoc s identifikací dnes již značně přestavěných domů děkuji Anně Schránílové z NPÚ ÚOP v Praze.

52 AAS NTM 82, desky 20080623/01.





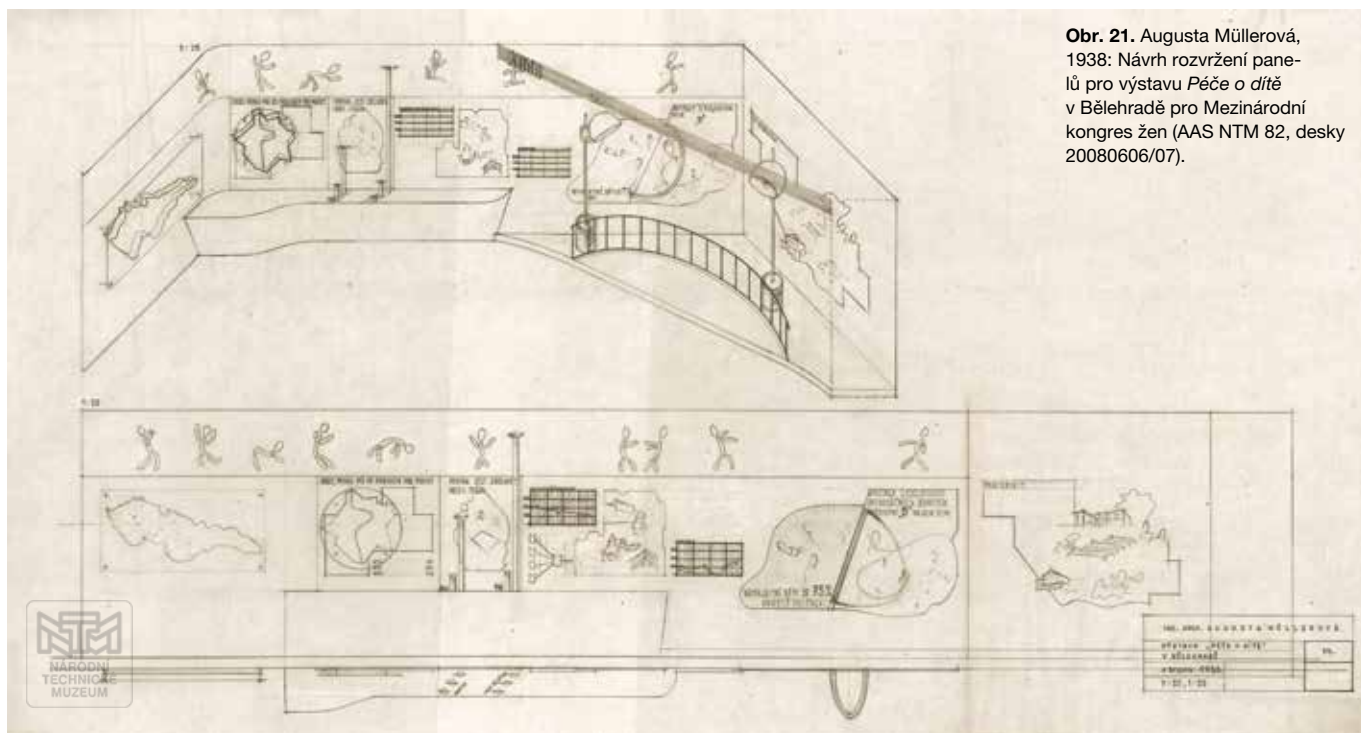
**Obr. 19.** Augusta Müllerová, 1937: Přípravný náčrt k výstavě *Dřevo pro Státní lesy a statky* (AAS NTM 82, desky 20080606/07).



Weekend house z pražské textilní výstavy Svazu československého díla, v němž své textilie představil i ateliér Pošepná-Vondráčková (obě výstavy *sine*/MÜLLEROVÁ 1938).

Pro Národní muzeum vytvořila etnografickou výstavu *Bulharsko, země a lid*, a to včetně grafické úpravy katalogu z let 1937–1938 (STRÁNSKÁ 1938). Navrhovala nejen technické řešení konkrétní

**Obr. 20.** Augusta Müllerová, 1938: Stánek strakonické zbrojovky na jarních veletrzích (převzato ze *sine*/MÜLLEROVÁ 1938, 151).



**Obr. 21.** Augusta Müllerová, 1938: Návrh rozvržení panelů pro výstavu *Péče o dítě* v Bělehradě pro Mezinárodní kongres žen (AAS NTM 82, desky 20080606/07).

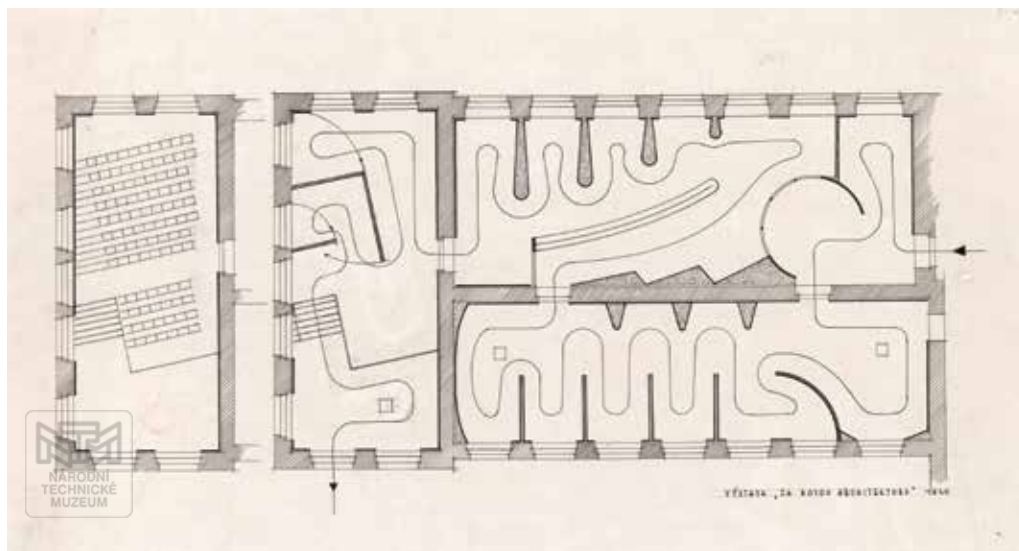
výstavy, ale celý její scénář, pojetí grafů, prezentaci exponátů a často i doprovodný program velkých akcí, jak dokazují dochované plány výstavy *Péče o dítě*, kterou připravila ke kongresu Mezinárodní rady žen v Bělehradě v roce 1938 (obr. 21).<sup>53</sup> Téma ženy jako matky, péče státu o sociálně slabé a sirotky, jesle a mateřské školky atd. pro Müllerovou jako ženu-architektku zůstávaly důležité, stejně jako pro většinu jejích následovnic. Na kongresu v Bělehradě byla prezentována rovněž díla výtvarných umělekyní Malé dohody, kde mezi 66 exponáty putovní výstavy visely plány Milady Petříkové-Pavlíkové a Augusty Müllerové (MALINSKÁ 1938). Pro Orientální ústav architektka v roce 1940 instalovala v Umělecko-průmyslovém museu v Praze putovní *Ja-ponskou výstavu* (MÜLLEROVÁ 1941a).

### Výstava Za novou architekturu

Když se v roce 1938 sloučily časopisy *Stavba*, *Stavitel* a *Styl*, vydávané různými spolky (Klubem architektů, Sdružením architektů a Společností architektů), v jediný časopis *Architektura* (později *Architektura ČSR*<sup>54</sup>), stal se jeho šéfredaktorem Oldřich Starý a v redakci s ním působili i Müllerová, Machoň a jejich dlouholetý přítel Zdeněk Wirth (\* 1878–† 1961).

Zmíněné spolky a Umělecko-průmyslové museum uspořádaly v roce 1940 čtyřměsíční výstavu s názvem *Za novou architekturu*, která zachycovala poslední vývoj české architektury i práci architektů a architektek na různých typech projektů (JOSEFOVIČOVÁ 2007; ZADRAŽILOVÁ 2007). Ideově expozici s podtitulem *Práce českých architektů 1900–1940* připravili právě Machoň, Müllerová a Wirth (obr. 22). Praktické pojetí jednotlivých sálů navrhovali spolu s architektem Karlem Kožel-

**Obr. 22.** Ladislav Machoň a Augusta Müllerová, 1940: Řešení výstavy *Za novou architekturu* v Umělecko-průmyslovém museu, situace (AAS NTM 81, desky 20080624/10).



kou (obr. 23). Pořadatelé ve svých řadách vyhlásili čestnou soutěž na návrh zahrady, jež by se stala plnohodnotnou součástí výstavy, poskytovala by propojení mezi sály v přízemí a ve zvýšeném suterénu a vedle odpočinkové funkce by rovněž prezentovala rozličné stavební materiály. Müllerová a Machoň se účastnili každý se svým návrhem, ale porota rozhodla, že mají definitivní projekt vypracovat spolu. Zdůvodnění takového rozhodnutí neznáme, ale podle reprodukováných konceptů lze zhodnotit, že Müllerová vyřešila nejlépe funkční využití zahrady (včetně průjezdu do vnitřního dvora před Pinkasovou synagogou) a Machoň zase ponechal vzrostlé stromy. Oba vedle komponované zahrady pojali prostor jako procházku „zahradním interiérem“. Jejich úprava prezentovala – a dodnes z velké části prezentuje – cementové tvárnice, užití umělého kamene, dřevěné pergoly, dlaždice, mozaiky a luxfery v keramickém pavilonu anebo například fontánu v podobě keramické vazy (ZADRAŽILOVÁ 2009; obr. 24).<sup>55</sup>

Augusta Müllerová o celé výstavě během roku 1940 reportážně informovala v časopise *Architektura* (MÜLLEROVÁ 1940a), kde zachytila veškeré přípravy, výběr exponátů, jejich popis, doprovodný program i celkové zhodnocení. Publikovány byly i zmíněné soutěžní návrhy zahrady, plány sálů,

53 AAS NTM 82, desky 20080606/07.

54 Časopis *Architektura* vycházel v letech 1939–1942. Obnoven byl jako *Architektura ČSR* v roce 1945 a pod tímto názvem vycházel do roku 1989, v letech 1960–1969 jako *Architektura ČSSR*, v roce 1990 krátce jako *Architektura*.

55 AAS NTM 81, desky 20080624/10.





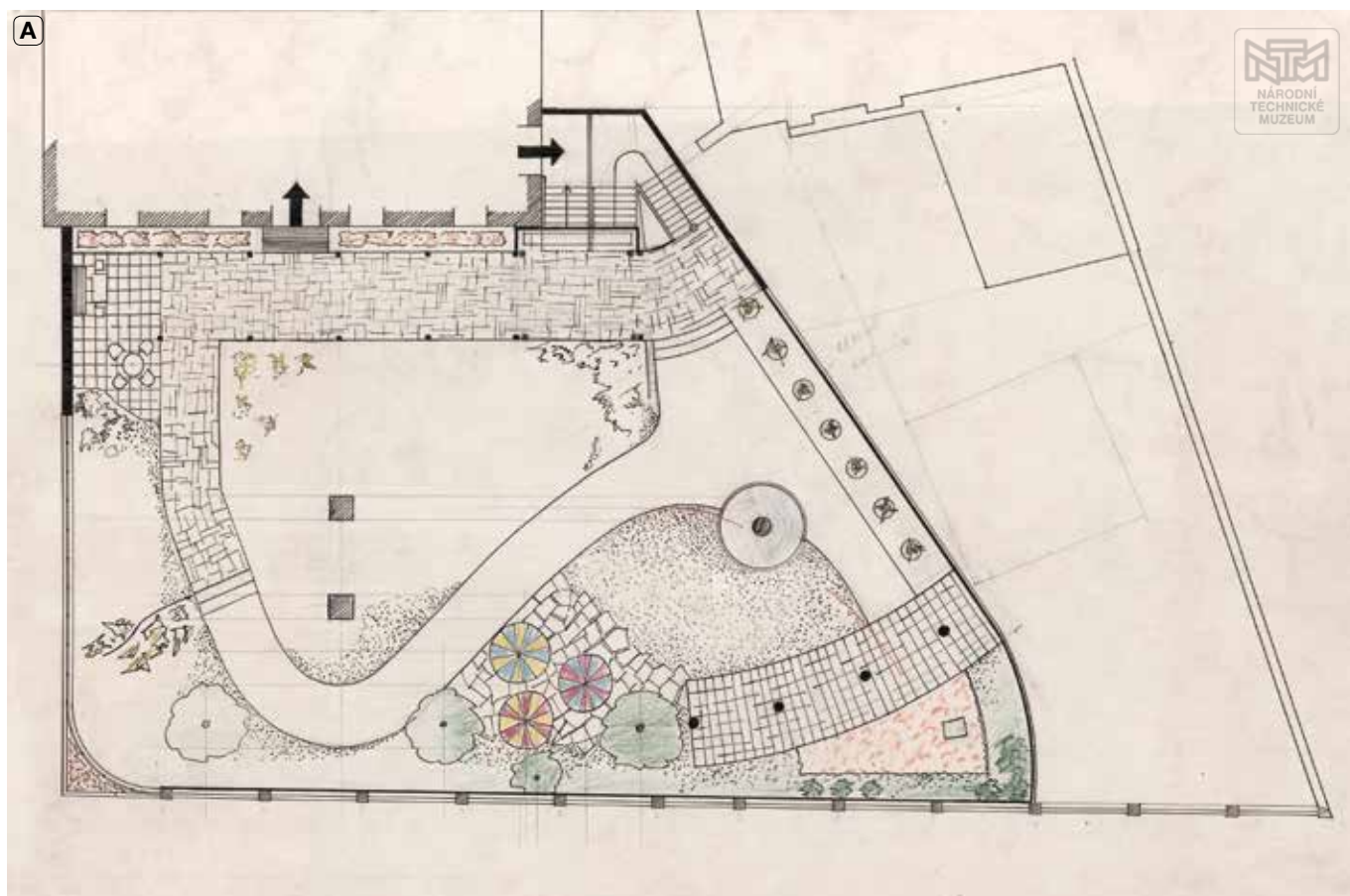
fotografie z expozic i žánrové fotografie hostů a rovněž téměř všechny přednášky přednesené jednotlivými architekty. Doprovodný program završovala právě přednáška Müllerové s názvem *Architektonický prostor odrazem své doby*, v níž představovala historické proměny průmyslného, tedy architektonicky komponovaného prostoru s důrazem na konstrukční možnosti a výsledný tvar daný hmotou a následnou prací se světlem, barvou, akustikou, teplem, završenou uspořádáním vnitřního zařízení. Architektka vysvětlila různé stylové přístupy k prostoru a všechny výše zmíněné body v průběhu dějin a v pojetí „nové architektury“ (MÜLLEROVÁ 1940e). Text navazoval na její dva předchozí články, které věnovala vnitřnímu zařízení, jež podle ní ukazuje „kulturní úroveň člověka“. Mohlo by se zdát, že největší překážkou na cestě k „prostému, jednoduchému a účelnému zařízení“ by měly být finance, ale autorka kritizuje především měšťanský vkus toužící po „falešné nádheře“, jemuž jdou vstříc i někteří výtvarníci, a proto apeluje na jejich odpovědnost.<sup>56</sup>

Výstavu *Za novou architekturu* Müllerová propagovala i v rozhlase, kde 15. června 1940 přednesla svůj příspěvek *Sociální poslání nové architektury*, v němž posluchačům přiblížila první sál výstavy věnovaný sociálním a zdravotním ústavům, které se před rokem 1918 jako stavební typy objevovaly jen sporadicky. Jejich rozšíření podle ní souviselo s nástupem nových sociálních vrstev; zpřístupnily se pak díky novým materiálům. Neopomněla zdůraznit, že „nová architektura vychází z vědeckých předpokladů, jak konstruktivních tak sociologických, aby na jejich základech vytvořila umělecké dílo“ (MÜLLEROVÁ 1940d, 147).

Müllerová popisovala výstavu i na stránkách časopisu *Ženská rada*, kde uvedla, že se hlavním tématem nové architektury stalo bydlení. Aniž by jmenovala, poděkovala za obrovský pokrok v inovativním řešení interiérů jednak ženám – odborným pracovnícím, myšleno především architektkám, díky nimž se každodenní drobná práce v domácnosti zjednodušila. Ale obzvláště

**Obr. 23.** Ladislav Machoň a Augusta Müllerová, 1940: Pohled do výstavy *Za novou architekturu* v Umělecko-průmyslovém muzeu (převzato z JANÁK 1940, 130).

<sup>56</sup> Podnětem k jejímu hodnocení mohla být i výstava *Pražská řemesla ve službách nového bydlení* v Umělecko-průmyslovém muzeu, na niž napsala zdrcující kritiku, protože byla podle ní koncipována pro „starý svět“, nikoli „pro pracujícího člověka, muže a ženu, jejichž místo ve světě je dáno jejich začleněním do společnosti [...]“ (MÜLLEROVÁ 1940b; MÜLLEROVÁ 1940c) K tématu uměleckého řemesla ve smyslu jeho „nekontrolované vegetace na rozhraní folklóru a minulých slohů“ se vrátila ve společném článku s Ladislavem Machoněm v roce 1942 a vyzývala architekty, ale i prodávce k osobní odpovědnosti a k zušlechťení a povznesení tvorby v tomto oboru (MACHOŇ/MÜLLEROVÁ 1942).



**Obr. 24.** Ladislav Machoň a Augusta Müllerová, 1940: Zahrada výstavy *Za novou architekturou* v Umělecko-průmyslovém museu. **A** – situace (AAS NTM 81, desky 20080624/10), **B** – realizovaná zahrada (převzato z JANÁK 1940, 129).

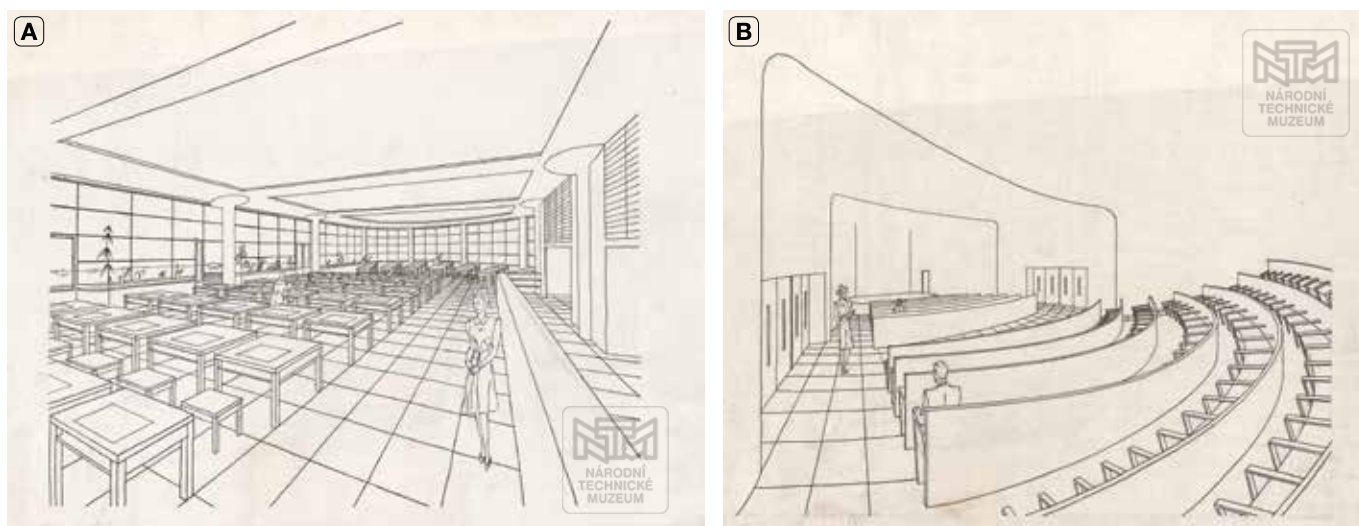


ženám-iniciátorkám, myšleno objednatelkám nebo aktivním ženám objednavatelů, které vytvořily s architektem či architektkou „tým“ a podnítily jejich tvořivý, umělecký přístup, jenž poté vyústil ve společné úspěšné dílo (MÜLLEROVÁ 1940f).

Výstavu *Za novou architekturu* měla shrnout stejnojmenná publikace, již za přispění všech spoluautorů výstavy připravovali Müllerová a Starý a která rozebírala typologicky velké množství staveb za posledních čtyřicet let. Kniha nikdy nevyšla, protože její tisk zastavila protektorátní cenzura.<sup>57</sup> Úspěšná výstava měla také částečně pokračování, když za finanční podpory ministerstva veřejných prací a spolu s Inženýrskou komorou připravila trojice Müllerová, Starý a Wirth pod vedením architekta Machoně putovní výstavu s názvem *České město a vesnice* (do roku 1943). Panely vždy obsahovaly stálý program o prospěšnosti práce odborníka, o nutnosti pořizování plánu rozvoje území a dále obměňované materiály vztahující se vždy k danému kraji (MÜLLEROVÁ 1941b).

## Za války

Za druhé světové války se množství architektonických zakázek výrazně snížilo a od roku 1942 navíc přišlo omezení civilní výstavby jako takové. Proto i většina architektonických prací Müllerové z té doby zůstala ve formě návrhu či soutěžního projektu. Příkladem je její účast v omezené neanonymní soutěži na adaptaci historické budovy Umělecko-průmyslového musea o novostavbu v místě výše popsané výstavní zahrady. Přístavba by poskytovala prostory pro knihovnu, dvě čítárny, sklady knih, velké výstavní sály a veškeré administrativní zázemí (obr. 25). Autoři přizvaní kurátorem muzea měli březen a duben 1940 na odevzdání ideového řešení, které je



nutilo rohovou parcelu beze zbytku zastavět. Tento požadavek se však ukázal jako zbytečně náročný, a porota se proto rozhodla k vypsání druhého kola, kam vedle Müllerové vybrala další pětici architektů.

Architektka zanechala dva velmi podobné návrhy se skeletovou konstrukcí umožňující volný půdorys osazený velkými okny, ale bohužel není jasná jejich následnost. Jeden návrh působí kamenným obložením tradičněji a sochařskou výzdobou v prvním patře připomíná Machoňovu čítárnu veřejné a univerzitní knihovny v Klementinu. Pravděpodobně jde o první návrh, protože parcela je využita téměř celá a navržená stavba by byla dražší (obr. 26A). Druhý návrh má takřka stejný půdorys, ale jeho hladké omítky a velká okna působí funkcionalistickým dojmem, a to včetně zaoblení objektu do dvora (obr. 26B). Vyhodnocení druhé části soutěže odborný tisk neuvádí (sine 1940).<sup>58</sup>

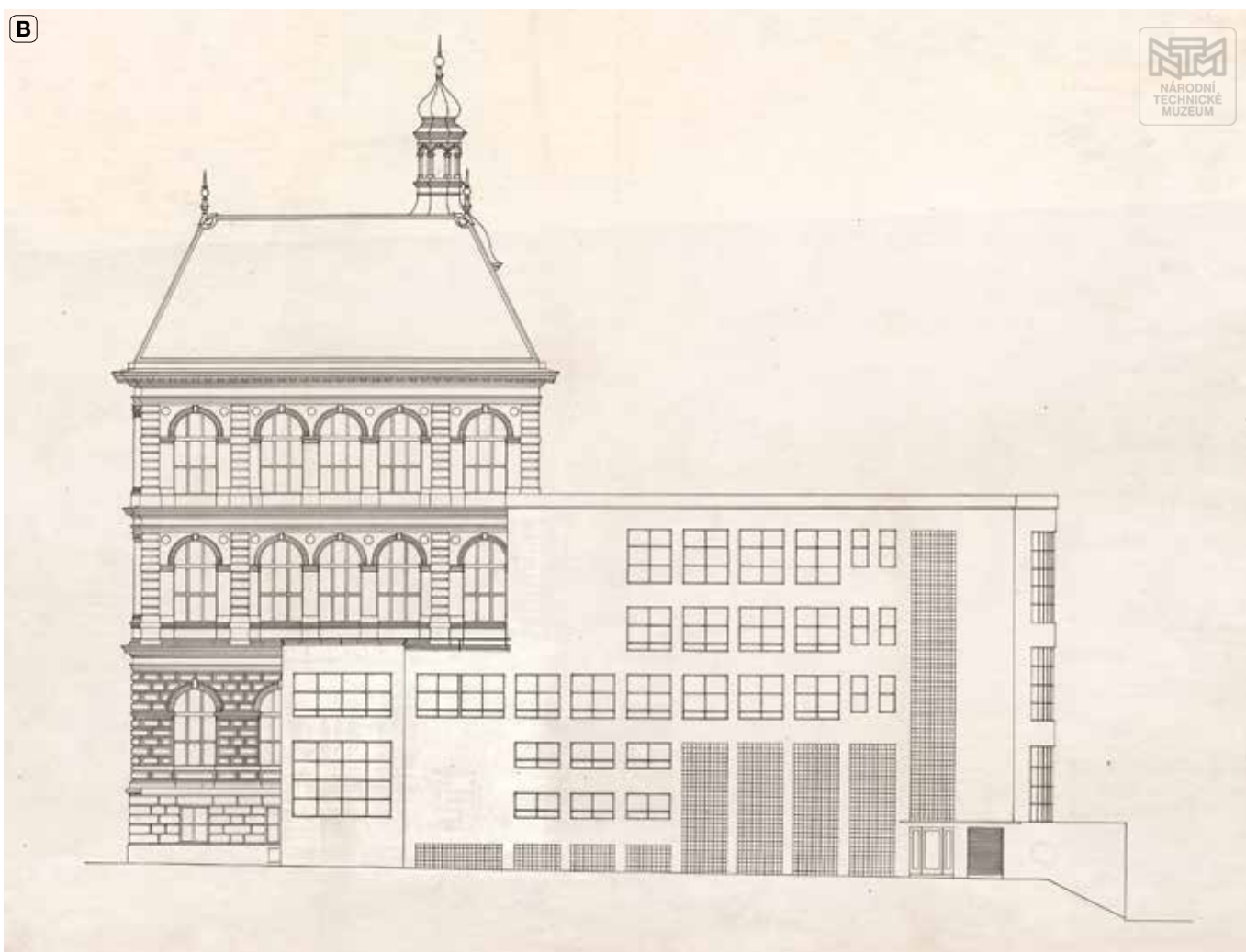
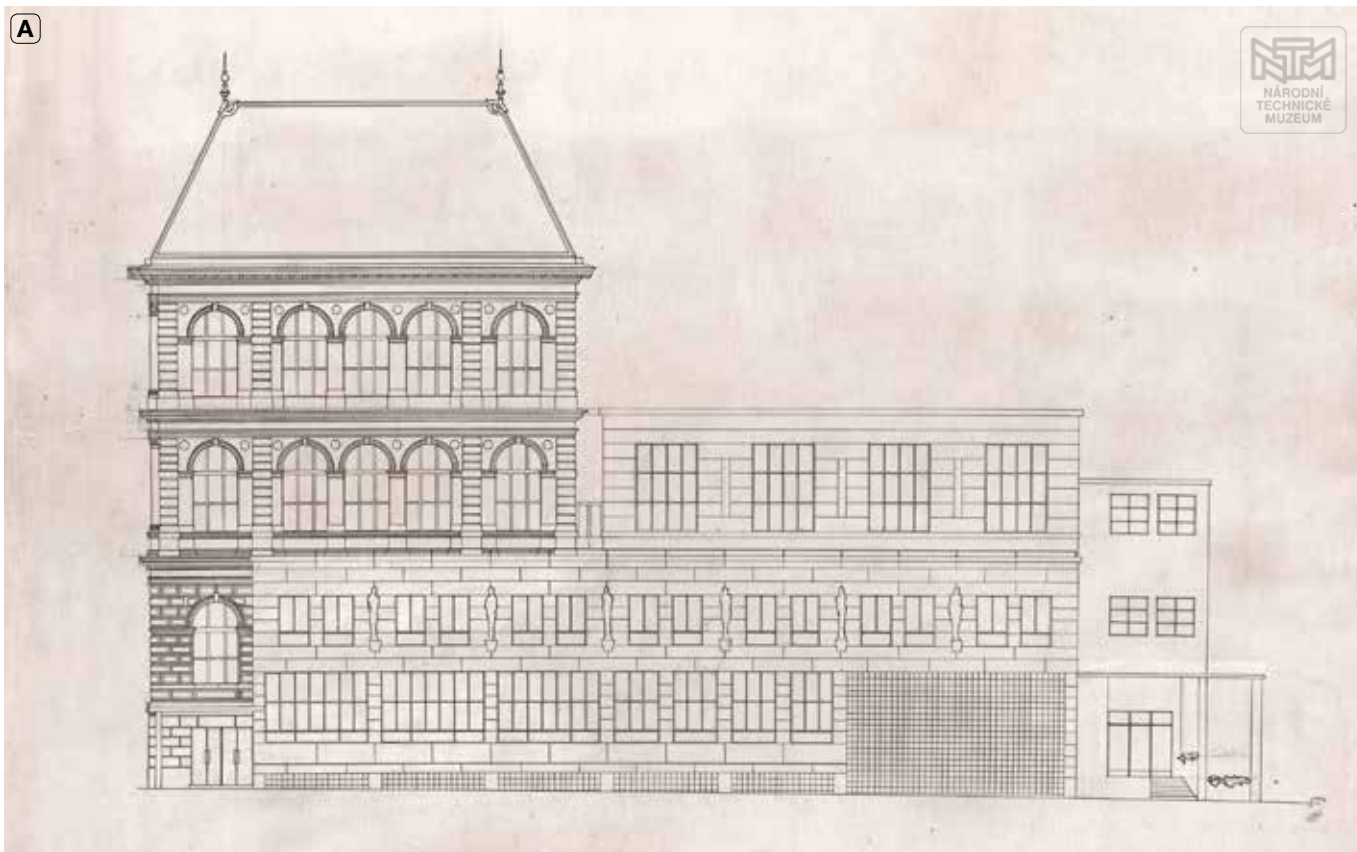
Přestože historizující budova muzea nebyla ještě považována za památkově cennou, vzhled její dostavby, respektive architektovo či architektčino všeobecně platné podřízení se původní budově, přibližovala Müllerová v článku *Ochrana památek dnes a v budoucnu* (MÜLLEROVÁ 1942b). Reagovala v něm na přednášky památkáře Václava Wagnera (\* 1893–† 1962), tehdejšího ředitele

**Obr. 25.** Augusta Müllerová, 1942: Soutěžní návrh na adaptaci historické budovy Umělecko-průmyslového musea. **A** – perspektiva čítárny, **B** – perspektiva sálu (AAS NTM 82, desky 20100720/05).

57 AAS NTM 59, kart. 20080206/03 (koncept knihy).

58 Návrh Müllerové viz AAS NTM 82, desky 20100720/05.

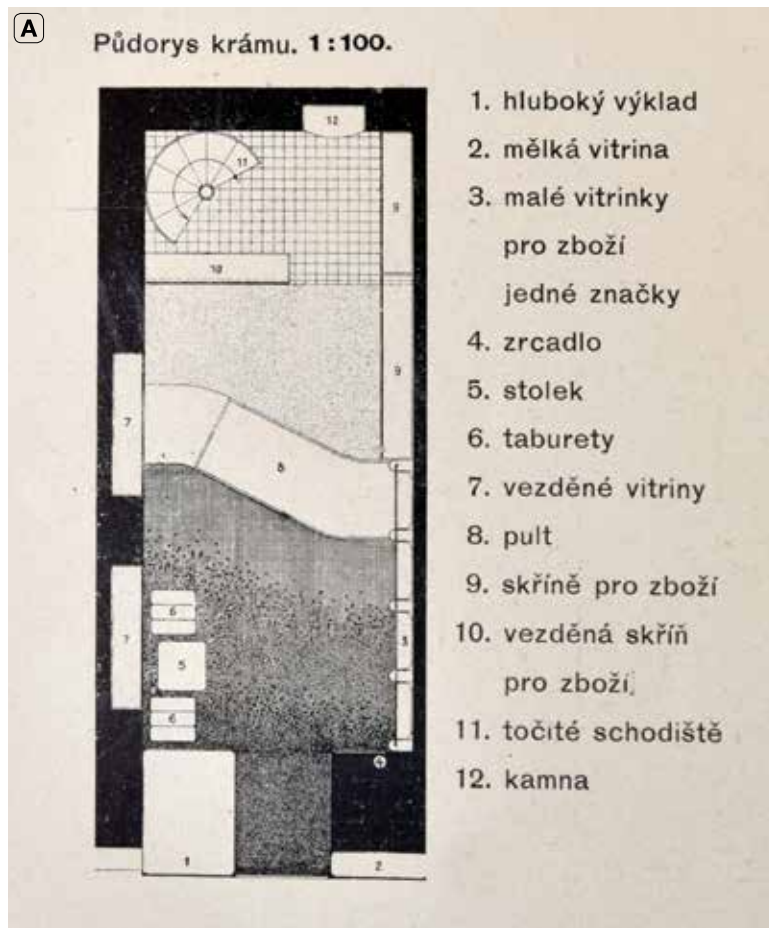




**Obr. 26.** Augusta Müllerová, 1942: Dva soutěžní návrhy na adaptaci historické budovy Umělecko-průmyslového musea (**A, B**). Pohledy na jižní fasádu (AAS NTM 82, desky 20100720/05).

Státního památkového úřadu v Praze, stoupence syntetického přístupu, odmítajícího modernistické novostavby a dostavby v historickém prostředí, jenž se vymezoval vůči soudobé – byť „geniálně improvizované“ – památkové praxi, za níž stál přednost oddělení památkové péče na ministerstvu školství a národní osvěty Zdeněk Wirth.

Navzdory válečným omezením se dva projekty Müllerové nakonec realizovaly. Na podzim 1940 adaptovala podlouhlé přízemí domu čp. 828/II na Václavském náměstí na parfumerii Jana (obr. 27), jejíž výkladní plochu ze světle růžového opaxitu pojednala na jedné straně netypicky



hlubokým výkladem se stojanem ve tvaru spirály a na druhé straně jen úzkou vitrinou (obr. 27B). Spirálu užila ještě jednou ve válcovitém neonu v čele parfumerie, jímž doplnila její výrazný název (MÜLLEROVÁ 1942a).<sup>59</sup> A největší válečné realizace se dočkala na přelomu let 1941 a 1942 v továrně Aero ve Vysočanech,<sup>60</sup> kde upravila malou dělnickou a úřední jídelnu a také reprezentativní místnosti se vstupní halou a salonkem.<sup>61</sup>

**Obr. 27.** Augusta Müllerová, 1940: Parfumerie Jana na Václavském náměstí. **A** – půdorys, **B** – výloha (převzato z MÜLLEROVÁ 1942a, 19).

## Druhý československý odboj

Podrobnosti o působení Augusty Müllerové v odboji známe díky její žádosti o uznání této činnosti na ministerstvu národní obrany v roce 1971 kvůli zvýšení starobního důchodu.<sup>62</sup> Dělal spojkou mezi nekomunistickým odbojem a ilegální KSČ. Zprávy nejprve předávala političce Matyldě Synkové (\* 1906–† 1949), jež byla v roce 1941 se svým manželem Ottou<sup>63</sup> zatčena, poté Jaroslavě Vondráčkové.

<sup>59</sup> AAS NTM 82, desky 20100719/06.

<sup>60</sup> AERO továrna letadel Dr. Kabeš, Praha-Vysočany, sídlila od roku 1923 v novém moderním areálu za posledními vysočanskými domy při jižním okraji tehdejší ulice Třebízského (dnes Kolbenovy).

<sup>61</sup> Její realizaci v dnes již zničené továrně dokazuje fotografie v časopise *Vlasta* v roce 1949 (MÜLLEROVÁ 1949c). Návrh viz AAS NTM 82, desky 20100805/03.

<sup>62</sup> VÚA-VHA Sbírka podle zákona č. 255/1946 Sb., Müllerová, potvrzení o odbojové činnosti, leden 1972.

<sup>63</sup> Otto Synek (\* 1900–† 1941) byl nacisty popraven, jeho manželka byla až do konce války vězněna v koncentračním táboře Ravensbrück.

Po rozpuštění Ženské národní rady v roce 1942 oslovila Müllerová společně s Vondráčkovou některé její bývalé členky, aby vytvořily Kolektiv kulturních pracovníků, který napojila na Přípravný revoluční národní výbor a Vondráčková na ilegální KSČ. Müllerová získala spojení na divadelní herečku, členku činohry Národního divadla Boženu Půlpánovou (\*1900–†1968), spisovatelku Marii Majerovou a komisařku ministerstva zahraničí Irenu Malínskou (\*1892–†1968). Kolektiv kulturních pracovníků měl ideově připravit vstup žen do nové republiky. V květnu 1945 se stal součástí nově ustavené Rady československých žen.

Na podzim 1944 vznikla Česká národní rada (dále jen ČNR), která si předsevzala sjednotit všechny roztržštěné odbojové organizace (HRBEK/SMETANA ET AL. 2009, 163–165; ZÁMEČNÍK 2006). ČNR ustanovila řadu komisí – Müllerová se angažovala v oblasti zdravotnictví a sociální péče. Na začátku května 1945 se ČNR připravovala na politické a vojenské vedení Pražského povstání. Týden před květnovým povstáním pracoval kvůli usnadnění případného útoku v ateliéru Müllerové v Revoluční ulici funkcionář KSČ a člen předsednictva rady Josef Smrkovský.<sup>64</sup> Tento pozdější blízký přítel manželů Machoňových ohledně událostí Pražského povstání vypověděl, že Müllerová se měla „zasloužit o vybudování lékařské sanitní služby a o záchranu vězňů v Terezíně, postižených tyfovou epidemií“.<sup>65</sup>

### Zemský národní výbor

Po osvobození a přeletu košické vlády do Prahy se ČNR přeměnila na Zemský národní výbor (dále jen ZNV), který vykonával funkci nejvyššího státního orgánu. Spolu s vládou organizoval přechod země do mírových poměrů a konstituování nového politického složení ve státě. ZNV ustavil řadu odborných komisí, jež měly pomoci s poválečnou obnovou země; v podstatě však fungovaly jen do února 1948, kdy se jejich tříletá práce často zcela rozplynula.

Ladislav Machoň vedl plánovací komisi ZNV, která si za svůj pilotní projekt stanovila obnovu Benešovska a Sedlčanska, území nuceně vysídlených a zničených jako německá vojenská cvičiště. Pro jednotlivé obce měly být zpracovány směrné územní plány, které by sloužily k přípravě celkového regionálního plánu. Celou akci si vzala na starost Augusta Müllerová, získala na ni finance z ministerstva vnitra a koordinovala 11 skupin architektů, jež brigádnicky zkoumaly určenou oblast a poté ve zrychleném termínu od jara 1946 do února 1947 vypracovaly zmíněné plány. Celková syntéza dat se však nakonec neuskutečnila a nestavělo se ani podle schválených směrných plánů.<sup>66</sup>

### Reforma zdravotní péče

Ve zdravotní komisi ZNV pokračovala Müllerová ve svém dlouholetém zájmu o reformu zdravotní péče. Na základě analýzy soudobého stavu lékařských zařízení dohotovené v červnu 1945 popsala stávající nedostatky a definovala cíle nové veřejné zdravotní služby, jež dále konkretizovala a precizovala až do zániku ZNV o tři roky později (MÜLLEROVÁ 1946a; MÜLLEROVÁ/STRÍTESKÝ 1946; MÜLLEROVÁ 1947a; MÜLLEROVÁ 1947e; ČERMÁK/MÜLLEROVÁ 1947).<sup>67</sup> Spolupracovala s chirurgem Bohuslavem Albertem (\*1890–†1952), který získal zkušenosti při stavbě Baťovy nemocnice ve Zlíně (1927), jež dosáhla díky svým výsledkům věhlasu i za hranicemi Československa. Albert se po válce stal organizátorem ústavního zdravotnictví, reprezentoval Společnost československých nemocnic a několikrát na nemocničních projektech Müllerové spolupracoval jako lékařský konzultant.

Už v říjnu 1945 Müllerová patřila se společným projektem s Josefem Havlíčkem ke čtyřem skupinám architektů, které národní výbor v Plzni oslovil, aby navrhly zástavbu plánované univerzitní čtvrti „Purkyňov“ (areálu Purkyňovy univerzity) na místě dnešního sídliště Bory. Komplex budov kolem centrálního bulváru měl obsahovat nejmodernější nemocnici se všemi odděleními a rovněž potřebné objekty lékařské fakulty včetně kolejí. Havlíček jednoznačně navazoval na

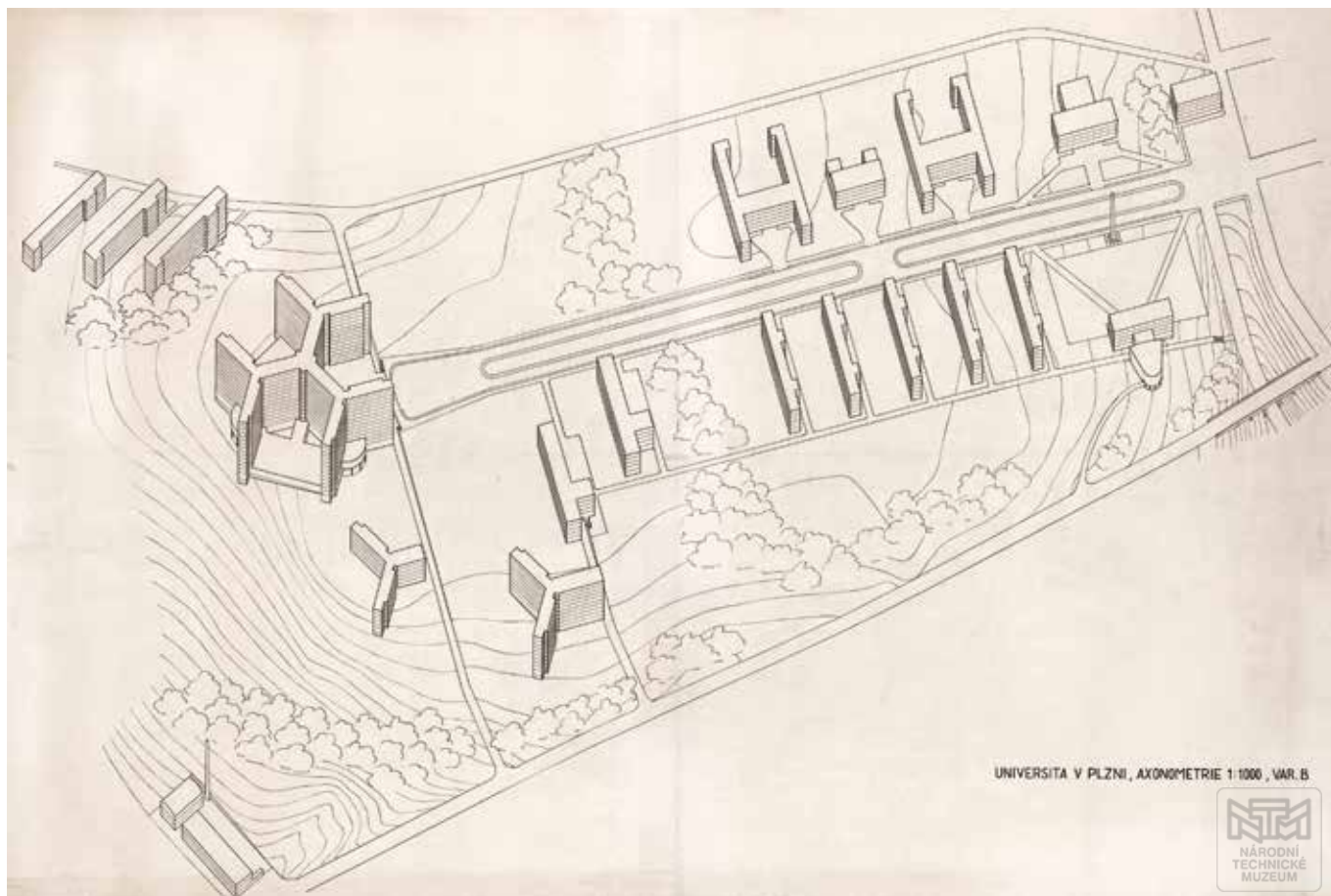
64 VÚA-VHA Sbíрка podle zákona č. 255/1946 Sb., Müllerová, svědecká výpověď Augusty Müllerové ze dne 28. listopadu 1971. Augusta Müllerová se prý s Josefem Smrkovským (\*1911–†1974) seznámila, když potřeboval ošetřit poraněné oko a ona zavolala jako lékařce svého bratra. Rozhovor s Janem Milerem, synovcem Müllerové, 21. března 2013.

65 VÚA-VHA Sbíрка podle zákona č. 255/1946 Sb., Müllerová, svědecká výpověď Josefa Smrkovského ze dne 31. března 1971.

66 Podrobněji o celé akci viz DVOŘÁKOVÁ 2019a, 85–87. Müllerová o obnově psala v časopise *Architektura ČSR* (MÜLLEROVÁ 1946b; MÜLLEROVÁ 1947d).

67 Krátce o nemocnicích a dobovém pozadí viz DVOŘÁKOVÁ 2019b, 126–131.





svůj předchozí projekt pražské city<sup>68</sup> a monoblok nemocnice o šestnácti podlažích postavil na paprskovitě členěném půdoryse (*sine* 1947; obr. 28).<sup>69</sup> Albert i Müllerová v následujících letech monoblokovou nemocnici v rozsáhlé zahradě opakovaně prosazovali jako jediné možné řešení, které vycházelo z trendů v západní Evropě a zejména v USA.

Analýza zdravotní komise ZNV definovala soudobé problémy nemocnic, a to především nejednotnost jejich rozmístění, velikosti i kvality, a tím všeobecné dostupnosti zdravotní péče. Lékařství se rovněž začínalo štěpit na jednotlivé specializace a již nestačilo dosavadní jediné společné oddělení. Staré budovy podle komise jen těžko umožňovaly přestavby a rozšíření. Specializovaná pracoviště se nacházela pouze ve třech největších městech v republice, v neposlední řadě zcela chyběla prevence, a to zejména pro matky s dětmi. Roztříštěnost zdravotnické péče pramenila z množství zřizovatelů – ústavy byly státní, zemské, okresní, obecní, korporátní, řádové i soukromé.

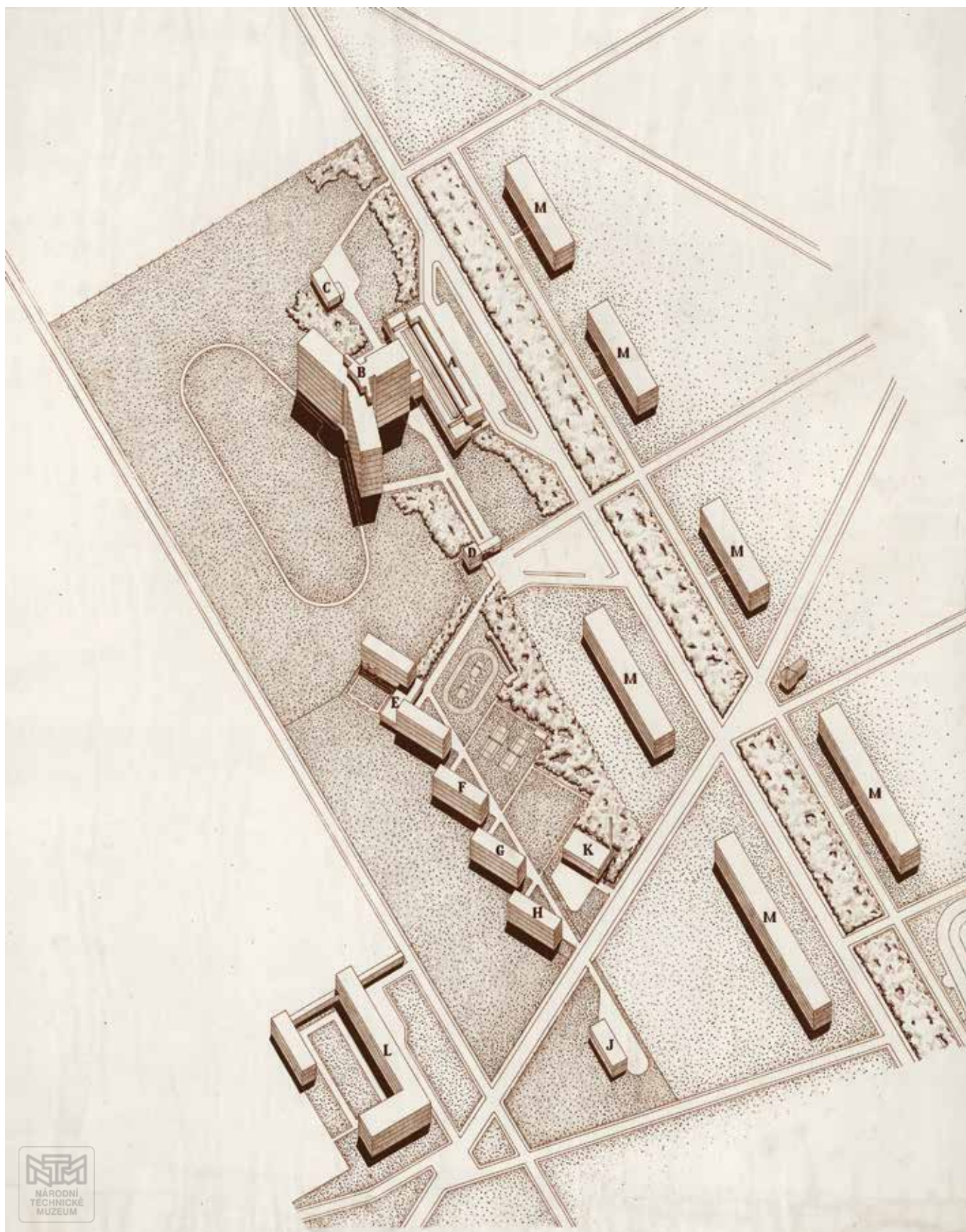
Referát ZNV na základě této analýzy určil, že je třeba zřídit 30 tisíc lůžek, která se budou nacházet v oblastních (I. typ) a v okresních (II. typ) nemocnicích. Oba typy nemocnic doplní samostatná budova ambulatorií, tzv. domů zdraví, které budou pacientům poskytovat ambulantní a preventivní péči a stanou se nejnižší lékařskou jednotkou, dostupnou v každém obvodu. Další zásadou se stalo veřejné hledisko a jednotnost postupů; referát proto ve spolupráci s ministerstvem zdravotnictví začal pracovat na zákonu o zestátnění dosavadní sítě nemocnic. Ambiciózní plán, jehož naplnění sama Müllerová odhadovala na padesát let, vyžadoval standardizaci nových nemocničních objektů, jež by umožnila jejich rychlejší a levnější výstavbu.

Müllerová ve spolupráci s Machoněm na základě konzultací s lékaři a lékařkami a studia současného rozvoje zdravotnictví stanovila poměrně přesně definovaný typ, který by se při realizaci

**Obr. 28.** Josef Havlíček a Augusta Müllerová, 1945: Soutěžní návrh zástavby univerzitní čtvrti Purkyňov v Plzni, axonometrie (AAS NTM 82, desky 20100805/01).

68 Havlíčkova *Studie univerzitního města na rozšířeném albertovském území v Praze* (1943–1945) obsahovala *Námět k budoucí přestavbě pražské city*, který zásadně měnil panorama pravobřežního města zvláště trojicí pyramidových staveb v oblasti Václavského náměstí (HAVLÍČEK 1964, 91–95).

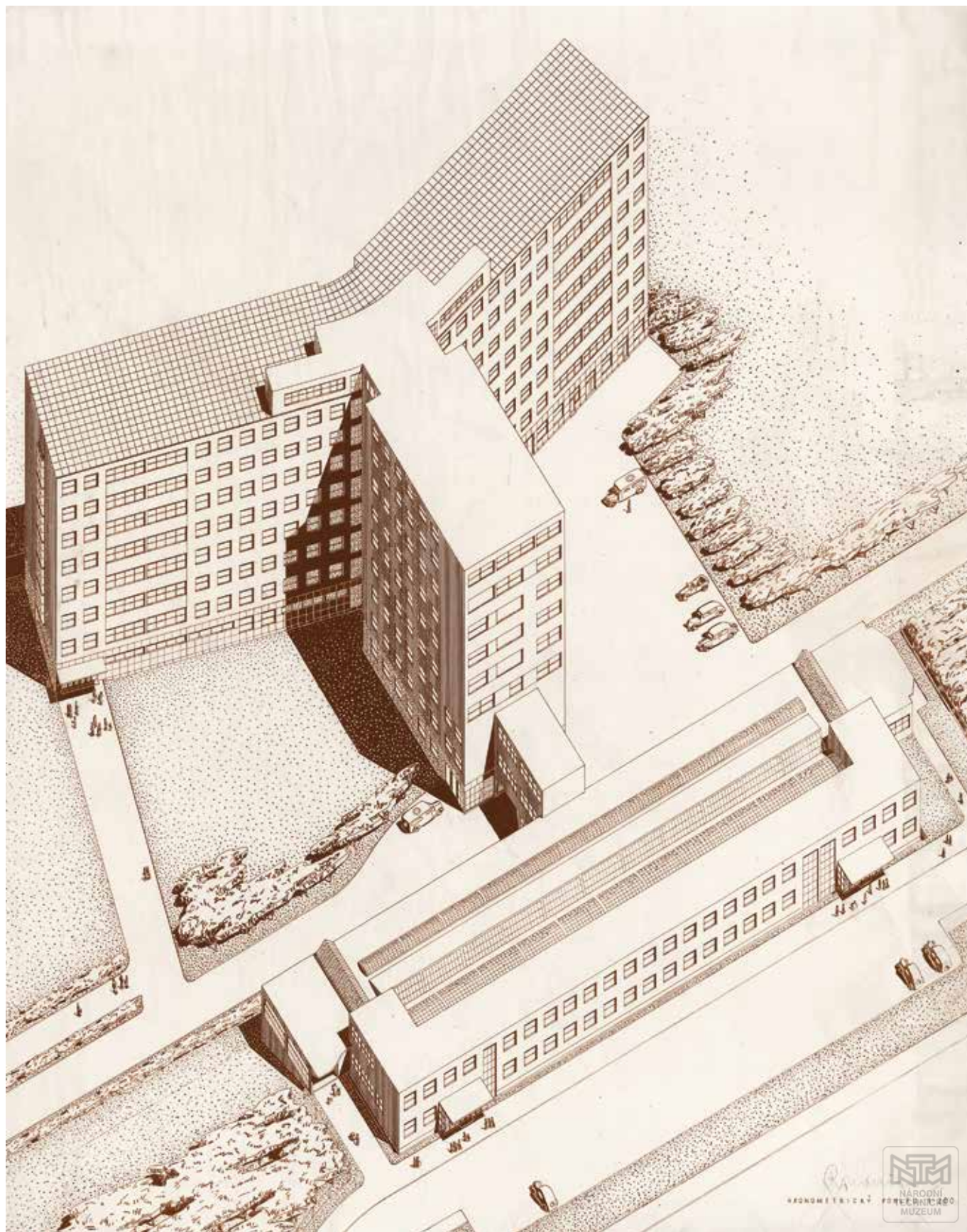
69 AAS NTM 82, kart. 20070621/04 a desky 20100805/01.



Obr. 29. Ladislav Machoň a Augusta Müllerová, 1946: Soutěžní návrh na nemocnici v Roudnici nad Labem, axonometrie (AAS NTM 81, desky 20080624/09).





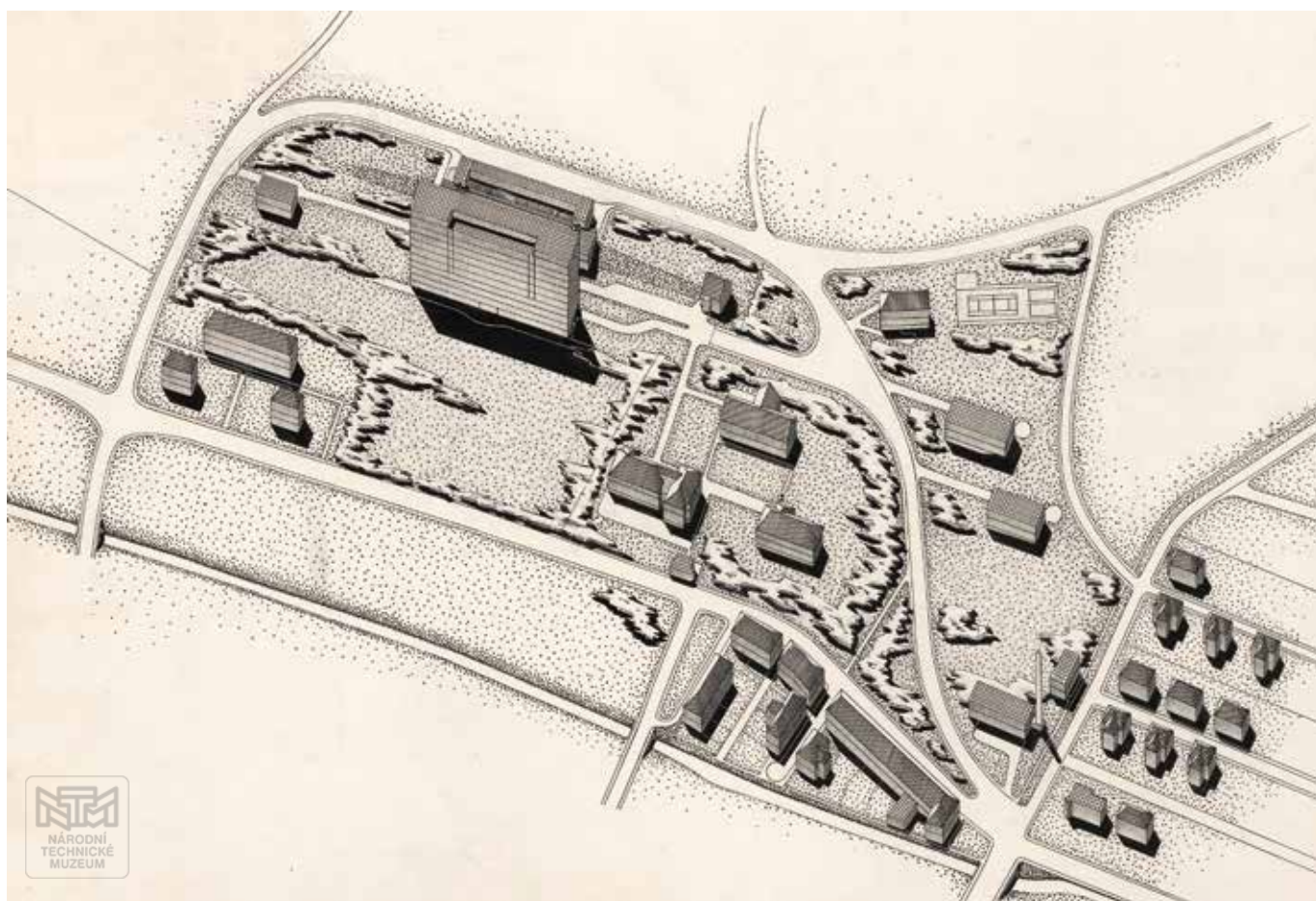


Obr. 30. Ladislav Machoň a Augusta Müllerová, 1946: Soutěžní návrh na nemocnici v Roudnici nad Labem, axonometrie monobloku (AAS NTM 81, desky 20080624/09).



velikostně přizpůsoboval danému městu.<sup>70</sup> Lůžková část nemocnice se měla jednoznačně nacházet v trojkřídlém monobloku tvořeném železobetonovým skeletem o výšce 7–10 pater, kde by se nekřížil provoz jednotlivých oddělení, která by se mohla v případě potřeby uzavřít. Dům zdraví se měl jako horizontální dvou- až třípodlažní objekt napojit k hlavní vertikální budově krčkem. Komplex by doplňovala řada menších objektů jako kuchyně, kotelná, prádelna, garáže, ale i obytné budovy pro zaměstnance. Tento stavební typ pro architekty představoval nejen naplnění současných zdravotních potřeb, ale měl i nejlépe umožnit jejich následné proměny. Machoň výraznou vertikálnost objektu oproti stávajícímu pavilonovému systému obhajoval i menším záborem plochy a v neposlední řadě ideovým posláním budovy. Podle něj si každá doba staví své dominanty a na rozdíl od „úpadkových forem“ staveb 1. poloviny 20. století by se nový typ nemocnic měl stát symbolem doby „sociálně podložené“ (MACHOŇ 1947b, 50).

Právě díky snaze o standardizaci vypadají všechny návrhy nemocnic Müllerové a Machoně té doby téměř totožně a navzdory individuálně zadaným pravidlům jednotlivých soutěží se vytčenou linií architekti snažili až urputně prosadit. Porota je proto často vyřadila pro porušení zadaného programu už v prvním kole: kvůli nedodržení uliční čáry a užití dalších soukromých pozemků (Roudnice nad Labem, 1946, obr. 29, 30; Počátky, 1947),<sup>71</sup> zavržení adaptace původní nemocni-



**Obr. 31.** Ladislav Machoň a Augusta Müllerová, 1946: Soutěžní návrh na nemocnici v Rakovníku, axonometrie (AAS NTM 81, desky 20080625/01).

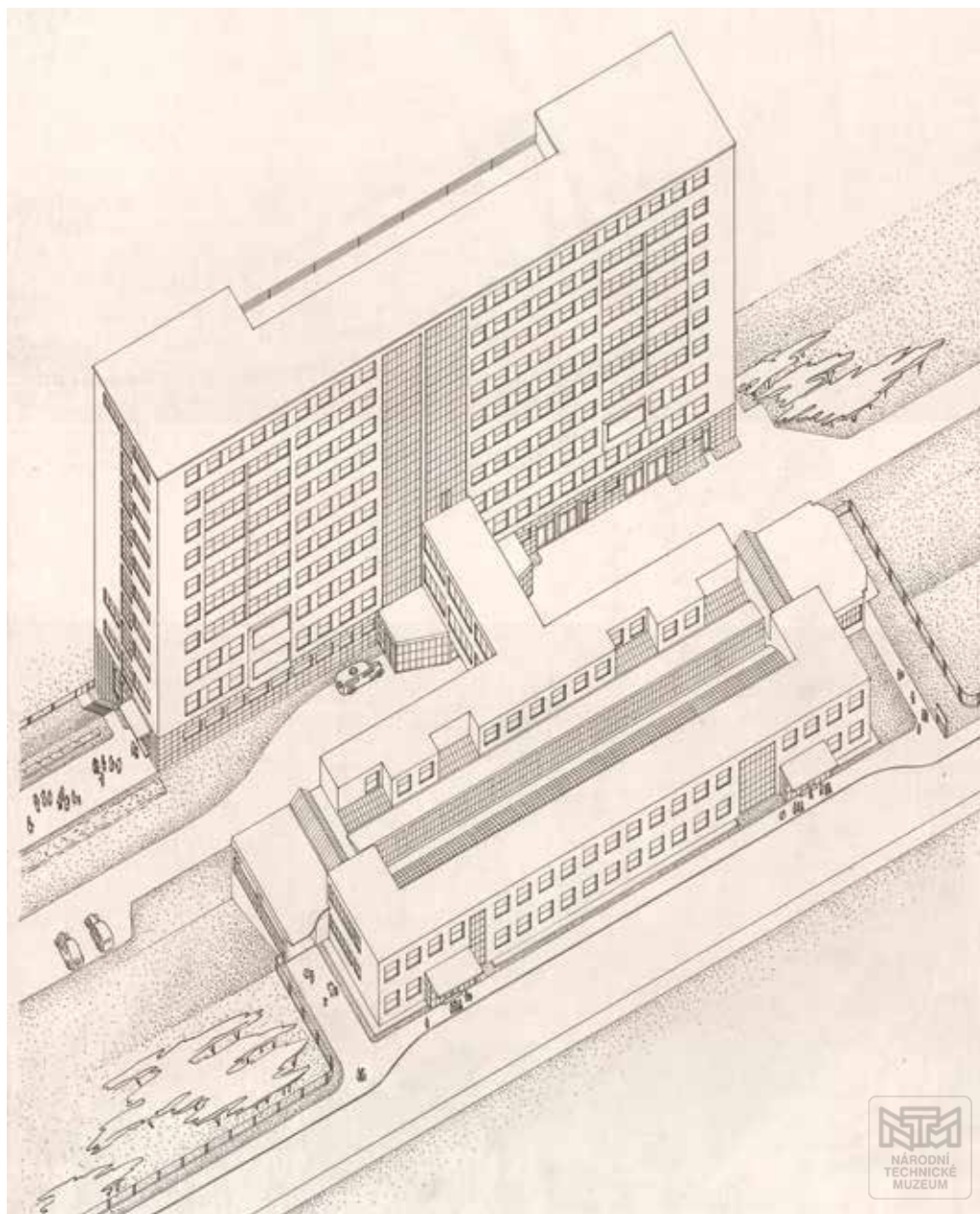
ce a návrhu novostavby (Rakovník, 1946, obr. 31, 32)<sup>72</sup> nebo naprostému ignorování stávajícího pozemku (Karlovy Vary, obr. 33, a pravděpodobně i Nymburk, obé 1947; MÜLLEROVÁ 1949a).<sup>73</sup> Tento „nedostatek velkorysosti“, jak pokračování „dosavadního flinkování“ Müllerová nazvala, pramenil podle ní z nepochopení lékařů, vyhledávání individuálních návrhů architektů a nezájmu politiků (MÜLLEROVÁ 1947d). Přesto se ještě jednou zablesklo na lepší časy.

<sup>70</sup> Provoz nemocnice a polikliniky představuje poměrně složitý systém s velkým množstvím požadavků na racionální fungování. Müllerová s Machoněm tento systém podrobně v každém projektu rozebírali a vycházeli přitom z požadavků přesně popsanych např. Bohuslavem ALBERTEM (1947).

<sup>71</sup> AAS NTM 81, kart. 20070809/04 (obé), desky 20080624/09 a 20080606/03.

<sup>72</sup> AAS NTM 81, kart. 20070809/04 a 20081011/50.

<sup>73</sup> AAS NTM 81, desky 20090813/01+02+03+04 a 20080606/04, všechny jmenované nemocnice v reprodukcích kart. 20081011/50.



**Obr. 32.** Ladislav Machoň a Augusta Müllerová, 1946: Soutěžní návrh na nemocnici v Rakovníku, axonometrie monobloku (AAS NTM 81, desky 20080625/01).

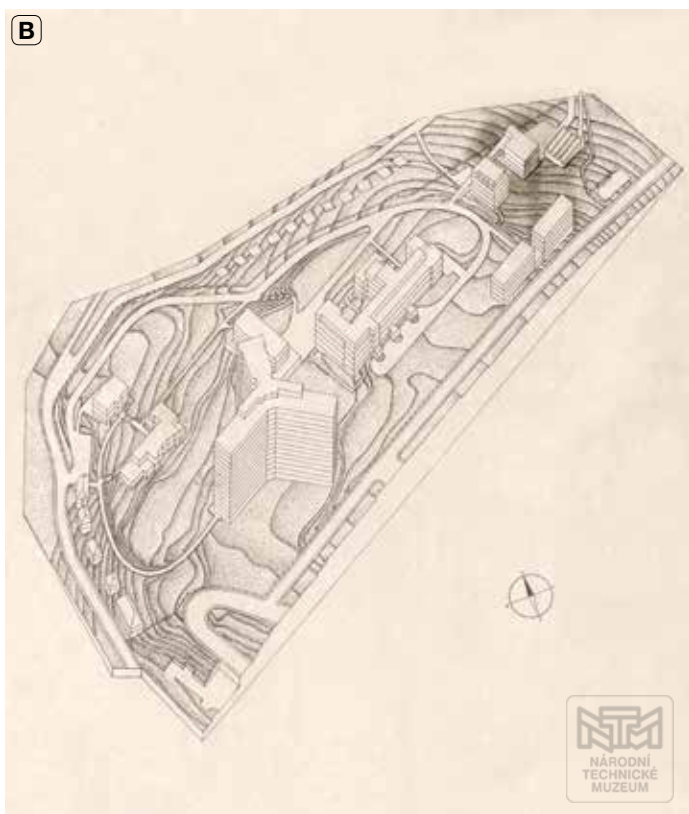
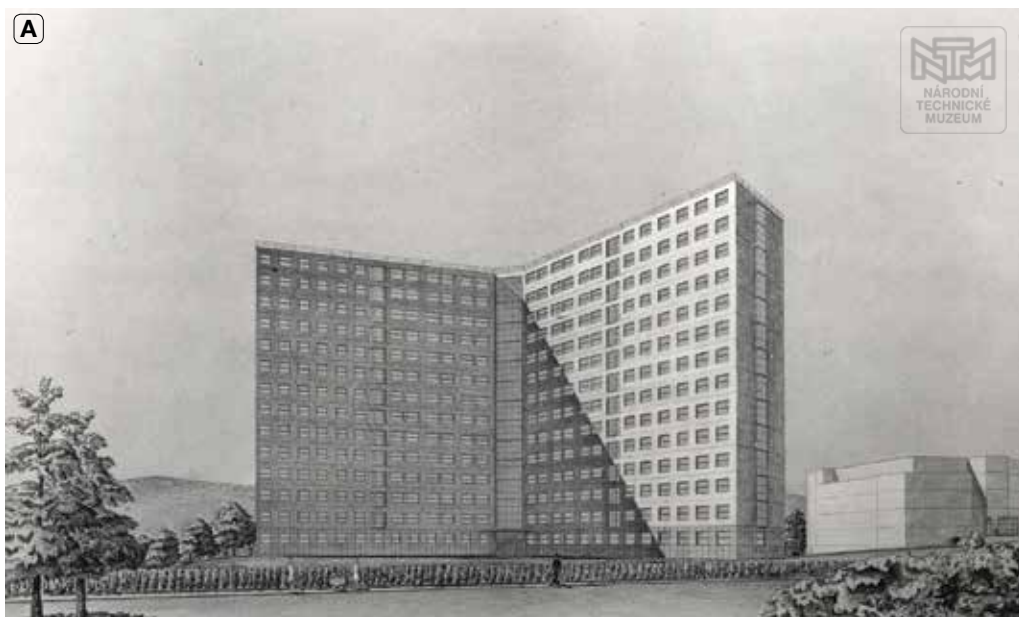
Výsledky analýzy a doporučení zdravotní komise ZNV přijala Společnost československých nemocnic a spolu s ministerstvem zdravotnictví dala požadavek na vypsání soutěže o ideový návrh nemocnice II. typu s přidruženým zdravotním střediskem („domem zdraví“). Tato oblastní nemocnice měla zajišťovat spádové území s 50 tisíci obyvatel. Každý z autorů návrhu musel mít lékařského konzultanta a výsledek se měl stát předobrazem k replikování stavby v celém Československu. Týmy měly za úkol zasadit objekty do konkrétního (ale jednotně neurčeného) města, vyřešit komunikační napojení a hlavně racionalitu a úspornost vnitřního provozu. Od vypsání soutěže v prosinci 1947 do září 1948 přišlo 12 návrhů, které posuzovala pečlivě vybraná porota pod vedením Bohuslava Alberta, složená ze tří lékařů, dvou právníků, čtyř architektů a také deseti náhodně vybraných účastníků soutěže jakožto expertů na zdravotnické stavby (HANUŠ 1949a–c; návrh č. 3 Müllerová, Machoň, Turek viz HANUŠ 1949b, 49–56).

Müllerová a Machoň spolupracovali s lékařem Augustinem Turkem<sup>74</sup> a jejich návrh – zasazený do Poličky – svým trojčlým vysokým monoblokem propojeným s prohnutým nízkým ambulatoriem jednoznačně vycházel z přechodných typizovaných projektů (HANUŠ 1949b). V průvodní zprávě se autoři odvolávali na vývoj a prověřování tohoto typu ve své teoretické i architektonické práci

<sup>74</sup> MUDr. Augustin Turek († 1956), praktický lékař, byl od března 1948 do roku 1950 místopředsedou Lékařské komory pro zemi Českou (sine 1956a; NIKLÍČEK 1991, 12).



**Obr. 33.** Ladislav Machoň a Augusta Müllerová, 1947: Soutěžní návrhy na nemocnici v Karlových Varech. **A** – perspektiva, **B** – axonometrie (oboje AAS NTM 81, kart. 20081011/50); **C** – alternativa, ptáčí perspektiva (AAS NTM 81, desky 20090813/04).



za poslední tři roky a vyjádřili naději, že jejich návrh nejvyšší odborná instituce neodmítne jako všechny doposud. V době po Únoru 1948 se rovněž dovolávali nové socialistické společnosti, která má být sociálně spravedlivější včetně zavedení všeobecného zdravotního pojištění. Jejich návrhu se dostalo pomyslného pátého místa s tím, že „nehledíme-li k otázkám technickým a architektonickým a rozměrnosti, lze s hlediska lékařského označiti projekt za promyšlený a převážně účelný“ (HANUŠ 1949b, 56).<sup>75</sup>

První cenu porota neudělila, zato dosadila hned tři týmy na druhé místo, a přestože je ohodnotila jako „cenné náměty“, vůbec neurčila, kdo a jak s nimi bude dále pracovat. Výsledky soutěže se navíc ve speciálním dvojčísle časopisu *Architektura ČSR* v roce 1949 vklínily mezi úvodní rozbor

<sup>75</sup> AAS NTM 81, desky 20080606/03 a kart. 20070809/04 a 20081011/50.



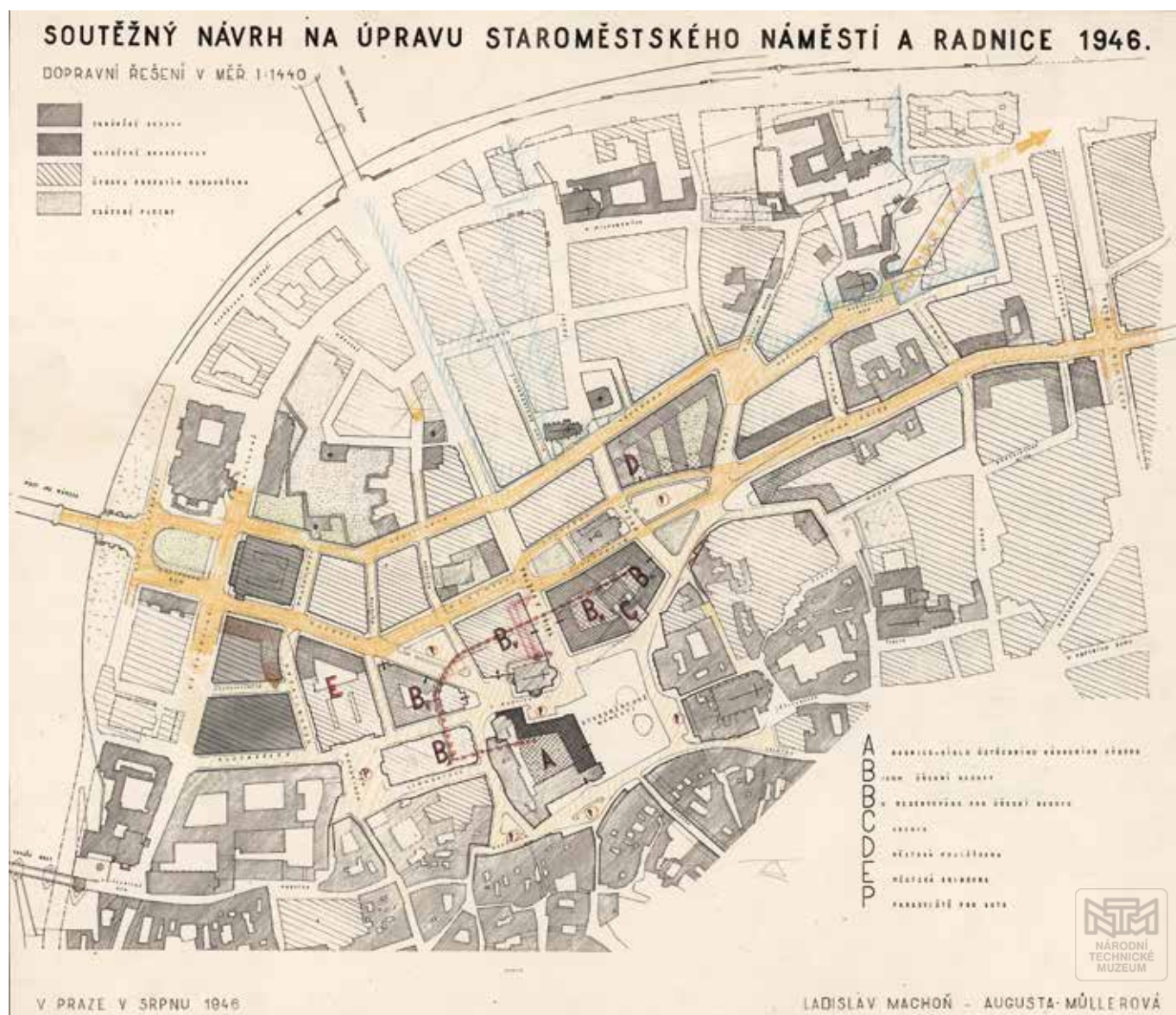
směřování národního zdravotnictví (ALBERT/STRÁTESKÝ 1949) a projekty nově založeného Studijního a typizačního ústavu staveb národního zdraví,<sup>76</sup> který vznikl v rámci Stavoprojektu (DOHNAL 1949b). To vede k úvaze, zda soutěž již ve svém průběhu neztratila politickým vývojem smysl a nebyla zakončena pouze formálně.<sup>77</sup>

## Po válce

Augusta Müllerová vždy patřila k angažovaným architektům a už za války zintenzivnil své politické aktivity i její dlouholetý partner – a od roku 1947 také manžel – Ladislav Machoň. Ten vstoupil do KSČ v listopadu 1945 a oba až do jeho zatčení v roce 1952 patřili k významně exponovaným osobnostem poúnorového Československa.

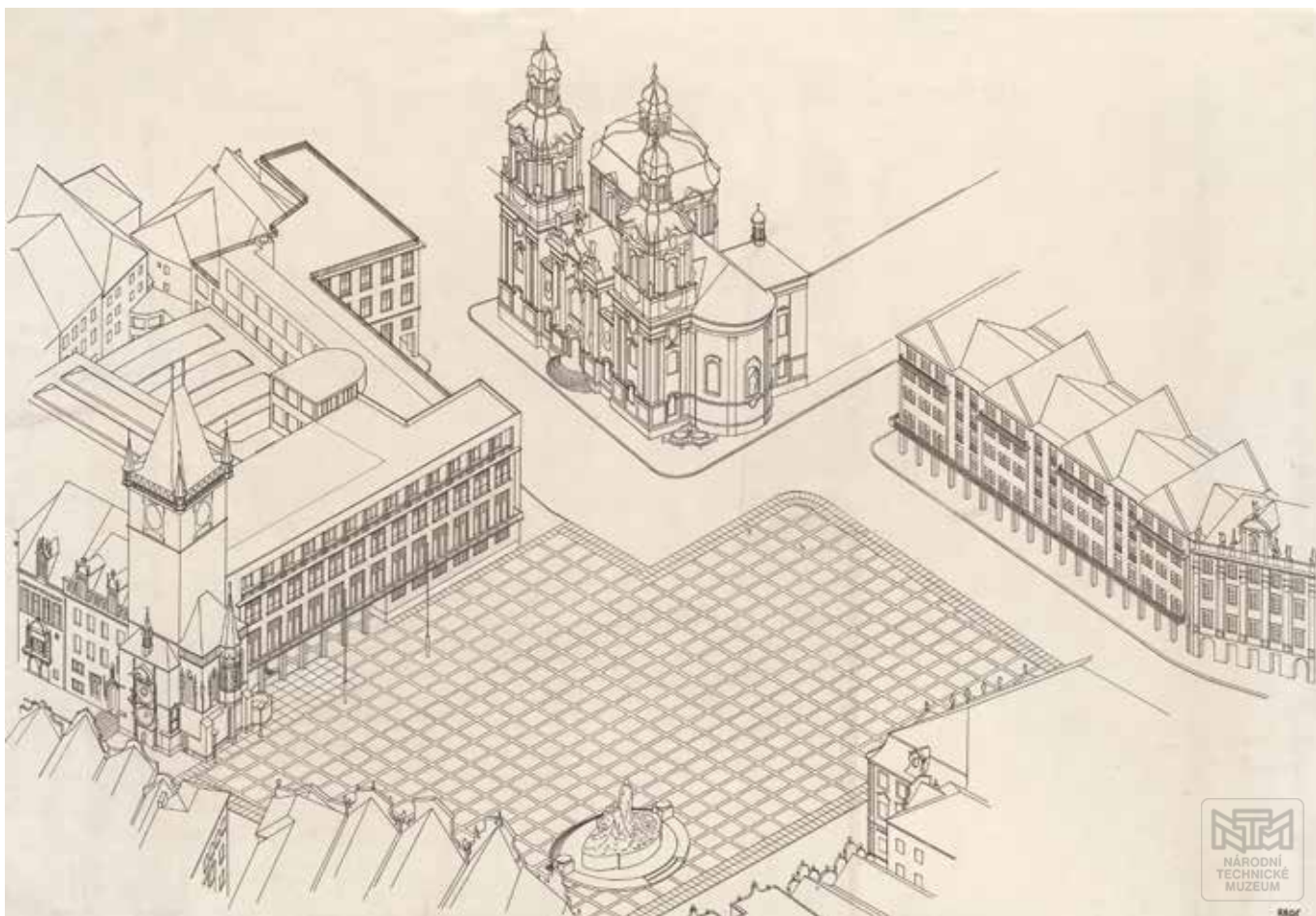
V roce 1946 se spolu zúčastnili dvou soutěží, které si nekladly za cíl získat bezprostředně realizovatelné návrhy, ale byly spíše pojaty jako národní manifestace. Již pátá soutěž na Staroměstskou radnici se od těch předchozích lišila nejen neexistencí vyhořelého Nobileho křídla, ale především byla poprvé akcentována úprava severní strany náměstí a rovněž celého veřejného prostoru.

**Obr. 34.** Ladislav Machoň a Augusta Müllerová, 1946: Soutěžní návrh na dostavbu Staroměstské radnice, průtah Starým Městem (AAS NTM 81, desky 20080606/02).



76 Původně první Typizační a normalizační ústav ČSSZ, n. p., vznikl v dubnu 1948 ještě v průběhu konstituování Stavoprojektu (viz dále). Postupně byly ustaveny jednotlivé typizační ústavy se specializací podle účelu staveb a v roce 1949 byly tyto útvary sdruženy ve Studijní a typizační ústav (STÚ) v Praze (Nový 1973).

77 Všechny projekty a jejich podrobné hodnocení rovněž přinesl v průběhu roku 1949 časopis *Československá nemocnice* (HANUŠ 1949a, b), avšak opět mezi články o typizaci zdravotnických zařízení od výše zmíněného normalizačního ústavu při Stavoprojektu (např. DOHNAL 1949c).



**Obr. 35.** Ladislav Machoň a Augusta Müllerová, 1946: Soutěžní návrh na dostavbu Staroměstské radnice, axonometrie (AAS NTM 81, desky 20080606/02).

Machoň s Müllerovou ctili stejně jako ostatní zúčastnění zadání, podle něž měla dostavba působit dostatečně monumentálně, avšak neměla vytvářet konkurenci pro historickou budovu. Důraz byl kladen na rozlehlé plochy náměstí pro veřejná shromáždění (obr. 34). Architekti přišli s návrhem, který vychází z funkcionalismu, působí však robustněji, například použitím kamenného obkladu (obr. 35).<sup>78</sup> Soutěž nepřinesla vítěze a dvojice získala až třetí nejvyšší odměnu. Velmi podobné pohnutky, a tudíž i architektonické výsledky měla soutěž na sídlo Národního shromáždění, uskutečněná opět v roce 1946. Zde se navíc hledalo umístění, většina architektů však stejně situovala budovu na Letnou (STARÝ 1947c; JANÁK 1947b; MÜLLEROVÁ 1947c). Ani tato soutěž nepřinesla jednoznačné řešení.

### Rada československých žen

Již od května 1945 se ustavovala organizace ženského hnutí – Rada československých žen (dále jen RČŽ), která navazovala na předválečnou Ženskou národní radu, avšak na rozdíl od ní se chtěla stát zastřešující celostátní organizací. Předsedkyní se stala Milada Horáková (\* 1901–† 1950). Z jednadvaceti ustavených komisí vedla Augusta Müllerová tu kulturní, jež navazovala na práci odbojového Kolektivu kulturních pracovníků a snažila se zdokumentovat a popularizovat roli a význam žen v historii národa. Jedním z nejviditelnějších výstupů komise se stala ideová i praktická příprava výstavy *Žena v boji, práci a tvorbě!*, přístupná v sále paláce Svazu československého díla na Národní třídě čp. 38/II na podzim roku 1946 (obr. 36). Müllerová dvoupatrový sál nakoso rozdělila panely, na nichž prezentovala boj žen za svobodu v obou světových válkách, významné ženy české historie a dále ženu jako matku, pracovníci a umělkyni (STARÝ 1947a; obr. 37).<sup>79</sup>

Výstava doprovázela manifestační sjezd žen, jež pořádala RČŽ ve spolupráci s „konkurenčním“ spolkem Národní fronty žen (dále jen NFŽ), aby demonstrovaly svou jednotu. RČŽ proklamovala

<sup>78</sup> AAS NTM 81, desky 20080606/02. Soutěži a jejím výsledkům se hojně věnoval časopis *Architektura ČSR* (STARÝ 1947b; JANÁK 1947a; URBAN 1947; MACHOŇ 1947a – s odkazem na analogii ke Kotěrovi a budově právnické fakulty – a MÜLLEROVÁ 1947b).

<sup>79</sup> AAS NTM 82, desky 20100805/02. Texty shrnul katalog MUŽIKOVÁ-NOSILOVÁ 1946.





**Obr. 36.** Augusta Müllerová, 1946: Návrh plakátu výstavy *Žena v boji, práci a tvorbě!* (AAS NTM 82, desky 20100805/02).



**Obr. 37.** Augusta Müllerová, 1946: *Žena v boji, práci a tvorbě!*, pohled do expozice paláce Svazu československého díla na Národní třídě (převzato ze STARÝ 1947a).

svou apolitičnost a zastřešovala již existující ženské spolky, jež nechtěly při poválečné obnově přijít o svou suverenitu. NFŽ naopak sdružovala ženské odbory čtveřice politických stran ve stejném paritním zastoupení jako v Národní frontě Čechů a Slováků. Přestože měly spolky do velké míry podobné emancipační cíle, chtěly jich dosáhnout jinak a mířily na ženy odlišných sociálních vrstev. Například domácí práce a péči o rodinu sice oba spolky stále považovaly za ženskou „výsadu“, ale zároveň chtěly zvýšit zaměstnanost žen. RČŽ chtěla domácnost modernizovat a mechanizovat, aby vzdělaná žena díky nabytému času mohla zůstat ve svém oboru. Naopak NFŽ propagovala vznik kolektivních služeb jako jídelny či prádelny, aby manuálně pracující ženy mohly vydělávat a být alespoň částečně soběstačné.<sup>80</sup> Předsedkyně RČŽ, právnička Milada Horáková, se zasazovala o nové znění ústavy, která by jednoznačně deklarovala postavení žen,

80 Více o vzniku, historii, činnosti RČŽ a jejímu vztahu k NFČ viz NEČASOVÁ 2009.



rodiny a dětí. A třebaže ona i celé vedení RČŽ byly po Únoru 1948 ze spolku vyloučeny a spolek byl zcela pohlcen komunistickou stranou, květnová ústava z roku 1948 do velké míry teze RČŽ převzala.

Jak toto násilné „pohlčení“ vnímala Müllerová jako dlouholetá členka ŽNR, pak RČŽ a zároveň i KSČ, nevíme. Lze pouze konstatovat, že pro přejmenovanou Radu žen (dále jen RŽ) pracovala i nadále. Úspěšnou výstavu *Žena v boji, práci a tvorbě!* upravila a prezentovala na konferenci pořádané spřátelenou Mezinárodní demokratickou federací žen v létě 1948 v Paříži (URBANOVÁ 1948) a následně na podzim v Budapešti. Výtvarné řešení těchto opakování však není z dochované dokumentace zřejmé. V roce 1949 navrhovala pro RŽ výstavu *Budováním k míru*, uspořádanou nejprve v pavilonu Myslbek v Praze Na Příkopě a poté ve Společenském domě v tehdejší Gottwaldově, jejíž výtvarná podoba zůstala v pramenech v torzu, ale jednoznačně již propagovala nové „lidové“ politické postoje.<sup>81</sup> Müllerová se rovněž postarala o slavnostní výzdobu vinohradské sokolovny svými rozvěšenými vlajkami v duchu přicházející sověty, a to u příležitosti slučovacího sjezdu RŽ a jejího slovenského protějšku na přelomu března a dubna 1950.<sup>82</sup> A konečně po stavební stránce adaptovala od srpna 1950 do dubna 1951 pro RŽ první patro Kounicova paláce v Panské čp. 890/II. Obě práce už vykonávala v rámci své pozice v krajském architektonickém ateliéru Stavoprojektu.<sup>83</sup>

### „My, architekti, dospíváme dnes k realizaci mnohaletého snu...“<sup>84</sup>

Vývoj po roce 1948 přinášel na poli architektury a stavebnictví sjednocení doposud roztržštěných spolků, a tudíž společnou práci na obnově země, kladl zvýšený důraz na budování veřejných a sociálních staveb podložené rozborů a plánováním a razil novou roli státu jako jediného organizátora a stavebníka. A přestože podobný scénář probíhal i v jiných evropských zemích, nejen socialistických, v Československu byl – jak ukázala historická zkušenost – dotažen až *ad absurdum* po Únoru 1948.

Ve všech organizacích vznikly akční výbory, které je měly zbavit nespolehlivých členů. Tak byl také ustaven Ústřední akční výbor architektů ČSR vedený architekty Jaroslavem Pokorným (\*1908–†1980) a Františkem M. Černým (\*1903–†1978). Výbor mj. v březnu 1948 převzal celou redakci časopisu *Architektura ČSR*, odkud Müllerová i Machoň museli odejít (*sine* 1948). Všechny dosavadní architektonické spolky zanikly. Stavební firmy byly znárodněny a zařazeny pod jediný národní podnik Československé stavební závody (dále jen ČSSZ) v čele s architektem Karlem Janů (\*1910–†1995). Rovněž architekti, kteří již roku 1947 utvořili společnou Unii architektů,<sup>85</sup> museli začlenit své soukromé ateliéry pod celostátní Stavoprojekt,<sup>86</sup> jež vedl architekt Jiří Voženílek a který byl v prvních letech podřízen ČSSZ. Všechny tyto změny se děly postupně a Stavoprojekt vznikl formálně až 2. září 1948 Voženílkovým jmenováním, avšak už v dubnu téhož roku zahájilo činnost jeho první středisko – již zmíněný Typizační a normalizační ústav – a následně oblastní projekční skupiny (Nový 1973, 486).

V září 1948 vznikl Oblastní ateliér pro východní Čechy, jehož jádro personálně tvořil původní Machoňův ateliér včetně Augusty Müllerové.<sup>87</sup> Sídliť nejprve v nejvyšším patře paláce Merkur nad kavárnou Vltava a později v mansardě paláce Koruna. Machoň byl Voženílkem jmenován vedoucím už v polovině srpna 1948 a měl ateliér, kam tehdy spadal i Hradec Králové, organizačně ustavit. Spojil se s bývalým soukromým ateliérem architekta Karla Kalvody v Pardubicích. „Pražské ústředí“ vedené Machoněm však stále fungovalo, což vede k otázce, zda se vůbec někdy museli pražští architekti přestěhovat (REJCHL 1968). Požadavky kladené na oblastní složky a jejich struktura byly dány samotným vedením Stavoprojektu a Unii architektů a v prvních letech se často měnily v závislosti na aktuálních politických úpravách. Například v prosinci 1948 se území spravované jednotlivými středisky začalo dělit podle nového krajského zřízení a v návaznosti na

81 AAS NTM 82, kart. 20070621/03. Viz též K. M. 1949.

82 AAS NTM 82, desky 20100804/05.

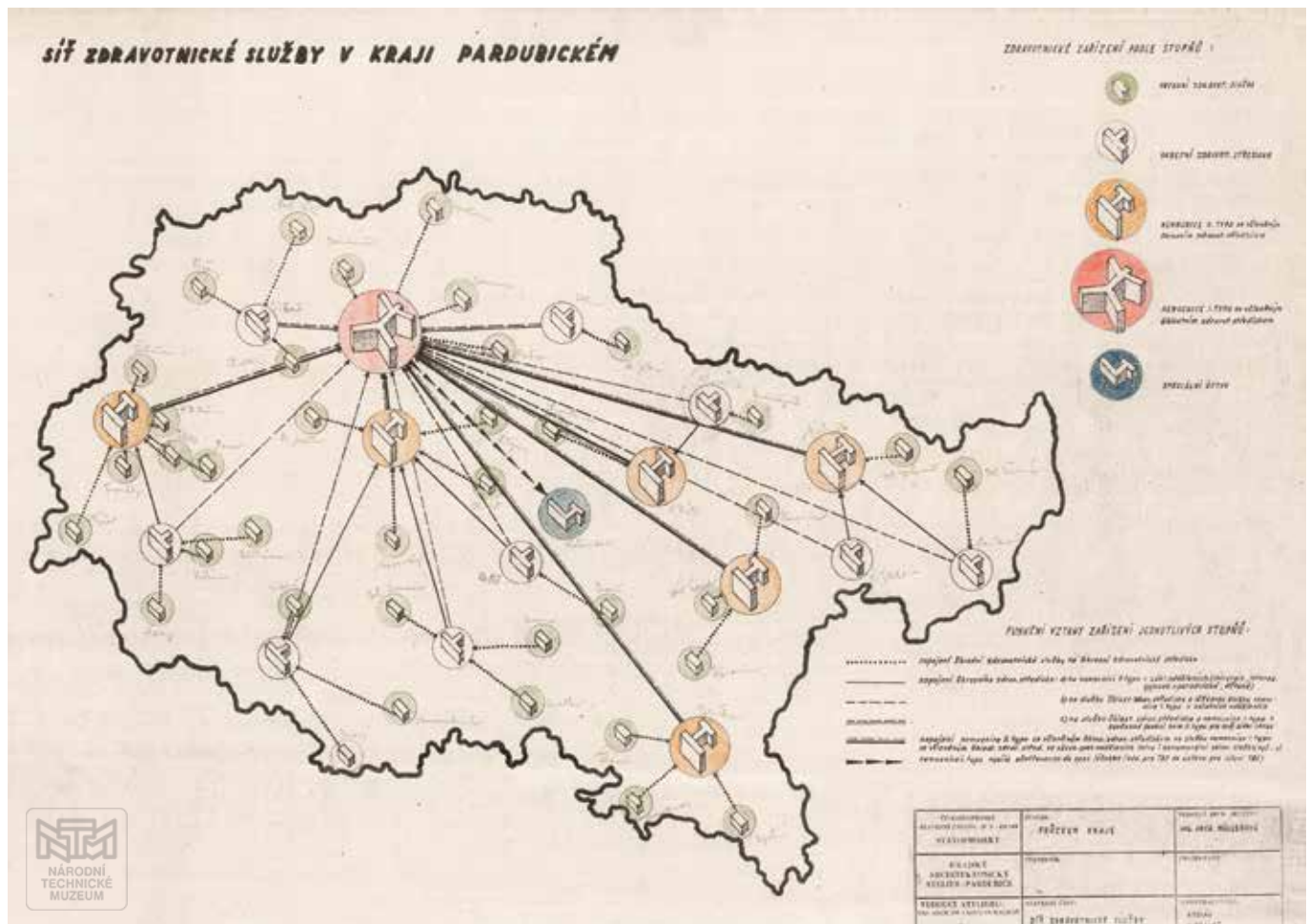
83 AAS NTM 82, kart. 20070621/03.

84 MÜLLEROVÁ 1949c.

85 Unie architektů ČSR (1947–1951) byla ustavena 12. července 1947 v Brně (BENEŠOVÁ 1968, 613). Nástupnické organizace: Svaz československých architektů (1953–1956), Svaz architektů ČSR (1956–1960), Svaz architektů ČSSR (1960–1969), Svaz českých architektů (1970–1989).

86 Do celostátní projektové organizace STAVOPROJEKT, ČSSZ, n.p. – PA 100, byla od září 1948 začleňována existující specializovaná uskupení, oblastní projekční skupiny a znárodněné projekční kanceláře, sdružila též samostatné architekty, projektanty a další specialisty.

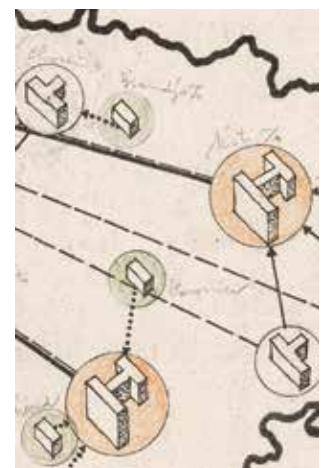
87 ANG 125, inv. č. 47, Protokol o informativní schůzi zástupců východočeského architektonického ateliéru Dr. Ladislava Machoně a Dr. Bohumila Slámy u architekta Voženílka dne 18. VIII. 48 od 9-1/2 12 hod. Viz též MACHOŇ 1948.



to se Machoňův oblastní ateliér přejmenoval na Krajské návrhové středisko Pardubice (dále jen KNS). Machoň ve vedení střediska, které mělo mít podle osnov ideálně 45–50 členů a podléhalo přímo ředitelství Stavoprojektu, přijímal a rozděloval zakázky jednotlivým pracovním skupinám. Reálně začalo KNS Pardubice fungovat až od ledna 1949.

Augusta Müllerová pracovala ve zdravotní skupině, která v červenci 1949 dokončila rozbor sítě zdravotnických zařízení v Pardubickém kraji s ohledem na rozložení okresů a počet obyvatel (obr. 38). Uplatnila svou dosavadní práci v ZNV a po opakovaných neúspěších v zavedení svých návrhů do praxe doufala, že nové politické zřízení umožní její výstupy konečně realizovat (MÜLLEROVÁ 1949b).<sup>88</sup> Své zkušenosti spolu s Machoněm vložila ještě do dvou zdravotnických objektů. V dubnu 1949 porota vyhodnocovala soutěž na ideové náčrtky ústavu pro léčbu dětské obrny v Janských Lázních, které se zúčastnily čtyři vybrané týmy. Dvojice architektů Machoň a Müllerová s lékařským konzultantem Otakarem Hněvkovským (\* 1901–† 1980), významným ortopedem a dětským chirurgem, opětovně užila monoblok se čtyřmi křídly, zakončený v horském prostředí dovnitř obrácenou pultovou střechou s dřevěným podbitím. Právě mohutnost stavby nezapadající do krajiny patřila mezi významné výhrady poroty. Zvítězil návrh Gustava Paula a F. Hladíka [sic], a naopak Müllerová a Machoň skončili poslední, proti čemuž podali žádost o přezkoumání, mj. kvůli minoritnímu vodu profesora Bohuslava Alberta a architekta Františka M. Černého z poroty v jejich prospěch.<sup>89</sup>

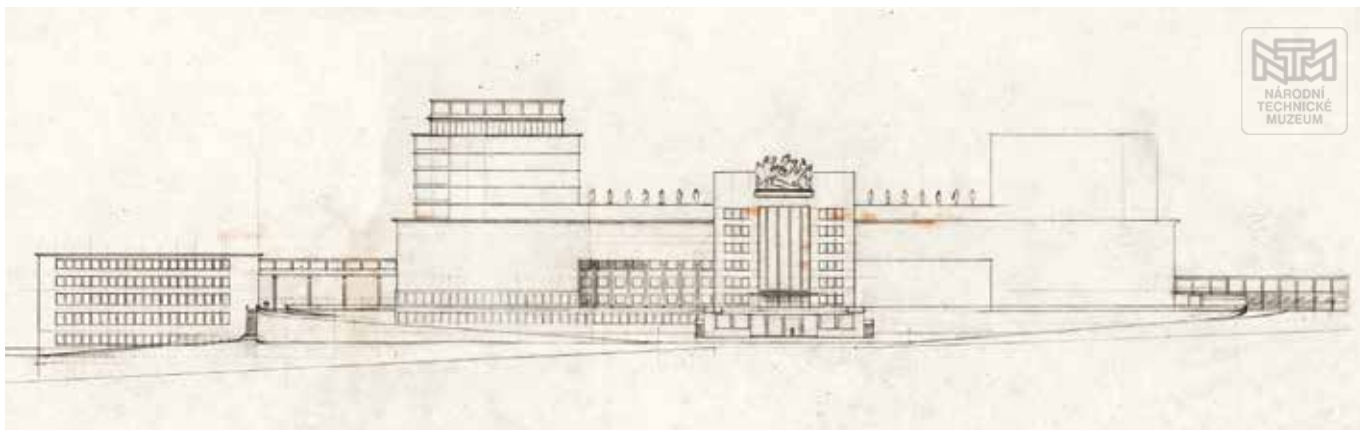
**Obr. 38.** Augusta Müllerová, 1949: Rozbor sítě zdravotnických zařízení v Pardubickém kraji, celek a detail (AAS NTM 82, desky 20100721/02).



88 AAS NTM 82. deskv 20100721/02.

89 Müllerová s Machoněm ve své protestní žádosti z 8. dubna 1949, která se nedochovala, ale odkazuje na ni řada další korespondence, uvedli, že již před zasedáním poroty telegraficky upozornili, že Gustav Paul nedodržel časový limit a poslal svůj projekt o den později, což mělo dosvědčovat poštovní razítko. Dále odkazovali na výměnu jednoho z porotců bez včasného oznámení. V neposlední řadě se odvolávali právě na o minoritní mínění dvou porotců, že oni, Müllerová a Machoň, přinesli „ucelenější a vhodnější řešení pro novodobý zdravotnický ústav a to jak s hlediska lékařského provozu, tak i se stanoviska architektonického“ než vítězný projekt. Spisy ohledně soutěže včetně zápisu poroty z 5. dubna 1949 viz AAS NTM 81, kart. 20070809/04; plány se nedochovaly. Výsledky soutěže i přezkoumání ředitelstvím Stavo-projektu, jakožto v té době hlavní projektční organizací, byly publikovány (DOHNAL 1949a).

Sveřepé užití monobloku v kombinaci s monumentálním vstupním průčelím v duchu socialistického realismu navrhovali Müllerová a Machoň pro soutěž na nemocnici I. typu v Mostě v roce 1950 (obr. 39). Architekti se očividně nechtěli vzdát svých letitých architektonicko-zdravotnických poznatků, přestože stylová atmosféra už směřovala jinam. Dvojici paprskovitých monobloků spojili palácově pojatým křídlem, zakončeným velkolepým sousoším, k němuž vedla „otevřená náruč“ mohutných nástupních ramp.<sup>90</sup>



**Obr. 39.** Ladislav Machoň a Augusta Müllerová, 1950: Soutěžní návrh na nemocnici v Mostě, průčelí (AAS NTM 81, desky 20090813/01).

Ladislav Machoň se v rámci KNS věnoval svému dlouholetému zájmu plánování měst. Po válce a v nových politických poměrech však museli architekti z oddělení územního plánu nejprve revidovat dosavadní plány a zároveň zmapovat jejich proměny formou urbanistických rozborů. Na tuto terénní přípravu mělo navázat vypracování nových územních plánů pro každé město kraje. Müllerová se spolu s Machoněm podílela na pořízení rozborových plánů pro Hlinsko (1949), Čáslav, Točice a Vilémov v okrese Havlíčkův Brod (vše 1950). Věnovali se také sídlišti v Semtině (1951; dnes část Pardubic), k němuž se bohužel nedochovaly žádné plány, a jistě stáli za urbanistickým návrhem sídliště Telčice ve Chvaleticích pro tamní manganorudné a kyzové těžební závody v letech 1949–1952 (obr. 40). Typizované bytové domy T11 a T12 doplnili základní devítiletou školou již v duchu sorely, když užili bosáž nejen v přízemí, ale i v rozích, fasádu rozčlenili vysokým pilastrovým řádem a navrhovali zdůraznit průčelí festony, volnými sochami dětí a reliéfem ve štítě. Projektovaná svobodárna nebyla realizována, ale otázkou zůstává, zda architekti nenavrhovali i stylově podobný kulturní dům.<sup>91</sup>

Machoň řídil pardubické středisko do konce roku 1949, poté v rámci reorganizace Stavoprojektu, či podle svého životopisu „po stabilizaci střediska“, začlenil svou pražskou odbočku jakožto „atelier A“ pod Krajský architektonický ateliér Praha (dále jen KAA), vedený Josefem Havlíčkem.<sup>92</sup>

V tomto ateliéru Stavoprojektu stihli ještě v únoru 1952 Müllerová a Machoň navrhnout výstavu *Architektura v českém a slovenském národním dědictví*, která se pod taktovkou Svazu československých výtvarných umělců uskutečnila v čerstvě upraveném výstavním sále v domě U Hybernů (obr. 41). Libreto odpovídající dobovému důrazu na historickou architekturu včetně lidových staveb připravila architektka pravděpodobně společně se Zdeňkem Wirthem. Podle dochovaných fotografií pojal investor, ministerstvo informací, výstavu výpravně a v prostorách přepatrovaného kostela se ocitly pro sorelu typické historické citace: empírově zdobené

90 Finální perspektiva viz AAS NTM 81, kart. 20081011/50. Pracovní náčrty včetně sochařského řešení viz AAS NTM 81, desky 20090813/01; vzhledem k pracovnímu charakteru skic, bez popisků, mylně identifikováno jako nemocnice v Karlových Varech. Soutěž byla částečně publikována (ŠTICH 1955), ale Machoň i Müllerová byli v té době politicky nevyhovující, takže v článku o nich zmínka není a ani nevíme, jak se umístili.

91 AAS NTM 82, desky 20100804/06 (škola) a 20100721/01 (zastavovací plán a svobodárna). Plány kulturního domu se ve fondech Müllerové ani Machoně nenacházejí.

92 O zapojení Machoně do tvorby nových poměrů v architektuře po druhé světové válce rovněž píše Ladislav ZIKMUND-LENDER (2015). Text předkládá utilitární názory a technokratické postoje Ladislava Machoně poměrně jednoznačně, nicméně nejsou se stejnou přesvědčivostí podloženy prameny nebo literaturou. Autor pomíjí velkou část architektonické poválečné publikační činnosti o plánování měst z periodik jako *Stavebnictví*, *Československo* či *Město* nebo pro vznik KNS krucióální a nejangažovanější text *Prohlášení východočeského atelieru* (MACHOŇ 1948). Důvěryhodnost autorových tvrzení nepodporuje ani řada faktických chyb, kterých se dopouští. Například Machoň nikdy nebyl členem komunistického odboje, svůj článek o užití umělého kamene v architektuře nevydal v roce 1946, ale už v roce 1941 (MACHOŇ 1941), a nespědčí proto o jeho vyhybání angažovaným textům po válce, dále se výstava japonské kultury konala už v roce 1940 (MÜLLEROVÁ 1941a), nikoli o pět let později, aby, jak tvrdí autor, vytvořila pluralitu zahraničních vlivů vůči sovětské orientaci.

**Obr. 40.** Ladislav Machoň a Augusta Müllerová (Stavoprojekt, KAA), 1951: Sídlíště Telčice ve Chvaleticích, zastavovací plán (AAS NTM 82, desky 20100721/01).









**Obr. 41.** Ladislav Machoň a Augusta Müllerová (Stavoprojekt, KAA), 1952: Výstava *Architektura v českém a slovenském národním dědictví*, pohled do expozice v domě U Hybernů (AAS NTM 81, kart. 20081011/50).

panely byly rámovány kanelovanými pilastry a zakončeny palmetovými akroterii nebo kuželkami. Textové panely s tendenčními floskulami byly vyvedeny jakoby zlatým písmem na mramoru a monumentální vyznění výstavy podporovaly modely katedrály sv. Víta, Míčovny nebo Národního divadla.<sup>93</sup> Výstavu měl doprovodit rozsáhlý katalog,<sup>94</sup> ale 22. července 1952 byl Ladislav Machoň zatčen.

### Politický proces s Ladislavem Machoněm

O událostech z července 1952 víme díky dopisu Augusty Müllerové adresovanému ministerstvu státní bezpečnosti: „Žádám o laskavé sdělení, kde se nachází můj manžel ing. arch. Dr. Ladislav Machoň (obr. 42), narozený 28. 4. 1888 v Praze, bydlícím Praha I. Revoluční 25, který opustil kancelář Stavoprojektu, PZ Praha odd. L – jehož je vedoucím – asi mezi 15:15 a 15:30 v úterý 22. t. m. a nevrátil se domů, kde určil, že bude dříve než v 16 hodin. Ježto u mne byla v našem společném bytě provedena v noci z 22. na 23. t. m. prohlídka, předpokládám, že je zajištěn. K tomu sděluji, že se mi jedná jako architektu, který prozatímně převzal jeho úkoly, o dispozice v práci, a jako manželce, vědomé si jeho zdravotního stavu a nedostatečného letního oblečení, v kterém prý z domu odešel, o zabezpečení jeho zdraví.“<sup>95</sup>

Navzdory urgencím se Augusta Müllerová dočkala zprávy v podobě telefonátu až po šesti týdnech. První dopis od manžela dostala 8. září téhož roku. Na dotaz, zda mu může zaslat osobní věci a peníze, nepřišla odpověď vůbec. Bez jakékoli odezvy zůstal i dopis s podklady pro právníka.<sup>96</sup>

<sup>93</sup> AAS NTM 81, kart. 20081011/50 a desky 20090813/05, AAS NTM 82, desky 20100804/06.

<sup>94</sup> Text i ilustrace autoři rozšířili a vydali až po smrti Zdeňka Wirtha k uctění jeho památky jako WIRTH 1952.

<sup>95</sup> ABS 305, dopis Augusty Müllerové ministerstvu státní bezpečnosti, 25. července 1952.

<sup>96</sup> ABS 305, dopis Augusty Müllerové ministerstvu státní bezpečnosti, 22. září 1952.

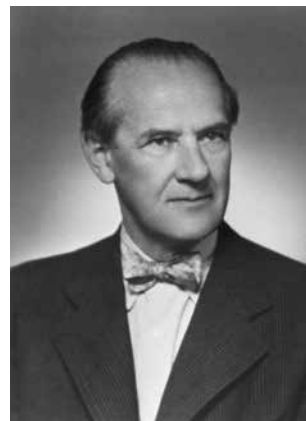
Na Machoně byla uvalena vazba a po ukončení vyšetřování byl obžalován, že byl spolu se čtveřicí dalších obviněných svobodných zednářů v letech 1947–1951 ustavujícím členem Národní Veliké Lóže Československé. Velezrádná činnost pěti obžalovaných měla spočívat v podpoře protistátního spikleneckého centra Rudolfa Slánského. Odměnou jim měly být peníze a balíčky od zahraničních zednářů. Své jednání měli maskovat vstupem do KSČ i vznikem akčního výboru, který navenek předstíral loajalitu, ve skutečnosti však vydával kladné posudky na nespolehlivé osoby.<sup>97</sup>

Zajištěn byl veškerý Machoňův majetek (bez protokolů), s nímž se dále nakládalo v rozporu se zákony. Z dochovaných seznamů vysvítá zabavení osobních dokladů, bytového zařízení, svršků, ale též automobilu, celých skříní s architektonickými plány (dnes uloženými v Národním technickém muzeu), dokumentů z protinacistického odboje a zednářských materiálů z období před druhou světovou válkou i po ní. Augusta Müllerová se musela vystěhovat ze společného bytu v paláci Merkur a najmout si od února 1953 menší byt v domě čp. 201/IV v ulici Obránců míru na Hradčanech (dnes Milady Horákové).<sup>98</sup> Neveřejný soud se skupinou „Vančura a spol.“ se konal 16. února 1954 a shledal všechny z pětice na lavici obžalovaných vinnými. Machoň se měl dopustit trestného činu sdružování proti republice a byla mu odňata svoboda na tři roky. Propadl mu veškerý majetek a ztratil občanská práva na deset let. Své věznění si museli odsouzení hradit.<sup>99</sup>

Müllerová za svého muže bojovala na několika frontách. Na začátku července 1953 se zúčastnila I. celostátní konference československých architektů, na níž se všichni architekti měli kát ze své funkcionalistické minulosti a radostně se zavázat k přijetí socialistického realismu.<sup>100</sup> Müllerovou překvapilo, jak snadno se osobnost Ladislava Machoně vytratila z minulosti i přítomnosti. Jako by nikdy neexistoval. Napsala tedy dopis předsednictvu konference i předsednictvu Ústředního svazu československých výtvarných umělců,<sup>101</sup> v němž shrnula jeho situaci: „Obracím se k Vám, zástupcům široké obce architektů s touto skutečností: V několika málo dnech již tomu bude rok, co byl od svého díla a všem prospěšné práce odtržen architekt Dr. Ladislav Machoň. Je to jediný architekt své generace, který šel uvědoměle a s nadšením jemu vlastním budovat socialistický sektor, dokonce ve smyslu správně chápané decentralisace přímo do venkovského kraje. Prošel všemi obtížemi vytváření tohoto sektoru a na sobě pocítil důsledky těchto obtíží. [...] a také jeho snah o správné zhodnocení a podchycení našeho historického dědictví a o nalezení cesty k tvorbě methodou socialistického realismu.“

Müllerová zakončila svůj dopis slovy: „Zasílám Vám tento dokument proto, že jsem přesvědčena o tom, že i celá architektonická obec se musí zamyslet nad osudem jednoho ze svých nesporně význačných představitelů ve chvíli, kdy řeší nezdravý vývoj našich poměrů po r. 1945 a jeho omyly. Předsednictvo ÚSČSVU má k dispozici opis mého dopisu, jímž jsem se obracela na presidenta republiky, s. Antonína Zápotockého.“<sup>102</sup>

Machoň byl podmíněčně propuštěn na svobodu v dubnu 1954.<sup>103</sup> Přestože získal milostí prezidenta občanská práva,<sup>104</sup> jen obtížně usiloval o plnohodnotný návrat do pracovního života, protože měl záznam v trestním rejstříku. Pracovně byla postižena rovněž Müllerová, což víme z výpovědi spolupracovníka StB z roku 1957, který byl na manžele nasazen v době návštěvy jejich přítele Romana Jakobsona a jeho manželky Svatavy Jakobsonové-Pírkové: „Hned po roce 1945 se pramen s A. MÜLLEROVOU častěji vídal. Stěžovala si vždy na nesprávné chování některých architektů. Měla s nimi velké boje a tvrdila, že jim nejde o obecné blaho, ale o zájmy osobní. [...] Pamatuje se, že hovořila o Erichu KOHNOVI, Jiřím VOŽENÍLKOVÍ, Janu ŠTURSOVI, Karlu JANŮ a Václavu HILSKÉM. Když byl její manžel arch. MACHOŇ zajištěn, vracela se k těmže jménům. Nemohla prý dlouho dostat zaměstnání a všichni se od ní odvrátili. Když se architekt MACHOŇ



Obr. 42. Ladislav Machoň na portrétní fotografii z roku 1951 (neznámý fotograf; © ČTK).

97 Více o obviněných a procesu viz KOUKALOVÁ 2019, 93–114.

98 NA PŘ II – EO, krabice 1300 (Augusta Müllerová).

99 NA GProk, pag. 16, rozsudek, 16. února 1954.

100 Přípravě konference se více než bohatě věnoval časopis *Architektura ČSR*: KROHA 1952; STARY 1953a; VOŽENÍLEK 1953; HILSKÝ 1953; STRÁNÍK 1953 a PRAGER 1953. Tentýž ročník se konferenci věnoval i po jejím uskutečnění v článcích: *sine* 1953 a STARY 1953b.

101 ÚSČSVU byl konstituován Akčním výborem českých výtvarníků po Únoru 1948 na místo zrušených uměleckých spolků. Jeho nástupnickou organizací byl v letech 1956–1962 Svaz československých výtvarných umělců, který po několika reorganizacích a s přestávkou let 1970–1972, kdy byl zrušen, fungoval až do roku 1990.

102 Archiv ČVUT 74, opis dopisu Augusty Müllerové I. celostátní konferenci architektů Československé republiky, 4. července 1953. Za laskavé vyhledání a poskytnutí materiálů děkuji Ditě Dvořákové.

103 NA GProk, deník v trestní věci.

104 NA GProk, deník v trestní věci.



vrátil ze zajišťovací vazby, delší dobu hledal zaměstnání, hovořil s nimi pramen asi dvakrát. Arch. MACHOŇ byl pln chuti do práce a chtěl dělat architekturu v pravém slova smyslu.“<sup>105</sup>

Nakonec Müllerová i Machoň v březnu 1955 nastoupili do Státního ústavu pro projektování výstavby hlavního města Prahy (SÚPRO, od roku 1961 Pražského projektového ústavu, dále jen PPÚ),<sup>106</sup> kde Machoň zůstal v trestném pracovním zařazení až do podzimu 1960,<sup>107</sup> kdy i Müllerová získala pozici samostatné projektantky. Důvodem tohoto „návratu“ se stala Machoňova občanská rehabilitace po zrušení rozsudku nejvyšším soudem v červenci 1959. Ještě v den soudu napsala Augusta Müllerová v dopise Zdeňku Wirthovi: „Tak to máme za sebou dnes dopoledne a spěcháme sdělit, že rozsudek nad Láďou byl zrušen v plném rozsahu. Snad už se další věci obnovy procesu skončí na prokuratuře a začneme nový život jako plnoprávní občané. Nevím ani, zda to budeme ještě vůbec po sedmi letech trápení, ústrků a ničení umět.“<sup>108</sup>

### Poslední práce

Od listopadu 1965 manželé obývali vinohradskou vilu v Hradešinské ulici čp. 977/XII, která stojí přímo naproti Kotěrově vlastní vile. A právě díky všímavému novému majiteli této vily, který ve sklepě našel osobní dokumenty a část plánů, víme alespoň o některých projektech Müllerové a Machoně z jejich posledních let.



**Obr. 43.** Ladislav Machoň a Augusta Müllerová (SÚPRO), 1956: Soutěžní návrh na hotel Praha v proluce Myslbeek, pohled z ulice Na Příkopě (NG AP, sign. AP 113/8; © Národní galerie v Praze, 2023).

V roce 1956 se zúčastnili vnitroústavní soutěže na hotel Praha pro Čedok v tzv. proluce Myslbeek (obr. 43). Hlubokou parcelu v ulici Na Příkopě vyplnili kubusem se dvěma dvory, který klesal do náměstí na Ovocném trhu. Hlavní fasádu ve stylu sorely tvořil pilastry členěný obchodní parter a první patro oddělené výraznou římsou od nápadného rizalitu, gradujícího sousoším v průčelí.<sup>109</sup> V palácovém stylu – byť již s minimem ornamentu – projektovali architekti v témže roce i obytné domy kolem Bělocerkevské ulice pro druhou etapu sídliště Vršovice (obr. 44).<sup>110</sup>

<sup>105</sup> ABS 305, Zpráva o Augustě Müllerové-Machoňové, pag. 2. Více viz VÚA-VHA Sbírka podle zákona č. 255/1946 Sb., Machoň. Manželé Jakobsonovi uprchli z Československa těsně před druhou světovou válkou. V době své návštěvy u Machoňových již působili jako profesori na Harvardské univerzitě v Cambridge. Na konferenci slavistů v roce 1957 je pozvala Československá akademie věd. V rámci akce „Bor“ byli sledováni, protože měli podle záznamů StB zjistit názor Čechoslováků na události v Maďarsku. Především Jakobson byl považován za nepřítele lidové demokratického zřízení, špiona FBI a experta na východní Evropu.

<sup>106</sup> Tři projektové ústavy – Státní ústav pro projektování výstavby hl. m. Prahy, Státní projektový ústav pro speciální stavby a Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů – byly roce 1958 systemizovány pod ÚNV hl. m. Prahy; první dva byly v roce 1961 spojeny do Pražského projektového ústavu (RATAJ/RATAJOVÁ 2000, 108).

<sup>107</sup> ANG 125, inv. č. 67, Ladislav Machoň – curriculum vitae, 31. května 1967.

<sup>108</sup> ÚDU AV ČR Wirth, korespondence L. Machoň, dopis z 6. června 1959 (špatně datován, protože jednání Nejvyššího soudu se konalo o měsíc později).

<sup>109</sup> Přestože soutěž nebyla ve svém celku publikována, časopis *Československý architekt* otiskl alespoň perspektivní pohledy dvojic architektů Bohumíra Kozáka & Josefa Bláhy a Vladimíra Syrovátky & Františka Šamana. Obě autorské dvojice se dělily o druhé místo. První místo nebylo uděleno. Zde je třeba konstatovat, že průčelí u všech tří známých návrhů je velmi podobné (sine 1956b; NG AP, sign. AP 767, AP 456/a-ak).

<sup>110</sup> NG AP, sign. AP 467.



Doznívající socialistický realismus užili Müllerová a Machoň v soutěži na dostavbu Národního divadla v roce 1959 na místě zbouraných Chourových domů. Pod heslem „Vlasti, lidu, umění“ navrhovali klasicizující průčelí se dvěma monumentálními průjezdy uvozenými sloupy, které vedly na pomyslný vnitřní čestný dvůr. Přestože by se pojetí Machoně a Müllerové mohlo zdát poněkud archaické – vzhledem k počínající éře mezinárodního stylu –, je třeba dodat, že 75 soutěžních návrhů přineslo celou škálu řešení, kterou ještě rozšířily návraty k meziválečnému funkcionalismu nebo nápodobu majestátního klasicismu národní budovy.<sup>111</sup>

Mezi lety 1962 a 1964 Müllerová, částečně ještě ve spolupráci s Machoněm, který však v roce 1963 odešel do studijního oddělení Útvaru hlavního architekta města Prahy,<sup>112</sup> upravovala již rozestavěný ženský internát na sídlišti Solidarita ve stejnojmenný hotel čp. 2081/XX v tehdejší Soudružské ulici ve Strašnicích (dnes Bečvářova, obr. 45). Müllerová provedla hlavně dispoziční změny vyžádané změnou funkce a fasádu zvýraznila balkony řazenými vertikálně nad hlavním vstupem s reliéfem.<sup>113</sup>

O práci Müllerové v PPÚ téměř nic nevíme, protože se zachovalo jen torzo archivu této instituce, z personální karty však vyplývá, že v listopadu 1967 získala pozici samostatné projektantky, specialistky typizačního ústavu, a v červenci 1967 hlavní specialistky.<sup>114</sup> V její pozůstalosti se nachází typový projekt na mateřskou školu a jesle U Uranie čp. 1080 v Holešovicích, datovaný rokem 1964. Do velké míry byl později takto realizován. Školské zařízení, byt s přístavbami a zateplené, zde funguje dodnes. Jen náhodou víme, že se o rok později Müllerová zabývala rekreačními úpravami kolem Hostivařské přehrady se šatnami, restaurací a dětským pavilonem pro Pražské lázně, podnik hl. m. Prahy. A byt se jedná především o urbanistický rozvrh, navrhované budovy se stylově vracejí k poválečnému robustnímu funkcionalismu.<sup>115</sup>

**Obr. 44.** Ladislav Machoň a Augusta Müllerová (SÚPRO), 1956: Návrh zástavby II. etapy sídliště Vršovice, perspektivní pohled do Bělocerkevské ulice (NG AP, sign. AP 767; © Národní galerie v Praze, 2023).

111 Porota přizvala do druhé fáze soutěže sedm nejvýše hodnocených návrhů, mezi nimiž Machoňovi nebyli. Pro nejednoznačnost výsledků a další komplikace byla v roce 1962 vypsána ještě II. veřejná soutěž (STARY 1965).

112 ÚHA vznikl v roce 1961 jako rozpočtová organizace Národního výboru hl. m. Prahy, a to vyčleněním dosavadního Ateliéru pro územní plán ze SÚPRO. V letech 1961 až 1971 jej řídil Jiří Voženilek.

113 SA Praha 10.

114 Za sdělení z personální karty PPÚ Augusty Müllerové děkuji Pavle Savické a Jiřímu Borovskému z Archivu hlavního města Prahy.

115 Archiv IPR Praha, bez sign.

**Obr. 45.** Praha 10–Strašnice  
čp. 2081, Bečvářova 14, hotel  
Solidarita (soukromý archiv, po roce  
1964).



### „Pražský projektový ústav se probírá ze zakletí dogmat...“

Tento text napsala Müllerová v roce 1968 v článku přinášejícím nejzdařilejší projekty PPÚ za předchozí rok (MÜLLEROVÁ-MACHOŇOVÁ 1968). Časopis *Československý architekt* byl méně konzervativní než oficiální odborné periodikum *Architektura ČSSR*, a tak v letech 1968–1969 odrážel uvolněnou dobovou atmosféru. Texty proklamovaly návrat žádoucí role architektury ve společnosti a nutnost jejího zkvalitnění po dvou dekadách tlaku na zprůmyslnění a produkci. Ústřední výbor Svazu architektů ČSSR bilancoval „naděje i zklamání“ socialistického projektového sektoru a vydal prohlášení z 21. března 1968 o všech nutných změnách (*sine* 1968a), schválené na celostátní konferenci Svazu architektů ČSSR 21.–22. června 1968 v Brně. V neposlední řadě ustavil i rehabilitační komise, které měly napravit politické křivdy (*sine* 1968b, 1968c). Müllerová k tématu, které se jí bytostně týkalo, napsala: „Hodnocení musí mít kapitolu organizační, která bude mluvit o pracovních podmínkách architektů, jmenovitě od založení Stavoprojektu, o jeho deformacích a deformacích v projektových ústavech. [...] Nesmíme ze sebe shazovat zodpovědnost za to, co se stalo. Nesmíme zapomenout, že v politických orgánech i odborných orgánech byli příslušníci architektů a souhlasili s tím, co se dalo. [...] Je potřeba, aby se rehabilitační komise zabývala vyřazením celé generace z tvorby. [...] musí také vyřešit otázku rehabilitace profesorů, kteří byli neoprávněně z našich fakult v roce 1948 a v pozdějších letech vyřazeni.“ (*sine* 1968b)

Müllerová se ke své publikační činnosti v nadějném dvouletí mohla vrátit pravděpodobně proto, že Machoň získal v roce 1968 ocenění zasloužilého umělce, jež mu měl „zaříditi“ Josef Smrkovský, který byl právě na vrcholu své politické kariéry.<sup>116</sup> Sepsala bilanci o projektech PPÚ za rok 1968 a započala sestavovat medailony architektů, z nichž však stihla publikovat jen dva (MÜLLEROVÁ-MACHOŇOVÁ 1969a, 1969b, 1969c, 1969d). Její krátký návrat ukončila počínající normalizace. Müllerová odešla z PPÚ k poslednímu prosinci roku 1970. Ladislava Machoně, který zemřel 22. prosince 1973, přežila o jedenáct let. Během normalizace přepisovala zakázané autory a dál se přátelila s Jaroslavou Vondráčkovou.<sup>117</sup> Augusta Müllerová zemřela 11. září 1984 a pochována je na Olšanských hřbitovech.<sup>118</sup>

<sup>116</sup> Josef Smrkovský se po XIII. sjezdu KSČ v roce 1966 stal členem Ústředního výboru KSČ a v dubnu 1968 byl zvolen předsedou Národního shromáždění ČSSR. Podporoval Pražské jaro. Po přijetí vojsk Varšavské smlouvy byl s ostatními reformátory eskortován do Moskvy, kde musel podepsat Moskevský protokol, zcela popírající dosavadní vývoj země. V březnu 1970 byl vyškrtnut z KSČ (VRABEC 1991).

<sup>117</sup> Rozhovory se synovcem a neteří Müllerové, 21. března 2013, 17. října 2016.

<sup>118</sup> Hrob rodiny Fořtovy, Olšanské hřbitovy, část VIII, odd. 5, č. hrobu 24.



## Závěr

Text o Augustě Müllerové vznikl dlouho a nabyl na obsáhlosti, neboť se postupně ukazovalo, jakou činorodou architektkou byla a nakolik „velké dějiny“ ovlivnily její život a dílo. Müllerová jako jedna z prvních žen studovala technický, do té doby výhradně mužský obor. Patří ke generaci, která sice vyšla ze školy už ve 30. letech, jako například Karel Janů, Jiří Štursa, Jiří Voženílek nebo František Cubr, Josef Hrubý, Zdeněk Pokorný, ale její stěžejní díla vznikla až po druhé světové válce. Architektura totiž byla jakožto finančně nejnáročnější odvětví umění během hospodářské krize, následně válečného konfliktu, poválečné obnovy a také obratu plánovaného hospodářství k těžkému průmyslu realizačně upozaděna. Většina výše zmíněných architektů stavěla ve 30. letech především vily, ale dostala se i k zakázkám, o nichž si většina soudobých architektek mohla nechat zdát – jako byly obytné nebo obchodní domy, školy, kostely či továrny. Nicméně na poli architektury se kvůli zmíněným historickým okolnostem prosadili až v pozdějším věku po roce 1948, respektive na konci 50. let. Müllerová tuto příležitost kvůli své společenské pozici neměla. Realizací se dočkaly „pouze“ stavby rodinného charakteru, zařízení interiéru nebo řešení výstav.

Stylové zhodnocení jejích návrhů je poměrně náročné, protože se převážně jedná pouze o urbanistický a hmotový návrh, který by během podrobného projektování a výstavby doznal množství architektonických i materiálových změn. U velkých soutěžních staveb 30. let jednoznačně používala funkcionalistické zásady jako zasazení solitérů v zahradě, kompoziční užití vertikály a horizontály nebo pásových oken, lavírovala však mezi vědeckým a emočním funkcionalismem. Nejčastěji publikovaný L-projekt si své renomé získal jako ojedinělý manifest kolektivizovaného bydlení u nás a rovněž díky spojitosti se jménem teoretika Karla Teigehe, nikoli pro své architektonické zhodnocení. Vyvrcholením funkcionalistických projektů Müllerové je jednoznačně typový návrh poválečných nemocnic s výrazným paprskovitým monoblokem. Zde zůstává nedocenená snaha vytvořit opakovatelný prototyp zdravotnické budovy. U realizací nábytku a drobných vil chybí velkorysost velkých projektů, a lze tedy předpokládat konkrétní požadavky stavebníka. Jednoznačné zadání musely mít i návrhy expozic, které v době staticky zavěšených panelů podél zdi, dalo by se říci, architektka „rozhybávala“. Nejedná se jen o případy, kdy výstavu doplňovaly trojrozměrné modely či předměty. Müllerová výrazně pracovala s pojetím samotných panelů, které často celou, účelně zakřivenou plochou modelovaly jinak pravoúhlý výstavní prostor. V historii výstavnictví, která právě pro pomíjivost není dostatečně probádána, by Müllerová musela zaujímat jedno z předních míst osobností své doby.

Fotografie zahrady výstavy *Za novou architekturu* byla v roce 1940 Ženskou národní radou použita jako jediná prezentace architektonické tvorby v knize *Česká žena v dějinách národa* (MASARYKOVÁ 1940, 197). Právě tato zahrada bývá druhou a poslední obrazovou citací prací Müllerové v odborné literatuře. Kapitulu o ženách v umění napsala historička umění Anna Masaryková a po množství malířek především 19. století věnovala jeden odstavec architektuře jako „nejmladšímu odvětví výtvarného umění mezi ženami“. Po první a druhé české architektce, Miladě Petříkové-Pavlíkové a Haně Kučerové-Záveské, jmenuje Jarmilu Liskovou a Augustu Müllerovou, které se podle ní „účastní živě vši činnosti v moderní architektuře“. Müllerovou uvádí jako autorku nemocničních staveb a výtvarných instalací, jež „spojují nevšedně dobře jednoduchou účelnost s požadavkem půvabu, který není u Müllerové bez zabarvení typicky ženské citlivosti“ (MASARYKOVÁ 1940, 202).<sup>119</sup> Přestože sborník hned v první větě úvodu přisuzuje ženě automaticky „přirozenou funkci mateřskou a hospodyňskou, která jí byla uložena přirozenou dělbou práce“ (BEDNAŘÍKOVÁ-TURNWALDOVÁ ET AL. 1940, [7]), Masaryková ve své kapitole vyzdvihuje architektky, které se rozhodly přijmout opačný model, aby se mohly odborně uplatnit v celé šíři pole této profese.

Proti tomuto zdůrazňování praktikujících architektek se vymezila historička umění Martina PACHMANOVÁ (2021). Ve svém textu o píšících architektkách a designérkách mezi válkami vypíchla nedoceněný vliv „marginalizované neodvozené práce“ architektky Hany Kučerové-Záveské, zahradní architektky Zdeňky Košákové, spisovatelky Boženy Krchové, designérky Jaroslavy Vondráčkové nebo novinářky Mileny Jesenské a dalších, jež pravidelně psaly o racionalizaci a ekonomizaci domácnosti v časopisech určených ženám. Podle ní měly tyto autorky pravděpodobně větší vliv na širší veřejnost a jejich práce byla autonomní, na rozdíl od první generace architektek,

119 Sborník se po kapitolách věnovaných ženám v historii od Přemyslovců po národní obrození zvlášť zabývá ženami v literatuře, výtvarném umění a hudbě. Masaryková uvádí Augustu Müllerovou jako vítězku soutěže na sanatorium ve Vyšných Hágách, což je s největší pravděpodobností chyba. Dobová periodika ji uvádějí jako oceněnou a nezmiňují spory ohledně udělení cen (*sine* 1933).

kteřá realizovala „inženýrské projekty velkých staveb“ ve spolupráci se svými manžely-architektky (PACHMANOVÁ 2021, 154–155).

Pachmanová uvádí právě Petříkovou-Pavlíkovou, Machoňovou-Müllerovou a Šulovou-Liskovou. K nim lze z těch již probádanějších osobností ještě doplnit Elly Sonnenschein-Ohler, Vlastu Štursovou-Sukovou, Emanuelu Kittrichovou-Mazancovou a Annu Fiedlovou-Kanczuskou. Pachmanová se pravděpodobně pouze pokusila zdůraznit nedostatečně oceňovaný význam práce písícičích architektek, přesto je její rozdělení poněkud zjednodušující. Jmenované písícič architektky rovněž projektovaly, a naopak trojice prvně zmiňovaných realizujících architektek taktéž psala. Hranice se ještě více stírá, pokud bychom měli onen vliv na společnost více rozebrat a „poměřovat“ například sérii popularizačních článků o zařízení domácnosti Kučerové-Záveské a návrhy výstav Müllerové pro ženské organizace bojující za rovnoprávnost pohlaví.

Nejpalčivější však je u Pachmanové snižování míry samostatnosti tvorby architektek, pracují-li se svými manžely. Ještě i v 2. polovině 20. století architektky často navrhovaly se svými partnery, protože měly nesmírně ztíženou šanci dostat se k větším nebo veřejným zakázkám. Zároveň bychom touto argumentací mohli snižovat autentičnost práce nejen oněch manželů a manželek, ale především všech, kteří pracují v tandemu či týmu. Pokud není případný poměr konkrétní tvůrčí a organizační složky doložen, nelze jej zobecňovat.

Možná nejnadějnější pracovní roky pro Müllerovou nastaly po druhé světové válce, kdy se jako celoživotně levicově smýšlející architektka mohla zapojit do obnovy země. Na jednu stranu pro ni muselo být toto období optimistické, protože atmosféra přála odbornému plánování téměř čehokoli, zároveň se však asi potýkala s nesouhlasnými názory a opětným nerealizováním připravených projektů. Příliš jednoduše bychom mohli dnes její počínání odsoudit jako naivní nebo snad od počátku slepě zaujaté, ale je třeba si uvědomit, že neměla naši historickou zkušenost. Bohužel ji kvůli politickému procesu svého manžela Ladislava Machoně a dalším represím získala. Müllerová a Machoň strávili své poslední roky v ústraní. A zatímco Machoň už se díky svým realizačním zápisům do dějin architektury dočkal, Augusta Müllerová v nich kvůli minimu dochovaných staveb stále téměř chybí.

#### PRAMENY

- AAS NTM 59 — Národní technické muzeum, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 59 – Za novou architekturu (1940), kart. 20080206/03.
- AAS NTM 81 — Národní technické muzeum, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 81 – Machoň Ladislav a Müllerová Augusta (1938–1953), desky 20080606/02+03+04, 20080624/09+10, 20080625/01, 20090813/01+02+03+04+05, kart. 20070809/04, 20081011/50.
- AAS NTM 82 — Národní technické muzeum, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 82 – Müllerová Augusta (1924–1951), desky 20080606/05+06+07, 20080620/08, 20080623/01+02+03+04, 20100719/06, 20100720/05, 20100721/01+02, 20100802/01+02+03, 20100804/05+06, 20100805/01+02+03, kart. 20070621/03+04.
- ABS 305 — Archiv bezpečnostních složek, fond č. 305 – Ústředna Státní bezpečnosti Praha (1935–1973), spolupracovník „Karel“, registrační číslo 525 MV: zpráva o Augustě Müllerové-Machoňové, 20. června 1957, bez sign.
- ANG 125 — Archiv Národní galerie v Praze, fond č. 125 – Machoň Ladislav (1906–1973/1979), osobní složka, inv. č. 47, Protokol o informativní schůzi [...], kart. 1; inv. č. 67, životopis L. Machoně (31. 5. 1967; přiložen dopis z 16. 5. 1967), kart. 1.
- Archiv ČVUT 74 — Archiv ČVUT, Praha, fond č. 74 – Starý Oldřich (1890–1971), opis dopisu Augusty Müllerové I. celostátní konferenci architektů Československé republiky, 4. července 1953, bez sign.
- Archiv IPR Praha — Archiv Institutu plánování a rozvoje hlavního města Prahy, Rekreační oblast Hostivař–Milíčov–Petrovice, urbanistická studie, Pražský projektový ústav, 1965, bez sign.
- LA PNP Praha 1914 — Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha, fond č. 1914 – Vondráčková Jaroslava (1857–1990), korespondence vlastní přijatá: Müllerová Gusta; rukopisy vlastní, Vzpomínky J. Vondráčkové, 2. díl: Legendy a skutečnosti, 3. díl: Pohovory, nepublikovaný strojopis s rkp. poznámkami, nedokončeno, 1981, bez sign.
- NA GProk — Národní archiv ČR, fond Generální prokuratura, Praha (1945–1969), sign. SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., deník v trestní věci.
- NA PŘ II — Národní archiv, Praha, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna (1900/1914–1950/1956), složka Augusta Müllerová, sign. M298/26 (1941–1950), kart. 6906.

- NA PŘ II — EO — Národní archiv, Praha, fond Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatelstva (1914–1953/1956), krabice 1300, položka Augusta Müllerová.
- NG AP — Národní galerie v Praze, Sbírka umění po roce 1945 – Sbírka architektury, Archiv plánů, sign. AP 467, AP 767, AP 456/a-ak, AP 113.
- SA Praha 10 — Archiv odboru stavebního při stavebním úřadu městské části Praha 10, složka čp. 2081/XX, Strašnice.
- ÚDU AV ČR Wirth — Ústav dějin umění Akademie věd ČR, v. v. i., oddělení dokumentace, fond Zdeněk Wirth (1878–1961), korespondence L. Machoň, dopis z 6. června 1959 (chybná datace), bez sign.
- VÚA-VHA Sbírka podle zákona č. 255/1946 Sb. — Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv, Praha, Sbírka osobních spisů účastníků národního boje za osvobození podle zákona č. 255/1946 Sb., spis čj. 9249/67 – Ladislav Machoň, čj. 24473/71 – Augusta Müllerová.

## OSOBNÍ VÝPOVĚDI

- Rozhovor s Janem Milerem, synovcem Augusty Müllerové (část rodiny si po roce 1945 počestila jméno), 21. března 2013.
- Rozhovor s Vladimírou Kafkovou, neteří Augusty Müllerové, 17. října 2016.

## LITERATURA

- sine* 1931 — *sine*: 1400 účastníků na projevu delegace studentů do SSSR. Dělnická rovnost 3, 1931/247, 14. 11. 1931, 1.
- sine* 1932 — *sine*: Poznámky k pracem posluchačů vysoké školy architektury a pozemního stavitelství v Praze (ústavu prof. Ing. arch. Dra Mendla). Stavba 10, 1931–1932/9, 1932, 133–135.
- sine* 1933 — *sine* (ed.): soubor textů (*sine*: Dvě soutěže na sanatoria pro TBC v Tatrách, 49–51; Gustav Paul / František Čermák: Proč asymetricky?, 52–55; Bohumír Kozák: Soutěžný návrh na stavbu sanatoria ve Vyšných Hágách pro tuberkulosní pojištěnce Ústřední sociální pojišťovny, 55–57; František Albert Libra / Jiří Kan: Soutěžný návrh sanatoria ve Vyšných Hágách, 58–59; Adolf Benš: Pokud je sanatorní typ stabilisován?, 60–64). Stavba 11, 1932–1933/4, 1933, 49–64.
- sine* 1936 — *sine*: [Uveřejnění] : 34c. Müllerová Augusta, architektka, Praha. Patentní věstník 18, 1936/9, 15. 9. 1936, 2. díl, 563.
- sine* 1937a — *sine*: Soutěž na ideové řešení stavby pobočky pražské všeobecné nemocnice s klinikami Karlovy university v Motolech [František Čermák / Gustav Paul; Josef Chochol / Richard F. Podzemný / Alois Špalek; Augusta Müllerová; Karel Janů / Jiří Štursa / Jiří Voženílek (PAS)]. Stavba 13, 1936–1937/10, 1937, 159–172.
- sine* 1937b — *sine*: K článku „Motolská nemocnice a urbanistická forma“ ve Volných Směrech. Stavba 13, 1936–1937/10, 1937, 172–173.
- sine*/MÜLLEROVÁ 1938 — *sine* / Augusta MÜLLEROVÁ: Stánek strakonické zbrojovky (motocykly) na jarním veletrhu v Praze 1938. / Stánek (Weekend-house) z textilní výstavy v Praze. Stavba 14, 1937–1938/9, červenec 1938, 150–151.
- sine* 1940 — *sine*: [Poznámky] : Přístavba Umělecko-průmyslového musea v Praze. Umění 13, 1940–1941/1, 1940, 42–43.
- sine* 1947 — *sine*: Omezená soutěž na zastavovací studie univerzitní čtvrti v Plzni. Architektura ČSR 6, 1947/1, 22–25.
- sine* 1948 — *sine*: Prohlášení Ústředního akčního výboru architektů ČSR. Architektura ČSR 7, 1948, 42.
- sine* 1953 — *sine*: První konference delegátů českých a slovenských architektů : Ve dnech 2.–5. července 1953 v Praze : Resoluce. Architektura ČSR 12, 1953/5–7, 105–106.
- sine* 1956a — *sine*: Pražské zpravodajství : MUDr. Augustin Turek. Lidová demokracie 12, 23. 2. 1956, 1956/48, 11.
- sine* 1956b — *sine*: Z vnitroústavní soutěže na objemovou studii mezinárodního hotelu pro Čedok. Československý architekt 2, 1956/11, 1.
- sine* 1968a — *sine*: Prohlášení Ústředního výboru Svazu architektů ČSSR z 21. března 1968. Architektura ČSSR 27, 1968, nestránkovaná příloha.
- sine* 1968b — *sine* (ed.): Diskuse na celostátní konferenci SA ČSSR v Brně : Ing. arch. Vítězslav Procházka, Praha / Ing. arch. Emil Hlaváček, Praha / Ing. arch. Augusta Müllerová-Machoňová, Praha. Československý architekt 13, 1968/17–18, 15. 10. 1968, 2.
- sine* 1968c — *sine*: Rehabilitace ve Svazu architektů ČSSR. Československý architekt 13, 1968/17–18, 15. 10. 1968, 2.
- sine* 2009 online — *sine*: Průměrné ceny 1918–1938. In: Ptejte se knihovny, datováno 15. 1. 2009. Dostupné na <<https://www.ptejteseknihovny.cz/dotazy/prumerne-ceny-1918-1938>> [vid. 2023-09-09].



- sine* 2015 online – *sine*: Alexandr Jakovlevič Arosev. In: Wikipedie CZ, publikováno 27. 1. 2015, aktualizace 26. 4. 2023. Dostupné na <[https://cs.wikipedia.org/wiki/Alexandr\\_Jakovlevi%C4%8D\\_Arosev](https://cs.wikipedia.org/wiki/Alexandr_Jakovlevi%C4%8D_Arosev)> [vid. 2023-09-09].
- ALBERT 1947 — Bohuslav ALBERT: Zásady novodobého stavebnictví nemocnic. Československá nemocnice 15, 1947/1, 10.
- ALBERT/STŘÍTESKÝ 1949 — Bohuslav ALBERT / Jan STŘÍTESKÝ: Plánování československého zdravotnického ústavnictví a ideové zásady základní zdravotní služby v oblasti. Architektura ČSR 8, 1949/9–11, 243–246.
- BEDNAŘIKOVÁ-TURNWALDOVÁ ET AL. 1940 — Růžena BEDNAŘIKOVÁ-TURNWALDOVÁ ET AL. (ed.): Česká žena v dějinách národa. Praha 1940.
- BENEŠOVÁ 1968 — Marie BENEŠOVÁ (ed.): Letopis architektury 1918–1968. Architektura ČSSR 27, 1968/9–10, 547–581 (liché strany), 583–589, 591–615 (liché strany), 617–628.
- BENŠ 1937 — Adolf BENŠ: Motolská nemocnice a urbanistická forma. Volné směry 33, 1937/1, 40–43.
- BRŮHOVÁ 2017 — Klára BRŮHOVÁ: Praha nepostavená : Vltavské břehy jako urbanistické téma moderní metropole – Das ungebaute Prag : Die Moldau-Ufer als urbanistisches Thema für eine moderne Metropole. Praha 2017.
- BRŮHOVÁ 2021 — Klára BRŮHOVÁ: Architektura a emancipace : Situace žen na poli architektury v socialistickém Československu – Architecture and Emancipation : The Situation of Women in the Field of Architecture in Socialist Czechoslovakia. In: Budoucnost je skryta v přítomnosti : Architektura a česká politika 1945–1989 = The Future Is Hidden in the Present : Architecture and Czech Politics 1945–1989. V. Rollová / K. Jirkalová (eds), Praha 2021, 282–330.
- BRŮHOVÁ 2023 — Klára BRŮHOVÁ: Analýza (re)produkce kánonu (dějin) architektury 20. století. Diplomová práce, Praha 2023. Uloženo: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Program Genderová studia.
- BÜCKING ET AL. 1931 — Peer BÜCKING / Jan GILLAR / Augusta MÜLLEROVÁ / Josef ŠPALEK: Návrh kolektivizovaného obytného okresu v Praze. Stavba 9, 1930–1931/7, březen 1931, 117–119.
- BÜCKING ET AL. 2000 — Peer BÜCKING / Jan GILLAR / Augusta MÜLLEROVÁ / Josef ŠPALEK: Návrh kolektivizovaného obytného okresu v Praze – Proposal for the collectivised residential district in Prague. In: Rostislav Švácha et al., Forma sleduje vědu : Teige, Gillar a evropský vědecký funkcionalismus 1922–1948 = Form follows science: Teige, Gillar, and European scientific functionalism, 1922–1948. Katalog výstavy. Praha 2000, 220–229.
- BUREŠOVÁ 2004 — Jana BUREŠOVÁ: Reflexe společenského postavení žen v komunistické ideologii a politice ve 20. a 30. letech 20. století v Československu. In: Zdeněk Kárník / Michal Kopeček (eds) et al., Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Sv. II. Praha 2004, 41–62.
- ČERMÁK/MÜLLEROVÁ 1947 — František ČERMÁK / Augusta MÜLLEROVÁ: Práce architektů BAPS na reorganizaci zdravotního ústavnictví. Architektura ČSR 6, 1947/1, 17–18.
- DEBNÁŘ/BROUK 2006 — Viktor A. DEBNÁŘ (ed.) / Bohuslav BROUK: Vzpomínky Bohuslava Brouka. Host 22, 2006/5, 35–39.
- DOHNAL 1949a — *sine* [Vlastimil DOHNAL]: Soutěž vypsaná Ústředním ředitelstvím čs. státních lázní a zřidel na získání ideových náčrtků pro novostavbu ústavu pro léčbu dětské obrny v Janských Lázních. Architektura ČSR 8, 1949/5–6, 156–173.
- DOHNAL 1949b — Vlastimil DOHNAL: Typisace jednotného zdravotnického ústavnictví. Architektura ČSR 8, 1949/9–11, 268–270.
- DOHNAL 1949c — Vlastimil DOHNAL: ČSSZ – Stavoprojekt a typisací ústav staveb národního zdraví. Československá nemocnice 17, 1949/3, 65–67.
- DOLANSKÁ 2022 — Denisa DOLANSKÁ: Slečna-architekt, paní-architekt či architektka? : Postavení žen-architektek v meziválečném Československu 1918–1938. Diplomová práce, Praha 2022. Uloženo: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, Katedra teorie a dějin umění.
- DVOŘÁKOVÁ 2017 — Dita DVOŘÁKOVÁ: Malobytové soutěže pražské obce a Ústřední sociální pojišťovny v Praze : Koldom (Josef Havlíček – Karel Honzík), CIRPAC (Jan Gillar – Josef Špalek), L-projekt (Jan Gillar – Peer Bücking – Augusta Müllerová – Josef Špalek), 1930, nerealizováno. In: GUZIK 2017a, 103–109.
- DVOŘÁKOVÁ 2019a — Dita DVOŘÁKOVÁ: Architektura pro sociální stát. In: GUZIK/DVOŘÁKOVÁ/ZÍKMUND 2019, 58–93.
- DVOŘÁKOVÁ 2019b — Dita DVOŘÁKOVÁ: Regionální plánování jako instrument sociálního státu. In: GUZIK/DVOŘÁKOVÁ/ZÍKMUND 2019, 122–151.
- DVOŘÁKOVÁ ET AL. 2003 — Dita DVOŘÁKOVÁ ET AL.: Povolání: architekt(ka) = Profession: (woman) architect. Katalog výstavy. [Praha] 2003.
- EKELUND 1935 — Hilding EKELUND: Stavebnictví ve Finsku (Psáno pro „Stavbu“). Stavba 12, 1934–1935/6, 1935, 81–86.
- GROH 1930 — Vladimír GROH: Poznámka o ženském studiu. In: HONZÁKOVÁ 1930, 261–264.
- GUZIK 2008 — Hubert GUZIK: Jak projít uchem jehly? : Emancipace žen v architektonických povoláních 1918–1948 – How to Pass through the Eye of a Needle? : The Emancipation of Women in the Architectural Profession 1918–1948. Umění 56, 2008/5, 426–436.
- GUZIK 2014 — Hubert GUZIK: Cesta druhá: Architektonická avantgarda. In: Hubert Guzik, Čtyři cesty ke koldomu : Kolektivní bydlení – utopie české architektury 1900–1989 – Four Paths to the Koldom : Collective Housing as an Example of the Utopia in the Czech Architecture, 1900–1989. Praha 2014, 35–73.

- GUZIK 2017a — Hubert GUZIK (ed.): Bydlet spolu : Kolektivní domy v českých zemích a Evropě ve 20. století – To Live Together : Collective Houses in Czechoslovakia and Europe in the 20th Century. [Řevnice] 2017.
- GUZIK 2017b — Hubert GUZIK: Soutěž družstva Včela na domy s malými byty : Praha-Vršovice, 1931, nerealizováno. In: GUZIK 2017a, 110–115.
- GUZIK/DVOŘÁKOVÁ/ZIKMUND 2019 — Hubert GUZIK / Dita DVOŘÁKOVÁ / Jan ZIKMUND: Architektura v přerodu : 1945–1948, 1989–1992 – Architecture in Transformation : 1945–1948 and 1989–1992. Praha 2019.
- GUZVICA 2016 online — Stefan GUZVICA: Dragan Ozren. In: Wikipedija SH, publikováno 8. 3. 2016, aktualizace 14. 8. 2023. Dostupné na <[https://sh.wikipedia.org/wiki/Dragan\\_Ozren](https://sh.wikipedia.org/wiki/Dragan_Ozren)> [vid. 2023-09-09].
- HANÁČKOVÁ 2007 — Marcela HANÁČKOVÁ: Československá skupina CIAM po druhé světové válce. Diplomová práce, Praha 2007. Uloženo: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění.
- HANUŠ 1949a — Oldřich HANUŠ: Ideální soutěž na získání náčrtů nemocnice II. typu s přičleněným zdravotnickým střediskem : [Úvod] / Ideová soutěž na nemocnici II. typu s přidruženým zdravotnickým střediskem, vypsaná Společností Československých nemocnic v Praze : Popisy soutěžních návrhů / [...] : Závěr. Československá nemocnice 17, 1949/2–6, 2: 33–56, 3: 67–83, 4: 102–113, 5: 136–158, 6: 161–164.
- HANUŠ 1949b — Oldřich HANUŠ: Návrh č. 3 : Ing. Augusta Müllerová, Ing. Dr Ladislav Machoň a MUDr Aug. Turek. In: Oldřich HANUŠ et al., Ideová soutěž na nemocnici II. typu s přidruženým zdravotnickým střediskem, vypsaná Společností Československých nemocnic v Praze : Popisy soutěžních návrhů. Československá nemocnice 17, 1949/2, 35–56, zde 49–56.
- HANUŠ 1949c — Oldřich HANUŠ: Ideová soutěž na nemocnici II. typu s přičleněným zdravotnickým střediskem. Architektura ČSR 8, 1949/9–11, 247–267.
- HAVLÍČEK 1964 — Josef HAVLÍČEK: Návrhy a stavby : 1925–1960. Praha 1964.
- HILSKÝ 1953 — Václav HILSKÝ: Úvaha o konferenci architektů. Architektura ČSR 12, 1953/1–2, 20–21.
- HONZÁKOVÁ 1930 — Albína HONZÁKOVÁ (ed.): Československé studentky let 1890–1930 : Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou. Praha 1930.
- HONZÍK/STARÝ/STEFAN 1937 — Karel HONZÍK / Oldřich STARÝ / Oldřich STEFAN: Kritické poznámky k soutěži na vyhledání místa pro pomník T. G. Masaryka. Stavba 14, 1937–1938/3, listopad 1937, 44, 46, 48.
- HRBEK/SMETANA ET AL. 2009 — Jaroslav HRBEK / Vít SMETANA ET AL.: Draze zaplacená svoboda : Osvobození Československa 1944–1945. Sv. II. Praha 2009.
- HUBER-DOUDOVÁ 2021 — Helena HUBER-DOUDOVÁ (ed.): Moderní žena – architektka : Projekce a realita ve střední Evropě od roku 1900 = Modern woman – architect : Projection and reality in central Europe since 1900. Praha 2021.
- JANÁK 1940 — Pavel JANÁK: Čtyřicet let nové architektury za námi – pohled zpět. Architektura 2, 1940/6–7, 129–132.
- JANÁK 1947a — Pavel JANÁK: Staroměstské náměstí a radnice (Z průvodní zprávy). Architektura ČSR 6, 1947/2, 48–50.
- JANÁK 1947b — Pavel JANÁK: K soutěži na budovu Národního shromáždění. Architektura ČSR 6, 1947/7, 208–215.
- JOSEFOVIČOVÁ 2007 — Milena JOSEFOVIČOVÁ: Bilancování v těžkých časech : Pražská výstava „Za novou architekturou“ v roce 1940. Dějiny a současnost 29, 2007/9, 21–24.
- K. M. 1949 — K. M.: Dar žen republice k IX. sjezdu. Vlasta 3, 1949/19, 12.
- KERDOVÁ 2022 — Lenka KERDOVÁ: Malý Berlín ve Velké Praze : Pražská meziválečná architektura německy mluvících architektů = Klein-Berlin in Groß-Prag: die Prager Architektur deutschsprachiger Architekten in der Zwischenkriegszeit. [Řevnice] 2022.
- KOPECKÝ 1960 — Václav KOPECKÝ: ČSR a KSČ: Pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo. Praha 1960.
- KOUKAL 2022 — Jiří KOUKAL: K sociálnímu postavení historiků umění za první republiky. Bulletin UHS 34, 2022/1–2, 13–15.
- KOUKALOVÁ 2017 — Martina KOUKALOVÁ: „Mám vám povědět své dojmy z Moskvy a Leningradu“ : Z cesty architekta Ladislava Machoňe do SSSR – “I’m to tell you about my impressions of Moscow and Leningrad” : Architect Ladislav Machoň’s trip to the USSR. Umění 65, 2017/3, 283–292.
- KOUKALOVÁ 2018 — Martina KOUKALOVÁ: Sekáč Ladislav Machoň (1888–1973). Zprávy památkové péče 78, 2018/6, 590–603.
- KOUKALOVÁ 2019 — Martina KOUKALOVÁ: Ladislav Machoň a Praha : Život a dílo architekta a vybrané realizace pro Prahu. Disertační práce, Praha 2019. Uloženo: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění.
- KROHA 1952 — Jiří KROHA: K základním otázkám první konference architektů v ČSR. Architektura ČSR 11, 1952/5–6, 139–150.
- KUČEROVÁ-ZÁVESKÁ 1929 — Hana KUČEROVÁ-ZÁVESKÁ: [odpověď v rubrice „Anketa“ na téma samostatné zaměstnání žen]. Eva 1, 1928–1929/5, 15. 1. 1929, 21.
- LEDEREROVÁ 2018 — Eva LEDEREROVÁ: Ženská národní rada, propagátor ženské emancipace. Diplomová práce, Praha 2018. Uloženo: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, pracoviště historické sociologie.
- MACHOŇ 1932–1933 — L. M. [Ladislav MACHOŇ]: Výstava soudobé architektury v SSSR (Spolek výtvarných umělců „Mánes“ : Prosinec 1932). Styl 17 (12), 1932–1933/10–11, 177–178.

- MACHOŇ 1937 — Ladislav MACHOŇ: Odpověď na článek „Motolská nemocnice a urbanistická forma“ od arch. A. Benše. Stavba 13, 1936–1937/10, 1937, 173.
- MACHOŇ 1941 — Ladislav MACHOŇ: Užití umělého kamene a výrobků z cementu v nové architektuře. Architektura 3, 1941/2, 59–60.
- MACHOŇ 1947a — Ladislav MACHOŇ: Příklad, který by se neměl opakovat. Architektura ČSR 6, 1947/2, 54.
- MACHOŇ 1947b — Ladislav MACHOŇ: Nová dominanta českého města. Československá nemocnice 15, 1947/4, 49–52.
- MACHOŇ 1948 — Ladislav MACHOŇ: Prohlášení východočeského atelieru. Architekt 46, 1948/10, leden 1949, 164–165.
- MACHOŇ/MÜLLEROVÁ 1942 — Ladislav MACHOŇ / Augusta MÜLLEROVÁ: K otázce domácí práce a uměleckého řemesla. Architektura 4, 1942/9–10, 228.
- MALINSKÁ 1938 — Irena MALINSKÁ: Výstava výtvarných umělkyň států Malé dohody 1938 : II. Výstava. Ženská rada 14, 1938/2, 25–28.
- MASARYKOVÁ 1940 — Anna MASARYKOVÁ: Ženy v českém umění výtvarném. In: BEDNAŘIKOVÁ–TURNWALDOVÁ ET AL. 1940, 182–203.
- MASNEROVÁ 2002 — Jiřina MASNEROVÁ: První studentky na pražské technice. In: POKORNÁ 2002, 181–187.
- MAXIMOVÁ/JACKOVIČ 2018 — Daniela MAXIMOVÁ / Pavol JACKOVIČ: Rozvoj rekreačnej osady Kvetnica v medzivojnovom období. Monument revue 7, 2018/2, 58–64.
- MENDL 1932 — Antonín MENDL: Poznámky prof. arch. dra A. Mendla k pracím jeho posluchačů. Stavba 10, 1931–1932/9, 1932, 136–140.
- MÜLLEROVÁ 1932 — Augusta MÜLLEROVÁ: Sanatorium v Tatrách pro TBC : (Školní práce z ústavu prof. Dra Mendla). Stavba 10, 1931–1932/10, 1932, 160–164.
- MÜLLEROVÁ 1935 — Augusta MÜLLEROVÁ: K finské architektuře. Stavba 12, 1934–1935/6, 1935, 86–90.
- MÜLLEROVÁ 1937a — Augusta MÜLLEROVÁ: Průvodní zpráva návrhu arch. A. Müllerové – sochařská spolupráce: Helena Johnová. Stavba 14, 1937–1938/3, listopad 1937, 51.
- MÜLLEROVÁ 1937b — Augusta MÜLLEROVÁ: Průvodní zpráva k soutěžnímu návrhu. In: sine 1937a, 164–167.
- MÜLLEROVÁ 1939 — Augusta MÜLLEROVÁ: Malý byt. Architektura 1, 1939/2, 51–52.
- MÜLLEROVÁ 1940a — Augusta MÜLLEROVÁ: Výstava „Za novou architekturu“ II–VIII. Architektura 2, 1940/1–7 a 12, 24–26, 50, 70–73, 99, 117–118, 168, 292.
- MÜLLEROVÁ 1940b — Augusta MÜLLEROVÁ: Bydlení : Byt obrazem kultury svého obyvatele. Architektura 2, 1940/4, 97–98.
- MÜLLEROVÁ 1940c — Augusta MÜLLEROVÁ: Výstava : Pražská řemesla ve službách nového bydlení (Umělecko-průmyslové museum v Praze). Architektura 2, 1940/4, 98–99.
- MÜLLEROVÁ 1940d — Augusta MÜLLEROVÁ: Sociální poslání nové architektury (Předneseno v českém rozhlasu v rámci přednášek „Za novou architekturu“, 15. června 1940). Architektura 2, 1940/6–7, 147–150.
- MÜLLEROVÁ 1940e — Augusta MÜLLEROVÁ: Architektonický prostor výrazem své doby (V cyklu přednášek „Za novou architekturu“ 24. září 1940). Architektura 2, 1940/11, 251–257.
- MÜLLEROVÁ 1940f — Augusta MÜLLEROVÁ: Žena spolupracovnicí architekta. Ženská rada 17, 1940/7, 116–117.
- MÜLLEROVÁ 1941a — A. M. [Augusta MÜLLEROVÁ]: Několik slov k japonské výstavě. Architektura 3, 1941/1, 20.
- MÜLLEROVÁ 1941b — Augusta MÜLLEROVÁ: Putovní výstavy Inženýrské komory. Architektura 3, 1941/5, 134–135.
- MÜLLEROVÁ 1942a — Augusta MÜLLEROVÁ: K reprodukci parfumerie „Jana“. Architektura 4, 1942/1, 18–19.
- MÜLLEROVÁ 1942b — Augusta MÜLLEROVÁ: Ochrana památek dnes a v budoucnu. Architektura 4, 1942/4, 103.
- MÜLLEROVÁ 1946a — Augusta MÜLLEROVÁ: Plán sítě nemocnic a ambulatorií v Čechách. Architektura ČSR 5, 1945–1946/3, leden 1946, 76–78.
- MÜLLEROVÁ 1946b — Augusta MÜLLEROVÁ: Brigáda architektů pro obnovu Benešovska. Architektura ČSR 5, 1945–1946/6, srpen 1946, 156.
- MÜLLEROVÁ 1947a — Augusta MÜLLEROVÁ: K nové zdravotnické politice – The new policy of public hygiene. Architektura ČSR 6, 1947/1, 7–8.
- MÜLLEROVÁ 1947b — Mu [Augusta MÜLLEROVÁ]: Glosy k soutěži. Architektura ČSR 6, 1947/2, 53.
- MÜLLEROVÁ 1947c — Augusta MÜLLEROVÁ: Ještě k parlamentu aneb skutečnost a mámení. Architektura ČSR 6, 1947/7, 216–220.
- MÜLLEROVÁ 1947d — Augusta MÜLLEROVÁ: Plánová příprava pro obnovu Benešovska a Sedčanska hotova. Architektura ČSR 6, 1947/4, 101–102.
- MÜLLEROVÁ 1947e — Augusta MÜLLEROVÁ: Cesta k typu zdravotnického střediska. Československá nemocnice 15, 1947/6, 81–88.
- MÜLLEROVÁ 1949a — Augusta MÜLLEROVÁ: Soutěžný návrh na oblastní nemocnici v Karlových Varech. Architektura ČSR 8, 1949/9–11, 297–298.
- MÜLLEROVÁ 1949b — Augusta MÜLLEROVÁ: Zdravotnictví v pardubickém kraji. Architektura ČSR 8, 1949/12, 354–355.
- MÜLLEROVÁ 1949c — Augusta M. MÜLLEROVÁ: Do stavební pětiletky, Vlasta 3, 1949/3, 3.
- MÜLLEROVÁ-MACHOŇOVÁ 1968 — Augusta MÜLLEROVÁ-MACHOŇOVÁ: Výběr prací pražského projektového ústavu. Československý architekt 13, 1968/4, 15. 3. 1968, 4–5.



- MÜLLEROVÁ-MACHOŇOVÁ 1969a — Augusta MÜLLEROVÁ-MACHOŇOVÁ: Trojská kotlina. *Československý architekt* 15, 1969/16, 18. 8. 1969, 4.
- MÜLLEROVÁ-MACHOŇOVÁ 1969b — Augusta MÜLLEROVÁ-MACHOŇOVÁ: Cesta architektonické tvorby. *Československý architekt* 15, 1969/21, 31. 10. 1969, 1, 4–5.
- MÜLLEROVÁ-MACHOŇOVÁ 1969c — Augusta MÜLLEROVÁ-MACHOŇOVÁ: Medailóny našich architektů (Gorazd Čelechovský). *Československý architekt* 15, 1969/22–23, 20. 11. 1969, 3.
- MÜLLEROVÁ-MACHOŇOVÁ 1969d — Augusta MÜLLEROVÁ-MACHOŇOVÁ: Medailóny našich architektů (František Marek). *Československý architekt* 15, 1969/25–26, 30. 12. 1969, 2.
- MÜLLEROVÁ/STŘÍTESKÝ 1946 — Augusta MÜLLEROVÁ / Jan STŘÍTESKÝ: Plán na nové upořádání veřejné zdravotní služby. *Československá nemocnice* 14, 1946/6–7, 81–85.
- MUSILOVÁ 2002 — Dana MUSILOVÁ: Uplatnění absolventek vysokých škol v období první republiky. In: POKORNÁ 2002, 171–180.
- MUŽIKOVÁ-NOSILOVÁ 1946 — Ludmila MUŽIKOVÁ-NOSILOVÁ: Naše ženy v historii a ve výstavbě státu. Praha 1946.
- NEČAS/KNĚZEK 1972 — Jaroslav NEČAS / Libor KNĚZEK: Malý literární místopis Československa. Praha 1972.
- NEČASOVÁ 2009 — Denisa NEČASOVÁ: „Buduj vlast – posilíš mír!“ : „Ženské hnutí“ v českých zemích 1945–1955. Disertační práce, Brno 2009. Uloženo: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav.
- NIKLÍČEK 1991 — Ladislav NIKLÍČEK: Lékařské komory v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v letech 1893–1950. Brno 1991.
- Nový 1973 — Otakar Nový: Čtvrtstoleté jubileum založení Stavoprojektu. *Architektura ČSR* 32, 1973/10, 483–490.
- PACHMANOVÁ 2021 — Martina PACHMANOVÁ: Za moderní životní styl a *novou* ženu : Pišící architektky a designérky v boji proti prachu a bibelotům – For a Modern Lifestyle and a “New Woman” : Writing Women Architects and Designers in the Struggle Against Dust and Bibelots. In: HUBER-DOUDOVÁ 2021, 142–165.
- PEPCHINSKI ET AL. 2017 — Mary PEPCHINSKI / Christina BUDDE / Wolfgang VOIGT / Peter CACHOLA SCHMAL: Frau Architekt : Seit mehr als 100 Jahren: Frauen im Architekturberuf = Over 100 Years of Women in Architecture. Tübingen–Frankfurt am Main–Berlin 2017.
- PETŘÍKOVÁ-PAVLÍKOVÁ 1929 — Milada PETŘÍKOVÁ-PAVLÍKOVÁ: Architektka-inženýrka. In: Kniha ženských zaměstnání : praktický rádce při volbě povolání dívek. J. Lancová (ed.), Praha 1929, 305–306.
- PETŘÍKOVÁ-PAVLÍKOVÁ 1930 — Milada PETŘÍKOVÁ-PAVLÍKOVÁ: Ze školy a ze života. In: HONZÁKOVÁ 1930, 200–203.
- POKORNÁ 2002 — Magdaléna POKORNÁ (ed.): Semináře Výzkumného centra pro dějiny vědy z let 2000–2001. (= Práce z dějin vědy, sv. 3), Praha 2002.
- PRAGER 1953 — Karel PRAGER: Poznámky k přípravě konference. *Architektura ČSR* 12, 1953/1–2, 26.
- RATAJ/RATAJOVÁ 2000 — Tomáš RATAJ / Jana RATAJOVÁ: Výstavba v Praze v období 1945–2000. In: Václav Ledvinka (ed.) et al., Osm století pražské samosprávy : Výstava o vývoji pražské městské správy od 13. století do roku 2000, Glam-Gallasův palác 4. května – 6. července 2000 : Průvodce výstavou. Praha 2000, 107–110.
- REJCHL 1968 — Jan REJCHL: K historii vzniku projekčních ateliérů Stavoprojektu ve Východočeském kraji. In: 20 let Stavoprojektu Hradec Králové. K. Runštuk (ed.), Hradec Králové 1968, bez paginace. Uloženo: SOKA Hradec Králové.
- STARÝ 1947a — Oldřich STARÝ: Žena v boji, práci a tvorbě! *Architektura ČSR* 6, 1947/1, 31.
- STARÝ 1947b — Oldřich STARÝ: Veřejná soutěž na Staroměstskou radnici. *Architektura ČSR* 6, 1947/2, 37–47.
- STARÝ 1947c — Oldřich STARÝ: Poznámky k soutěži na budovu Národního shromáždění. *Architektura ČSR* 6, 1947/7, 197–207.
- STARÝ 1953a — Oldřich STARÝ: Význam a poslání první konference architektů v ČSR. *Architektura ČSR* 12, 1953/1–2, 2–4.
- STARÝ 1953b — Oldřich STARÝ: Kupředu za socialistickou ideovost, za umělecké mistrovství, za vyšší ekonomii české a slovenské architektury : (K První konferenci delegátů českých a slovenských architektů 4.–7. července 1953). *Architektura ČSR* 12, 1953/5–7, 107–118.
- STARÝ 1965 — Oldřich STARÝ: K soutěžím na řešení okolí Národního divadla v Praze. *Architektura ČSSR* 24, 1965/5, 299–314.
- STRÁNÍK 1953 — Karel STRÁNÍK: O právech a povinnostech delegátů na konferenci. *Architektura ČSR* 12, 1953/1–2, 23–24.
- STRÁNSKÁ 1938 — Drahomíra STRÁNSKÁ (ed.) / Evdokia PETEVA-FILOVA: Bulharsko, země a lid : Průvodce po výstavě v národopisném oddělení Národního musea v Praze, červen – září 1938. Praha 1938.
- STRATIGAKOS 2001 — Despina STRATIGAKOS: Architects in Skirts: The Public Image of Women Architects in Wilhelmine Germany. *Journal of Architectural Education* 55, 2001/2, 90–100.
- STRATIGAKOS 2016 — Despina STRATIGAKOS: May Woman Practice Architecture? : The First Century of Debate. In: Despina Stratigakos, Where Are the Women Architects? Princeton–Oxford 2016, 5–20. DOI: <https://doi.org/10.1515/9781400880294>.
- SVOBODOVÁ 2003 — MS [Markéta SVOBODOVÁ]: heslo Milada Petříková-Pavliková. In: DVOŘÁKOVÁ ET AL. 2003, 68–69.
- ŠTICH 1955 — Zdeněk ŠTICH: Deset let ve zdravotnictví. *Architektura ČSR* 14, 1955/4, 117–122.

- ŠVÁCHA ET AL. 1995 — Rostislav ŠVÁCHA / Antonín TENZER / Klaus SPECHTENHAUSER: Jaromír Krejcar 1895–1949. Katalog výstavy Galerie Jaroslava Fragnera v Praze. Praha 1995.
- TEIGE 1931 — Karel TEIGE: K soutěži na nájemné domy s malými byty pro dělnický spolek Včela v Praze. Stavitel 12, 1931/6–7, 76–92.
- URBAN 1939 — Max URBAN: Užší soutěž na budovu nemocnice a centrály Českého Červeného kříže v Praze–XII. Architektura 1, 1939/7, 181–184.
- URBAN 1947 — Max URBAN: Úprava Staroměstského náměstí v radniční soutěži 1946. Architektura ČSR 6, 1947/2, 51–53.
- URBANOVÁ 1948 — V. U. [Věra URBANOVÁ]: Výstava ženské práce v Paříži. Vlasta 2, 1948/23, 15.
- VOŽENÍLEK 1953 — Jiří VOŽENÍLEK: Několik poznámek k programu a ideové přípravě konference architektů ČSR. Architektura ČSR 12, 1953/1–2, 16–19.
- VRABEC 1991 — Václav VRABEC: Vybočil z řady : Medailón Josefa Smrkovského a doby, v níž žil. Praha 1991.
- WIRTH 1952 — Zdeněk WIRTH (ed.): Architektura v českém a slovenském národním dědictví 1952. Katalog výstavy SČSVU v Domě umění. Praha 1952.
- ZADRAŽILOVÁ 2007 — Lucie ZADRAŽILOVÁ: Za novou architekturu. Prostor Zlín 14, 2007/3, 41–47.
- ZADRAŽILOVÁ 2009 — Lucie ZADRAŽILOVÁ: Zahrada jako exponát : Příběh zahrady Uměleckoprůmyslového musea v Praze. In: Karel Císař et al., Nefoťte mě před knihovnou : Kniha pro Jana Rouse. Praha 2009, 107–114.
- ZÁMEČNÍK 2006 — Stanislav ZÁMEČNÍK: Koalice domácího odboje. In: Stanislav Zámečník, Český odboj a národní povstání v květnu 1945. Praha 2006, 54–56.
- ZIKMUND-LENDER 2015 — Ladislav ZIKMUND-LENDER: Ideologové a technokraté: Architekt Ladislav Machoň (1888–1973) v procesu znárodnění architektury a stavitelství – Ideologists and technocrats: Architect Ladislav Machoň (1888–1973) in the process of nationalization of architecture and building business. In: Teritoria umění : Vědecká konference doktorandů pražských uměleckých škol 2015. P. Zvěřina (ed.), Praha 2015, 95–112.
- ZP 1975 — ZP: První česká architektka. Československý architekt 21, 1975/23–24, 20. 12. 1975, 10.

## SUMMARY

Augusta Müllerová was one of the first women to study a technical, so far exclusively male field. Although she produced a number of projects, their stylistic evaluation is quite challenging, as they are mostly only urban and spatial designs that would undergo a number of architectural and material changes during detailed design and construction. For the large competition constructions of the 1930s, she clearly used functionalist principles from the planting of solitaires in the garden, the compositional use of vertical and horizontal lines or ribbon windows, but she manoeuvred between scientific and emotional functionalism. The most frequently published L-project gained its reputation as a unique manifesto of collectivized housing and also thanks to the connection with the theorist Karel Teige, not because of its architectural values. The culmination of her functionalist projects is clearly the typical design of post-war hospitals with a distinctive radial monoblock. Here, the effort to create a repeatable prototype of a functionalist building remains unappreciated.

Müllerová also devoted a lot of time to the artistic designs of exhibitions, which she almost "put in motion" with her concept. She worked significantly with the concept of the panels, which often filled the whole area and modelled the otherwise rectangular exhibition space with their curves. For example, she prepared several exhibitions for emancipatory women's associations and during the Second World War she helped to promote modern Czech architecture through the important exhibition For a New Architecture.

Perhaps the most promising working years for Müllerová came after the Second World War, when as a life-long left-wing architect she was able to participate in the reconstruction of the country. On the one hand, this period must have been optimistic for her, because the atmosphere favoured the professional planning of almost anything, but at the same time she was probably dealing with disagreeing opinions and further non-implementation of prepared projects. Today, we could very easily condemn her actions as naive, or perhaps blindly biased from the beginning, but we must realize that she did not have our historical experience. Unfortunately, she got it due to the political process of her husband Ladislav Machoň and other repressions. Both architects spent their last years in seclusion. And while Machoň has already entered the history of architecture thanks to his realizations, Augusta Müllerová is almost absent from them due to the minimal number of preserved buildings.

**Fig. 1.** Augusta Müllerová in a studio portrait from 1936 (unknown photographer; © ČTK).

**Fig. 2.** Augusta Müllerová, 1931: Sanatorium in the Tatras for TB, axonometric view (taken from MÜLLEROVÁ 1932, 161).

**Fig. 3.** Augusta Müllerová, 1931: Sanatorium in the Tatras for TB, perspective view of the inpatient section (taken from MÜLLEROVÁ 1932, 162).

**Fig. 4.** Augusta Müllerová, 1932: Competition design of a sanatorium in Vyšné Hágy, overall axonometry (AAS NTM 82, file 20080623/03).

**Fig. 5.** Augusta Müllerová, 1932: Competition design of the sanatorium in Vyšné Hágy, axonometry of the room (AAS NTM 82, file 20080623/03).

**Fig. 6.** Peer Bücking, Jan Gillar, Augusta Müllerová and Josef Špalek, 1930: Competition design of a collectivized residential area in an L-project. **A** – overall plan of the area, **B** – apartment axonometry, **C** – apartment plan, **D** – overall axonometry of the area (AAS NTM 82, file 20080623/03).

**Fig. 7.** Peer Bücking, Jan Gillar, Augusta Müllerová and Josef Špalek, 1930: Competition design of a collectivized residential area in an L-project, axonometry of a social club (AAS NTM 82, file 20080623/03).

**Fig. 8.** Peer Bücking, Jan Gillar, Augusta Müllerová and Josef Špalek, 1930: Competition design of a collectivized residential area in an L-project, axonometry of a residential building (AAS NTM 82, file 20080623/03).

**Fig. 9.** Augusta Müllerová, 1929: Anka Čekanová poster design (AAS NTM 82, file 20080623/03).

**Fig. 10.** Augusta Müllerová, 1937: Interior of a small apartment (taken from MÜLLEROVÁ 1939, 51).

**Fig. 11.** Augusta Müllerová, 1936: Competition design of a boys' and girls' school in Semily. **A** – axonometry, **B** – façade and sections (AAS NTM 82, file 20080623/01).

**Fig. 12.** Augusta Müllerová, 1937: Competition design of a boys' and girls' general school in Říčany, perspective (AAS NTM 82, file 20080606/07).

**Fig. 13.** Augusta Müllerová, 1936: Competition design of the General Hospital with university buildings in Motol. **A** – axonometry, **B** – main façade, **C**, **D** – side elevation (AAS NTM 82, file 20080623/02).

**Fig. 14.** Augusta Müllerová, 1939: Competition design for the headquarters and hospital of the Czech Red Cross, axonometry (AAS NTM 82, file 20100802/02).

**Fig. 15.** Augusta Müllerová, about 1939: Design of the Jubilee Pavilion of Masaryk's railway employees' Health Centre in Kvetnica near Poprad, axonometry (AAS NTM 82, file 20080606/07).

**Fig. 16.** Augusta Müllerová, 1939: Three designs of the pension of the Women's National Council at Stará Paka. **A**, **C** – perspective, **B** – axonometry (AAS NTM 82, file 20080620/08).

**Fig. 17.** Augusta Müllerová and Ladislav Machoň, 1938: Competition design for the reconstruction of the Old Town Hall. **A** – axonometry, **B** – view of the north façade (AAS NTM 82, file 20080623/03).

**Fig. 18.** Augusta Müllerová, 1938: House of dr. Šádek [sic] in Břežnice (AAS NTM 82, box 20070621/04).

**Fig. 19.** Augusta Müllerová, 1937: Preparatory sketch for the *Wood* exhibition for State Forests and Estates (AAS NTM 82, file 20080606/07).

**Fig. 20.** Augusta Müllerová, 1938: Stand of the Strakonice Munitions Factory at spring fairs (taken from *sine*/MÜLLEROVÁ 1938, 151).

**Fig. 21.** Augusta Müllerová, 1938: Proposal of panel layout for the *Childcare* exhibition in Belgrade for the International Congress of Women (AAS NTM 82, file 20080606/07).

**Fig. 22.** Ladislav Machoň and Augusta Müllerová, 1940: The layout of the exhibition *For a new architecture* in the Museum of Decorative Arts in Prague, situation (AAS NTM 81, file 20080624/10).

**Fig. 23.** Ladislav Machoň and Augusta Müllerová, 1940: View of the exhibition *For a new architecture* in the Museum of Decorative Arts in Prague, (taken from JANÁK 1940, 130).

**Fig. 24.** Ladislav Machoň and Augusta Müllerová, 1940: Garden of the exhibition *For a new architecture* in the Museum of Decorative Arts in Prague. **A** – situation (AAS NTM 81, file 20080624/10), **B** – realized garden (taken from JANÁK 1940, 129).

**Fig. 25.** Augusta Müllerová, 1942: Competition design for the adaptation of the historical building of the Museum of Decorative Arts in Prague. **A** – perspective of the reading room, **B** – perspective of the lecture theatre (AAS NTM 82, file 20100720/05).

**Fig. 26.** Augusta Müllerová, 1942: Two competition designs for the adaptation of the historical building of the Museum of Decorative Arts in Prague (**A**, **B**). View of the south façade (AAS NTM 82, file 20100720/05).

**Fig. 27.** Augusta Müllerová, 1940: Jana Perfumery on Wenceslas Square. **A** – floor plan, **B** – shop window (taken from MÜLLEROVÁ 1942a, 19).

**Fig. 28.** Josef Havlíček and Augusta Müllerová, 1945: Competition design for the development of the Purkyňov University Quarter in Pilsen, axonometry (AAS NTM 82, file 20100805/01).

**Fig. 29.** Ladislav Machoň and Augusta Müllerová, 1946: Competition design of the hospital in Roudnice nad Labem, axonometry (AAS NTM 81, file 20080624/09).

**Fig. 30.** Ladislav Machoň and Augusta Müllerová, 1946: Competition design of the hospital in Roudnice nad Labem, axonometry of the monoblock (AAS NTM 81, file 20080624/09).

**Fig. 31.** Ladislav Machoň and Augusta Müllerová, 1946: Competition design of the hospital in Rakovník, axonometry (AAS NTM 81, file 20080625/01).

**Fig. 32.** Ladislav Machoň and Augusta Müllerová, 1946: Competition design of the hospital in Rakovník, axonometry of the monoblock (AAS NTM 81, file 20080625/01).

**Fig. 33.** Ladislav Machoň and Augusta Müllerová, 1947: Competition design of a hospital in Karlovy Vary. **A** – perspective, **B** – axonometry (both AAS NTM 81, box 20081011/50), **C** – bird view (AAS NTM 81, file 20090813/04).

**Fig. 34.** Ladislav Machoň and Augusta Müllerová, 1946: Competition design for the completion of the Old Town Hall, road through the Old Town (AAS NTM 81, file 20080606/02).

**Fig. 35.** Ladislav Machoň and Augusta Müllerová, 1946: Competition design for the completion of the Old Town Hall, axonometry (AAS NTM 81, file 20080606/02).

**Fig. 36.** Augusta Müllerová, 1946: Poster design for the exhibition *Woman in battle, work and creation!* (AAS NTM 82, file 20100805/02).

**Fig. 37.** Augusta Müllerová, 1946: *Woman in battle, work and creation!*, view of the exhibition of the Union of Czechoslovak Works Palace on Národní Avenue (taken from STARY 1947a).

**Fig. 38.** Augusta Müllerová, 1949: Analysis of the network of health facilities in the Pardubice district (AAS NTM 82, file 20100721/02).



**Fig. 39.** Ladislav Machoň and Augusta Müllerová, 1950: Competition design of the hospital in Most, façade (AAS NTM 81, file 20090813/01).

**Fig. 40.** Ladislav Machoň and Augusta Müllerová (Stavoprojekt, KAA), 1951: Housing estate of Telčice in Chvaletice, development plan (AAS NTM 82, file 20100721/01).

**Fig. 41.** Ladislav Machoň and Augusta Müllerová (Stavoprojekt, KAA), 1952: Exhibition *Architecture in the Czech and Slovak National Heritage*, view of the exhibition in the U Hybernů house (AAS NTM 81, box 20081011/50).

**Fig. 42.** Ladislav Machoň in a portrait photograph from 1951 (unknown photographer; © ČTK).

**Fig. 43.** Ladislav Machoň and Augusta Müllerová (SÚPRO), 1956: Competition design of the Hotel Praha in the Myslbek gap site, view from Na Příkopě Street (NG AP, sign. AP 113/8).

**Fig. 44.** Ladislav Machoň and Augusta Müllerová (SÚPRO), 1956: Development proposal of the stage II Vršovice housing estate, perspective view of Bělocerkevská Street (NG AP, sign. AP 767).

**Fig. 45.** Prague 10-Strašnice no. 2081, Bečvářova Street 14, Solidarita Hotel (private archive, after 1964).

*Translation by Linda Foster*

*Autorka a redakce děkují Národnímu technickému muzeu a jeho generálnímu řediteli Karlu Ksandrovi za laskavé poskytnutí publikované obrazové dokumentace.*

*Dále děkují za pomoc a podporu Uměleckoprůmyslovému muzeu, Národní galerii v Praze a rodině Augusty Müllerové.*

---

Mgr. Martina KOUKALOVÁ, Ph.D., historička architektury, koukalova@ipr.praha.eu,  
Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy (IPR),  
Vyšehradská 57/2077, CZ-128 00 Praha 2-Nové Město